

Nr 133.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa avgifter till de allmänna läroverkens kassor m. m.; given Stockholms slott den 26 februari 1932.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Sam. Stadener.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1932.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena, friherre RAMEL, statsråden GÄRDE, HAMRIN, VON STOCKENSTRÖM, STADENER, GYLLENSWÄRD, LARSSON, HOLMBÄCK, JEPSSON, HANSÉN, RUNDQVIST.

Departementschefen, statsrådet Stadener anför:

Under punkt 159 av 1932 års åttonde huvudtitel hemställde jag om förslag till riksdagen att i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde bli riksdagen förelagd, såsom bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor beräkna ett extra förslagsanslag av 250,000 kronor. Denna min hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Jag erinrade under samma punkt, hurusom de sakkunniga för reglering

Bihang till riksdagens protokoll 1932. 1 saml. 107 häft. (Nr 133.)

av den ekonomiska förvaltningen vid de allmänna läroverken, i sitt nyligen avgivna betänkande berört jämväl ifrågavarande anslag, varvid i samband med vissa ändrade dispositioner beträffande ordningen för läroverkens ekonomiska förhållanden en minskad belastning av detsamma skulle kunna åstadkommas.

Då jag nu går att anmäla denna och en annan fråga, berörande vissa avgifter till de allmänna läroverken, anser jag mig böra lämna en kort redogörelse för de ekonomiskt-administrativa förhållanden vid läroverken, mot bakgrund av vilka förevarande frågor lämpligen böra betraktas.

Sedan åtskillig tid hava krav på en ändrad organisation av arbetet å rektorsexpeditionerna vid de allmänna läroverken och med dessa jämförliga läroanstalter gjort sig gällande. Närmast har man velat uppnå en begränsning av rektorernas växande arbetsbörda genom tillhandahållande i vidgad utsträckning på statsverkets bekostnad av skrivbiträde för utförande särskilt av de mera mekaniska expeditionsgöromålen. Samtidigt hava även i åtskilliga andra hänseenden från olika sammanslutningar och enskilda personer önskemål framställt beträffande olika sidor av de allmänna läroverkens administrativa och ekonomiska förvaltning. Skolöverstyrelsen har i anledning därav vid upprepade tillfällen — senast i utlåtande den 30 mars 1930 — betonat önskvärdenheten av att en allsidig utredning rörande arbetsförhållandena å rektorsexpeditionerna komme till stånd.

Frågan om en ändamålsenligare anordning av de allmänna läroverkens förvaltningsförhållanden gjordes även till föremål för uttalanden vid 1931 års riksdag. I statsverkspropositionen till sagda riksdag äskade Kungl. Maj:t förhöjning av den i reservationsanslaget till de allmänna läroverken ingående posten: arvoden till biträden å rektorsexpeditionerna med 4,500 kronor till 46,200 kronor, vilken höjning helt betingades av den pågående utvidgningen av vissa äldre läroverk samt inrättandet av nya statsläroverk. Emellertid hade skolöverstyrelsen i sina framställningar, avsedda att föreläggas riksdagen, hemställt om en höjning av posten i fråga med 27,500 kronor till 69,200 kronor och i samband därmed ifrågasatt ändrade grunder för arvodenas beräkning.

Under denna punkt uttalade jag den meningen, att något slutgiltigt ordnande av arbetsförhållandena å rektorsexpeditionerna icke kunde komma till stånd utan förutgången allsidig utredning angående den ekonomiska förvaltningen vid de allmänna läroverken och vissa andra läroanstalter. I avvaktan på densamma och de resultat, vartill den kunde komma att leda, syntes några mera väsentliga ändringar av bestående förhållanden näppeligen böra ifrågasättas. Jag ansåg mig därför icke kunna förorda den med 23,000 kronor föreslagna anslagshöjningen.

I samband med behandlingen av Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag förelågo två likalydande motioner inom kamrarna, med yrkande, att riks-

dagen ville höja anslagsposten i enlighet med det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget.

Riksdagen förklarade sig emellertid dela min ovan återgivna uppfattning men ville samtidigt betona önskvärdheten av att den omtalade utredningen, som berörde en för läroverken synnerligen betydelsefull fråga, måtte snarligen påbörjas och skyndsamt bedrivas, så att de nuvarande förhållandena, vilka riksdagen icke funne tillfredsställande, måtte inom ej alltför avlägsen framtid kunna avlösas av en bättre ordning. Riksdagen anvisade i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag ett anslag av 46,200 kronor.

Vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av brist i samrealskolans i Söderhamn medel underströk riksdagen ytterligare behovet av den ifrågavarande utredningen. Då berörda fall utgjorde ett talande exempel på bristfälligheterna i den nuvarande ordningen för läroverkens ekonomiska förvaltning, ville riksdagen — under erinran i övrigt om sitt nyss anförda uttalande — ännu en gång framhålla vikten av att snarast möjligt åtgärder vidtoges i syfte att rättelse härutinnan måtte komma till stånd.

Sedan jag den 19 juni 1931 erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande därtill, tillkallade jag undervisningsrådet K. A. W. Björck, rektorn E. Hernqvist och byråchefen R. Vide att såsom sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning rörande den för den ekonomiska förvaltningen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter gällande ordningen ävensom härmed sammanhängande frågor, varvid tillika uppdrogs åt Björck att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar. De sakkunniga avlämnade med skrivelse den 17 december 1931 sitt betänkande.

De av de sakkunniga föreslagna åtgärderna för omgestaltning av de vid utredningen ifrågakommande läroanstalternas förvaltning åsyfta först och främst att omedelbart eller medelbart begränsa förvaltningsarbetet. De sakkunniga fastslå, att olägenheterna med den nuvarande ordningen otvivelaktigt äro mest påtagliga vid de allmänna läroverken. Svårigheterna framträdde såsom vida mindre kännbara i fråga om statens folk- och småskoleseminarier, ehuru även här åtgärder påkallades för skapandet av enkla och förbättrade förvaltningsformer. I fråga om blindundervisningsanstalterna och statens uppfostringsanstalter för sinnesslöa hava däremot de sakkunniga kommit till det resultatet, att den för dessa läroanstalter gällande ordningen endast i förhållandevis begränsad utsträckning vore i behov av omläggning. Tekniska skolans i Stockholm ekonomiskt-administrativa förhållanden hade på grund av särskilda skäl av de sakkunniga icke upp tagits till närmare bedömande.

De sakkunniga hava vid sina överväganden låtit sig ledas av den principiella ståndpunkt, som redan förut intagits av skolöverstyrelsen och riksräkenskapsverket i en gemensam framställning den 10 december 1925 och enligt vilken det ur de olika läroanstalternas synpunkt måste vara en be-

tydelsefull uppgift »att åstadkomma förvaltningsformer, vilka kunna dels återföra rektorernas administrativa uppgifter inom gränser, som göra det möjligt för rektorerna att ägna huvudparten av sin tid och sitt arbete åt den egentliga rektorsuppgiften, ledningen av det undervisande och uppfostrande arbetet vid läroanstalterna, dels underlätta och säkerställa den erforderliga kontrollen». De åtgärder, som av de sakkunniga för vinnandet av dessa syftemål föreslagits, hava bestämts jämväl av övertygelsen om nödvändigheten att ifråga om de allmänna läroverken undanröja den kollegiala medelsansvarigheten och om önskvärdheten att nu åvägbringa en anpassning av de allmänna läroverkens ekonomi till de förändrade krav, som tidsförhållandena föranledde.

De sakkunniga hava för främjandet av nyss angivna syften föreslagit vissa förenklingar av det nuvarande omständliga förfarandet vid rekvisition av avlöningsmedel jämte därav föranledda åtgärder, varförutom vissa mindre jämkningar i gällande avlöningsbestämmelser i förenklingssyfte ansetts önskvärda och möjliga. Räkenskapsföringen och den lokala revisionen vid de allmänna läroverken hava ävenledes varit föremål för uppmärksamhet. De sakkunniga hava jämväl uppehållit sig vid spørsmålet rörande inventering av räkenskaperna och härvidlag föreslagit vissa förändringar. Beträffande rektorernas övriga förvaltningsgöromål hava de sakkunniga ingått i en närmare granskning av hithörande författningsbestämmelser och därvid sökt åvägbringa förenklingar i arbetsbesparande syfte. Sålunda har förfarandet vid beviljande av tjänstledighet och förordnande av vikarier för kortare tid ansetts utan olägenhet kunna omläggas så, att rektor, respektive i vissa fall vederbörande lokala styrelse inträder såsom beslutande, där nu medverkan av central myndighet påkallas.

Medan de åtgärder, som hittills antytts, i större eller mindre utsträckning äga tillämplighet på samtliga av utredningen berörda läroanstalter, hava de sakkunniga haft att överväga en grupp av frågor, vilkas räckvidd varit begränsad till de allmänna läroverken. De olika kassor, som inginge i dessa läroanstalters medelsförvaltning, hade funnits i behov av omläggning i skilda hänseenden, främst i syfte dels att garantera nödig kontroll över samtliga inflytande medel, dels att möjliggöra en friare dispositionsrätt beträffande vissa medel. I förstnämnda avseende hade föreslagits en något ändrad fördelning av inflytande inkomster på de olika kassorna, varvid samtidigt tillmötesgått det uttalade önskemålet om klarare gränslinjer dem emellan. Det andra huvudkravet hade syntts de sakkunniga lämpligen böra vinna beaktande på så sätt, att den nuvarande premie- och fattigkassan ombildades till en understöds- och premiekassa, som skulle tillföras väsentligen ökade inkomster av såväl inskrivningsavgifter som räntemedel. I syfte att sätta rektor i tillfälle att såväl understödja behövande lärjungar som ock bekosta andra åtgärder till främjande av ungdomens undervisning och fostran hade bestämmelser härom föreslagits böra ingå i läroverksstadgan.

I samband därmed hade i viss utsträckning beaktats önskemålet att bereda den föreskrivna s. k. friluftsverksamheten ekonomiskt stöd, utan att för detta ändamål det skulle påkallas särskilt anslag å riksstaten eller upprättandet av en ny kassa. Slutligen hava de förhållanden, som sammanhånga med frågan om befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna, ägnats närmare uppmärksamhet, och vissa jämkningar i nuvarande ordning hava föreslagits.

De förenklingar i det administrativa förvaltningsarbetet, som på detta vis vunnits, hade icke ansetts utesluta kravet på ett rationellt ordnande av frågan om biträden på rektorsexpeditionerna. De sakkunniga hava i detta hänseende framlagt vissa förslag.

Över de sakkunnigas förslag i vad angår frågorna om terminsavgifterna vid de allmänna läroverken och bestämmelser rörande avlöning åt lärarpersonal har skolöverstyrelsen, efter hörande av vederbörande länsstyrelser, domkapitel, lokalstyrelser, rektorer och lärarkollegier m. fl., avgivit utlåtande den 4 februari 1932. I detta utlåtande har överstyrelsen även tagit hänsyn till en av statens organisationsnämnd den 19 december 1931 avgiven skrivelse med förslag till vissa ändringar angående grunderna för befrielse från bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor. Vidare hava utlåtanden över sakkunnigförslaget avgivits av statskontoret den 21 januari 1932 och av riksräkenskapsverket den 1 februari 1932.

Den nyss av mig lämnade kortfattade redogörelsen för betänkandets väsentliga innehåll ger vid handen, att betänkandet till sin huvuddel innehåller förslag, som torde ankomma på Kungl. Maj:ts prövning i administrativ ordning. Med tanke på detta vill jag särskilt erinra, att enligt de sakkunnigas mening den kollegiala medelsansvarigheten skulle avskaffas och ersättas med andra redovisningsanordningar. Vissa frågor äro emellertid av beskaffenhet att böra föreläggas riksdagen. Jag syftar då på följande frågor, beträffande vilka de sakkunniga yttrat sig och avgivit särskilda förslag:

- 1) vissa terminsavgifter vid de allmänna läroverken;
- 2) ändring i bestämmelserna rörande avlöning åt lärarpersonalen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter;
- 3) skrivbiträden å rektorsexpeditionerna.

Den senast berörda frågan, nämligen angående skrivbiträden å rektorsexpeditionerna, förutsätter emellertid för sin definitiva lösning en nyreglering av de utgående arvoden, vilken ställer ökade krav på anslag för ändamålet. Det är givet, att jag under nuvarande förhållanden icke kan upptaga densamma till prövning. Härmed torde få anstå, tills det statsekonomiska läget sådant medgiver. Med denna frågas lösning torde så mycket hellre kunna tills vidare bero som de förenklingar av de vederbörande läroanstalter åvilande administrativa uppgifter, som nu på grundvalen av sakkunnigförslaget i övrigt kunna genomföras, torde bereda rektorerna åtskillig lättnad i arbetet.

I. Terminsavgifterna vid de allmänna läroverken m. m.

Innan jag går in på frågan rörande de av de sakkunniga föreslagna ändringarna i fråga om terminsavgifter vid de allmänna läroverken, vill jag i korthet redogöra för dessa avgifters tillkomst. Redogörelsen är grundad på den i skolkommissionens betänkande den 28 april 1922 lämnade historiken och på motsvarande historik i läroverkskommitténs betänkande den 8 december 1902.

Historik.

Ursprunget till skolavgifter vid de allmänna läroverken är att söka i de frivilliga bidrag, som av lärjungarna i äldre tider lämnades såsom bidrag till lärarnas avlöning. I 1724 års skolordning fastställdes inskrivningsavgifter för alla icke veterligen utfattiga lärjungar, vilka avgifter dels skulle tillfalla rektor och vederbörande klasslärare, dels bibliotekskassan. Jämväl skolordningen av år 1807 stadgade vissa bestämt fixerade avgifter till rektor, klasslärare och bibliotek. De missförhållanden, som voro förbundna med de frivilliga bidragen till lärarna, synas hava utgjort den närmaste anledningen för 1812 års kommitté att ifrågasätta bestämda terminsavgifter, »undervisningsgäld», till avlöning av läroverkets lärare. Samma kommitté föreslog dessutom en höjning och fixering av avgifterna till läroverkets kassor. Skolordningen av år 1820 fastställde avgifter till läroverkskassa, till bibliotekskassa samt till premie- och fattigkassa, men upptog ej den ifrågasatta undervisningsgälden; i stället för att förbjudas blevo frivilliga avgifter utryckligen medgivna, utom i fråga om »veterligen medellöse».

Frågan om lärjungeavgifterna sysselsatte även 1825 års stora uppfostringskommitté. Såsom allmän grundsats borde enligt kommitténs mening fastslås, att det vore »oriktigt och skadligt, att någon inskränkning göres i den nästan kostnadsfria eller åtminstone föga betalda offentliga undervisningen, vilken hittills överallt i riket öppnat tillfälle för hyddans son att, riket till heder och nytta, uppstiga till statens högsta äreställen». Denna grundsats ansågs ej lida intrång av de obetydliga bestämda avgifterna men väl av de obestämda och de s. k. frivilliga, vilka genom en tävlan, vari även fattigare föräldrar deltog, underkastades en beständig stegring. Kommittén höll på denna grund före, att dessa senare borde förbjudas, men fann de redan stadgade bestämda avgifterna böra fortfara och föreslog, att av varje lärjunge därjämte skulle erläggas till läroverkets kassa »en terminsavgift av minst 24 sk. bko». Från denna sistnämnda avgift skulle veterligen fattiga kunna befrias, under det att de förmögna skulle få teckna sig för en högre. Emellertid föranledde berörda förslag ingen ändring i dittills rådande förhållanden.

Frågan om en bestämd avgift såsom bidrag till lärarnas avlöning förelåg ånyo först vid 1847—48 års riksdag, i samband med förslag om en omfattande lönereglering för lärarkåren. Såsom bidrag till bestridande av kostnaderna härför föreslogs en terminsavgift av 10 rdr bko, vilken beräknades skola årligen inbringa 60,000 rdr bko eller ungefär hälften av det

belopp, som för regleringen erfordrades utöver befintliga tillgångar. Förslaget inrymde dock möjlighet till hel befrielse eller nedsättning till hälften för »veterligen medellöse», dock med iakttagande därav, att vid varje läroverk sammanlagt minst hälften av full avgift för samtliga lärjungar inflöte.

Inom riksdagen gjorde sig emellertid betänkligheter gällande mot förslaget. Statsutskottet tillstyrkte visserligen en avgift av högst 10 rdr bko men med obegränsad rätt för vederbörande att efterskänka avgiften helt eller delvis. Såsom garanti mot ett alltför vidsträckt bruk av befrielse-rätten föreslogs, att vad som inflöte utöver halv avgift för samtliga lärjungar finge tagas i anspråk för läroverkets egna behov. Riksdagens beslut blev, emot upphörandet av terminspenningarna till lärarna, en skolavgift av 5 rdr bko för terminen skulle av varje lärjunge erläggas, endast med det undantag, att medellösa befriades. I anslutning härtill blev ett större belopp än det av Kungl. Maj:t äskade anvisat för löneregleringens genomförande. Genom kungl. cirkulär år 1849 trädde beslutet i verkställighet.

Den föreskrivna nya avgiften väckte emellertid missnöje, och redan vid 1850—51 års riksdag framkommo flera motioner med yrkande på dess upphörande eller minskning. Statsutskottet uttalade i avgivet betänkande, att nu nämnda terminsavgift kunde falla sig tryckande för mången familjefader, som kämpade med knappa tillgångar utan att dock vara så medellös, att befrielse kunde komma i fråga. Riksdagen beslöt också att nedsätta avgiften till 3 rdr bko, vilket beslut stadfästes genom kungl. cirkulär år 1851.

Enligt 1856 års stadga utgjordes en lärjunges avgifter, förutom av nämnda terminliga »skolavgift», av vissa inskrivningsavgifter, vidare av »den avgift, som i mån av behov lärjungarna ålägges till avlöning av vaktmästare», samt slutligen av »frivilliga gåvor, vartill de förmögnare lärjungarnas föräldrar böra uppmanas». Medellösa lärjungar voro befriade från inskrivnings- och skolavgift. De ifrågavarande skolavgifterna till statsverket överflyttades jämlikt beslut av 1856—58 års riksdag till läroverkets egen kassa för att disponeras för inköp av undervisningsmateriel. På detta vis uppkom avgiften till biblioteks- och materielkassan. Samtidigt med denna förändring avskaffades ock de frivilliga avgifterna.

De enligt 1859 års stadga utgående lärjungeavgifterna överensstämde i huvudsak med de i föregående stadga angivna. »Skolavgiften» var upptagen bland den egna kassans tillgångar, och den avgift, som i mån av behov ålades lärjungarna, skulle användas såväl till avlöning åt vaktmästare som till lyshållning och inköp av ved.

Avgiften till byggnadsfonden daterar sig från 1863, på grund av beslut av 1862—63 års riksdag. Ljus- och vedkassan avskildes som särskild kassa genom läroverksstadgan den 1 november 1878. Motsvarande avgifter hade dock av ålder utgått och redovisats i samband med »skolans egen kassa», vars ändamål före 1859 varit detsamma som den nuvarande ljus- och vedkassans.

Förslag i motion inom andra kammaren år 1871 om återinförande av terminsavgifter till statsverket avvisades av kammaren. I samband med ifrågasatt lönereglering för läroverkens lärare föreslogs emellertid av vederbörande kommitté år 1879 en avgift till statsverket att erläggas av alla icke medellösa lärjungar. Under tiden därefter framkommo vid ett

flertal riksdagar såväl från Kungl. Maj:ts sida som i motioner förslag av liknande innebörd, ehuru de, på grund av sammankoppling med löne- och organisationsspörsmål, icke ledde till något positivt resultat.

Frågan förelåg på nytt för 1899 års läroverkskommitté. Kommittén ägnade mycken uppmärksamhet åt spørgmålet om det berättigade i terminsavgifter till statsverket. Sagda fråga skärskådades av kommittén ur olika synpunkter, sålunda icke på sätt dittills skett, väsentligen ur *statsregleringssynpunkt*, utan såsom *en principfråga av social och pedagogisk natur*.

»För sin del», yttrar kommittén, »har kommittén efter omsorgsfull prövning stannat vid den uppfattningen, att, för så vitt frågan om terminsavgifter betraktas såsom *en social och pedagogisk principfråga, med hänsyn tagen till i vårt land för närvarande rådande förhållanden, men utan hänsyn till statsverkets möjligen förhandenvarande behov av inkomst, de skäl, som tala mot de ifrågasatta avgifterna, äro väsentligen starkare än de skäl, som anföras till deras förmån.*» Kommitténs förslag upptog icke heller sådana avgifter; däremot innebar detsamma, att vid statsskolorna en terminlig avgift skulle kunna utgå till kommunen. Tre kommittéledamöter påyrkade emellertid i avgivna reservationer införande av särskilda avgifter till statsverket.

Den till 1904 års riksdag i läroverksfrågan avlåtna propositionen anslöt sig till den av reservanterna inom kommittén uttalade tanken på särskilda lärjungeavgifter till statskassan. Avgifterna skulle utgå med 20 kronor i terminen av lärjungar i realskolan samt med 30 kronor av lärjungar i gymnasiet. Tillika föreslogs, att befrielse från eller nedsättning i dessa avgifter skulle, enligt närmare av Kungl. Maj:t givna föreskrifter, kunna meddelas efter bestämmande av en särskild uppskattningsnämnd.

Efter föredragande departementschefens till statsrådsprotokollet uttalade uppfattning innebure forslaget icke införandet av en alldeles ny art av avgifter, enär likartade avgifter alltid utgått och även för det dåvarande utginge vid de allmänna läroverken. Visserligen hade dessa avgifter under olika tider använts till olika ändamål, även till lärarnas avlöning; men denna omständighet vore, särskilt från deras sida betraktad, som hade att erlægga avgifterna, av föga praktisk betydelse. Hade nämligen ej de dåvarande terminsavgifterna funnits, skulle staten måst bestrida de omkostnader, som genom dem täcktes, vadan dessa med fog kunde anses såsom indirekt ingående till statskassan. Såge man sålunda saken i dess historiska sammanhang samt sådan den i verkligheten ställde sig och ej från ensidigt formella synpunkter, vore det icke fråga om övergång till ett för vårt land främmande system utan endast om en förhöjning av de redan utgående skolavgifterna. Lämpligheten av en sådan förhöjning syntes departementschefen icke vara en fråga av principiell natur, på vilken något allmängiltigt svar kunde givas. Allt berodde på huru saken ordnades. Departementschefen ingick i fortsättningen på en detaljerad kritik av kommittémajoritetens ståndpunkt.

Riksdagens vederbörande utskott anslöt sig under särskilt framhållande av de statsfinansiella synpunkterna till den i propositionen företrädde åsikten och biträdde i huvudsak Kungl. Maj:ts framställning. En reservant från andra kammaren påyrkade likväl, att forslaget i nu berörda del icke borde av riksdagen bifallas. Riksdagen biföll emellertid utskottets förslag.

Den här ovan relaterade utvecklingen har lett fram till nu gällande bestämmelser i läroverksstadgan rörande respektive kassor och terminsavgifter. Det torde här vara på sin plats att erinra om dessa bestämmelser.

Nuvarande bestämmelser.

Till att börja med stadgas i läroverksstadgans § 216 om stiftens *premie- och fattigkassa* samt *byggnadskassa*:

1. Varje stift skall för de allmänna läroverkens behov äga en *premie- och fattigkassa*. Denna kassas inkomster äro kollektor och de medel, vilka blivit såsom ersättning för djäknepenningar och helgonskyld till de allmänna läroverken anslagna, med undantag av det belopp, som är till lärarnas avlöning upptaget. Ersättning för lärjungarnas helgonskyld utgår till varje läroverk enligt särskild föreskrift av Kungl. Maj:t; övriga inkomsters fördelning emellan de i stiftet varande särskilda läroverkens premie- och fattigkassor må av domkapitlet med avseende på lärjungarnas antal och övriga omständigheter årligen uppgöras. Beloppet av kassans inkomst bör årligen i det närmaste utdelas samt varje läroverks andel till vederbörande rektor i rätt tid översändas.

2. I stift, där *byggnadskassa* finnes, lämnas ur densamma, i mån av dess tillgångar och efter medgivande i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t, bidrag till byggnad och underhåll av läroverkshus.

Om *ljus- och vedkassan* föreskrives i § 217 av läroverksstadgan:

Varje allmänt läroverk skall äga:

1. *Ljus- och vedkassa*, av vilken skola bestridas kostnaderna för belysning, uppvärmning och renhållning av de för läroverkets ändamål avsedda eller upplåtta lokaler ävensom för tillfälliga anordningar i dessa eller likartade avseenden samt för avlöning åt vaktmästare, eldare och övrig betjäning.

Denna kassas inkomster äro:

- a) fyra kronor och femtio öre av lärjunge, som vid läroverket inskrives;
- b) avkastning av donationer, avsedda för sådana behov, som skola av denna kassa fyllas;
- c) en terminlig avgift, som av rektor och kollegiet fastställes i mån av behov till lika belopp för varje lärjunge; skolande sistnämnda avgift i fråga om de lärjungar, vilka därifrån i föreskriven ordning befrias, av rektor snarast möjligt rekvireras, för läroverk i Stockholm från statskontoret och för övriga läroverk från vederbörande länsstyrelser.

Om *biblioteks- och materielkassan* stadgas i samma § 217 av läroverksstadgan:

Varje allmänt läroverk skall äga:

2. *Biblioteks- och materielkassa*, av vilken skola bestridas kostnaderna för anskaffande och underhåll såväl av böcker och övrig undervisningsmateriel som av annan för läroverket behöflig materiel. Av denna kassas medel bekostas jämväl tryckning av årsredogörelse och terminskatalog ävensom av blanketter, program m. m., som kunna erfordras för arbetet vid läroverket eller för läroverkets expedition. Skulle för ordnande eller vård av läroverkets materielsamling eller för annat likartat behov särskilda medel anses erforderliga, må, efter tillstånd i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t, denna kassa jämväl kunna för sådant ändamål anlitas.

Kassans inkomster äro:

- a) en avgift av tre kronor av lärjunge, som vid läroverket inskrives;
- b) en terminlig avgift av fyra kronor och femtio öre av varje lärjunge, som ej därifrån i föreskriven ordning befrias.

I fråga om *premie- och fattigkassan* lämnas i samma § 217 av läroverksstadgan följande föreskrifter:

Varje allmänt läroverk skall äga:

3. *Premie- och fattigkassa*, vars årliga inkomster må av rektor och kollegiet användas dels till belöningar åt lärjungar för flit, ordning och framsteg, dels till understöd och sjukvård för de mest behövande bland skolungdomen samt begravningshjälp, då någon obemedlad lärjunge avlidit.

Denna kassas inkomster äro:

- a) frivilliga gåvor;
- b) den läroverket tillfallande andel av stiftets premie- och fattigkassas inkomster, som enligt § 216 mom. 1 blivit av domkapitlet bestämd;
- c) en avgift av två kronor och femtio öre av lärjunge, som vid läroverket inskrives.

I § 217 mom. 4 stadgas, att vården av jämte ansvaret och redogörelse för nyssnämnda tre kassor åligger rektor, som jämväl, där ej annorlunda är föreskrivet, bestämmer angående utgifter, som ur desamma skola bestridas.

Om *byggnadsfonden* meddelas följande föreskrifter i § 218 av läroverksstadgan:

1. Utom de i § 217 nämnda kassorna skall vid varje läroverk finnas en byggnadsfond, avsedd för de ändamål, som i §§ 212 och 213 omförmälas, samt för bestridande av brandförsäkring och andra läroverkets fastigheter åliggande utgifter. Efter av Kungl. Maj:t lämnat medgivande må lokalstyrelsen kunna ur denna kassa i särskilda fall jämväl lämna bidrag till läroverkets möblering ävensom till anskaffande av för gymnastikundervisningen behöflig materiel, såvida i dessa avseenden betydligare utgift erfordras.

2. Denna kassas inkomst är en terminlig avgift, vilken med fem kronor erlägges av varje lärjunge, som ej därifrån i föreskriven ordning befrias.

3. Vården av jämte ansvaret för byggnadsfonden åligger lokalstyrelsen. Redogörelsen för fonden ankommer på rektor.

För bedömandet av dessa föreskrifters innebörd torde det vara skäl erinra att §§ 212 och 213, till vilka § 218 hänvisar, skiljer mellan sådana fall, då kommun åtagit sig att tillhandahålla undervisningslokaler, och sådana fall, då sådant åtagande icke föreligger.

§ 212 lyder — med uteslutande av sådant, som i detta sammanhang saknar betydelse — på följande sätt:

Det åligger kommun att i överensstämmelse med av kommunen gjorda åtaganden tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler, däri inbegripna laboratorie- och materialrum, biblioteks- och studierum m. m., samt i de fall, då sådant blivit vederbörligen bestämt, jämväl inredning och möbelutrustning.

Där ovan nämnt åtagande icke föreligger eller skyldighet i sagda avseende eljest icke förefinnes, skola byggnad och underhåll av läroverks hus ske på bekostnad av läroverkets byggnadsfond ävensom i stift, där byggnadskassa finnes, med bidrag av denna i mån av Kungl. Maj:ts medgivande — — — — —

§ 213 meddelar föreskrifter om förfaringssättet för behandling av fråga om byggnads- eller reparationsföretag, och skiljes därvid mellan sådana fall, då dylikt företag skall bekostas av vederbörande kommun, och sådana, då det skall bekostas av läroverkets byggnadsfond.

Av det föregående framgår, att lärjungarna till olika kassor erlägga ej mindre än tre skilda terminsavgifter. Härutöver erlägges enligt § 219 av lärjungarna var för sig terminligen till statsverket i realskolan och i lyceets tre lägsta kretsar en avgift av tjugo kronor samt i gymnasiet och i lyceets tre högre kretsar en avgift av trettio kronor.

Rörande *befrielse* från skilda slag av terminsavgift stadgas i § 220, som lyder:

1. Befrielse från eller nedsättning i den i § 219 bestämda avgiften till statsverket ävensom befrielse från de i §§ 217 och 218 stadgade terminsavgifterna skall bestämmas av lokalstyrelsen.

2. Då befrielse eller nedsättning för lärjunge önskas, skall målsman eller lärjungen själv inom två veckor efter terminens början till rektor ingiva skriftlig ansökan, åtföljd av intyg av vederbörande prästerskap eller annan myndighet med uppgift angående föräldrarnas eller, där lärjunge har egna medel, hans egen ekonomiska ställning och angående barnens antal inom familjen samt innehållande myndighetens yttrande, huruvida lärjungen, med hänsyn till nyssnämnda förhållanden ävensom andra omständigheter, såsom levnadskostnaden å platsen och bostad i eller utom läroverksstaden, må anses obemedlad eller mindre bemedlad. Vill sökanden åberopa andra handlingar, skola jämväl dessa bifogas ansökningen. Därest lokalstyrelsen så prövar lämpligt, må förnyat sådant intyg, som ovan sägs, icke fordras i fråga om läsårs andra termin.

3. I avseende på de allmänna grunderna för befrielse från eller nedsättning i dessa avgifter skola följande bestämmelser gälla:

a) Såsom villkor för befrielse eller nedsättning erfordras fallenhet för studier samt gott uppförande, flit och ordning.

Vid tillämpningen av denna föreskrift iakttages: att lärjunge, som på grund av bristande flit, ordning eller fallenhet för studier, vid allmänt läroverk tillbragt mer än två terminer i den årsklass, varom fråga är, eller som nästföregående termin vid allmänt läroverk för uppförande erhållit lägre vitsord än gott eller brustit i flit eller ordning, icke må erhålla befrielse eller nedsättning; samt

att i fråga om lärjunge, som under nästföregående termin ej tillhört allmänt läroverk, må med avseende på bedömandet av fallenhet för studier, uppförande, flit och ordning, på sätt lämpligen ske kan, förfaras efter i huvudsak enahanda grunder, som för annan lärjunge angivits.

b) Lärjunge, som är obemedlad, skall helt och hållet befrias från terminsavgiften till statsverket och från den till ljus- och vedkassan ingående terminsavgiften och må dessutom kunna befrias från de till biblioteks- och materielkassan samt till byggnadsfonden ingående terminsavgifterna; den, som är mindre bemedlad, skall erlägga hälften av terminsavgiften till statsverket och må dessutom kunna befrias från endera av de båda sistnämnda terminsavgifterna.

Vid bestämmandet av vilka lärjungar skola anses för obemedlade eller mindre bemedlade, iakttages:

att hänsyn skall tagas icke blott till föräldrarnas eller, där lärjunge har egna medel, hans egen inkomst utan även till andra omständigheter, såsom barnens antal inom familjen, levnadskostnaden på platsen och särskilt till det förhållandet, huruvida lärjunge har sitt hemvist i eller utom det samhälle, där läroverket är beläget;

att inkomst, som i och för sig icke synes berättiga till befrielse eller nedsättning, likväl, där den ekonomiska ställningen i övrigt påkallar en dylik lindring, icke må utgöra hinder för befrielse eller nedsättning;

att, om två eller flera barn av samma familj undervisas vid samma läroverk och det äldsta av dessa betalar halv terminsavgift till statsverket, må allt efter omständigheterna samtliga övriga eller några av dem kunna från sådan terminsavgift helt och hållet befrias; samt

att om två eller flera barn av samma familj undervisas vid samma läroverk och det äldsta av dessa betalar full terminsavgift till statsverket, må, därest med hänsyn till förmögenhetsförhållandena full avgift anses icke kunna utan svårighet erläggas för de yngre barnen, dessa eller något av dem kunna befrias från halva avgiften.

c) Beträffande befrielse från terminsavgift till biblioteks- och materielkassan och till byggnadsfonden gäller särskilt:

att hänsyn skall tagas jämväl till ifrågavarande kassors tillgångar och utgifter; samt

att lärjunge, för vilken ansökan om befrielse eller nedsättning gjorts såväl i fråga om dessa terminsavgifter som i fråga om terminsavgifterna till statsverket samt till ljus- och vedkassan, väl må kunna erhålla lindring med avseende på de sistnämnda avgifterna utan att åtnjuta sådan med avseende på de förstnämnda men icke tvärtom.

4. Lokalstyrelsens sammanträden för här ifrågavarande ärenden skola hållas inom slutna dörrar. Ordförande i eller ledamot av styrelse eller hos styrelse biträdande tjänsteman får icke yppa innehållet av till styrelsen meddelade uppgifter angående enskildas ekonomiska ställning, och ej heller må de under överläggningarna i sådant avseende lämnade upplysningar eller yttrade åsikter på något sätt utspridas.

5. Har lärjunge från läroverket uteslutits på grund av uraktlåtenhet att erlägga terminsavgift, äger lokalstyrelsen avgöra, huruvida beloppet skall genom indrivning uttagas.

6. Protokoll angående lokalstyrelsens behandling av här ifrågavarande ärenden skall innehålla fullständig uppgift å beviljade befrielser och nedsättningar ävensom styrelsens beslut i övrigt.

7. Över lokalstyrelses beslut i här ifrågavarande ärenden må besvär ej anföras.

Frågan om vissa terminsavgifters storlek har under senare år varit föremål för åtskilliga överväganden, och det må här erinras om vissa av riksdagen i detta hänseende fattade beslut.

Vissa riksdagsbeslut.

Vad då först angår *biblioteks- och materielkassorna*, framgår av nyss återgivna utdrag av läroverksstadgan, att till dessa kassor, på vilka ställas många och betydande krav, av varje lärjunge skall erläggas en terminlig avgift av 4 kronor 50 öre. I anledning av Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställningar har emellertid riksdagen vid upprepade tillfällen medgivit, att från och med höstterminen 1919 terminsavgiften till biblioteks- och materielkassorna vid de allmänna läroverken finge, enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, under tidsperioder av fem, respektive tre år utgå med högst 10 kronor, lägst 4 kronor 50 öre för lärjunge, som ej därifrån i föreskriven ordning befriades.

Frågan om förlängd rätt att upptaga förhöjda terminsavgifter till här berörda kassor upptogs återigen vid 1931 års riksdag på grundval av en framställning från skolöverstyrelsen. Vid detta tillfälle anförde jag bland annat följande under punkt 185 i åttonde huvudtiteln:

Av de utredningar, som legat till grund för de av Kungl. Maj:t och riksdagen vid flera föregående tillfällen fattade besluten om höjning av här ifrågavarande terminsavgifter, liksom ock av skolöverstyrelsens nu föreliggande skrivelse framgår med tydlighet, att behovet av ökade medel för biblioteks- och materielkassorna vid de allmänna läroverken är av bestående natur, och att det vid det stora flertalet läroverk icke läter vara möjligt att nedsätta dessa terminsavgifter till deras ursprungliga belopp, med mindre än att biblioteks- och materielkassorna tillföras ökade inkomster i form av direkta anslag av statsmedel.

I viss utsträckning har, såsom också skolöverstyrelsen erinrat, statsmedel redan tagits i anspråk för tillgodoseende av kassorna vid de allmänna läroverken. Jag vill fästa uppmärksamheten på de för närvarande med betydande belopp utgående anslagen till bidrag till täckande av utgifter för allmänna läroverkens ljus- och vedkassor samt till bokinköp och bokbindning för biblioteken vid de allmänna läroverken.

Även om förmedelst anslaget till bokinköp vissa lättnader kunna i några fall beredas nu ifrågavarande kassor, kvarstår dock behovet av ökade medel till framför allt den naturvetenskapliga materielen oförändrat, och tager man dessutom i betraktande den mångfald av utgifter av olika slag, som skola tillgodoses förmedelst biblioteks- och materielkassorna, synes det mig nödvändigt, att en förlängning av nuvarande interimisanordning kommer till stånd. Det skulle visserligen kunna ifrågasättas, huruvida icke tiden vore inne att ändra läroverksstadgans bestämmelser i angivna hänseende och inom en vidare avgiftsram bereda möjlighet att kunna tillgodose de skiftande förhållanden, som kunna råda vid olika läroverk. Emellertid vill jag nu ej förorda åtgärder i detta avseende. Jag har i annat sammanhang erinrat om vikten av att utredning rörande läroverkens ekonomiska förhållanden snart må komma till stånd, och, såsom överstyrelsen

påpekat, torde nu ifrågavarande angelägenhet lämpligen böra upptagas till närmare omprövning i detta sammanhang.

Jag vill därför inskränka mig att förorda en förlängning av rådande provisorium, vartill sålunda riksdagens medgivande är erforderligt. Detta förnyade medgivande torde få avse en tid av tre år från och med läsåret 1931/1932, Kungl. Maj:t givetvis obetaget att, om så skulle visa sig möjligt och lämpligt, före treårsperiodens utgång framlägga förslag till de mera slutgiltiga bestämmelser angående läroverkens biblioteks- och materielkassor, som må befinnas påkallade av den beslutade omorganisationen av det högre skolväsendet eller eljest. Beträffande terminsavgiftens maximumbelopp under den närmaste tiden anser jag ingen ändring skäligen kunna ifrågasättas. Gränsen uppåt bör fortfarande vara 10 kronor.

Riksdagen beslöt i enlighet härmed, vadan alltså under en tid av tre år från och med höstterminen 1931 terminsavgiften till biblioteks- och materielkassorna vid de allmänna läroverken utgår med högst 10 kronor, lägst 4 kronor 50 öre för lärjunge, som ej därifrån i föreskriven ordning befrias.

Vad sedan angår de allmänna läroverkens *ljus- och vedkassor*, vill jag i korthet erinra därom att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts därom gjorda framställningar såsom bidrag till täckande av utgifter, som skola bestridas av ljus- och vedkassan vid allmänt läroverk, anvisat för budgetåret 1928/1929 ett extra förslagsanslag av 71,000 kronor, för budgetåret 1929/1930 ett extra förslagsanslag av 145,000 kronor och för budgetåret 1930/1931 ett extra förslagsanslag av 215,000 kronor, av vilka anslag respektive högst 5,000 kronor, högst 13,000 kronor och högst 17,000 kronor finge, efter Kungl. Maj:ts beprövande, användas såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till nämnda kassa i sådana fall, då desamma kunde anses alltför tyngande. Vart och ett av de sålunda beviljade anslagen har avsetts till två från varandra bestämt skilda ändamål. Dels skola vid samtliga läroverk — bortsett från nya elementarskolan i Stockholm, för vilken gäller en särskild ekonomisk ordning och vilken fördenskull faller helt utanför nu förevarande anslag — obemedlade lärjungar erhålla nedsättning i ifrågavarande avgift; dels skola vid sådana läroverk, där denna avgift är särskilt betungande, samtliga lärjungar kunna erhålla nedsättning i densamma.

Dessa anslag till nedsättning av terminsavgifterna till ljus- och vedkassorna hava närmast föranletts av en skrivelse nr 262 vid 1927 års riksdag, däri riksdagen anhöll, att Kungl. Maj:t måtte efter verkställd utredning framlägga förslag i syfte att obemedlade lärjungar vid statens läroverk måtte kunna erhålla fullständig befrielse från terminsavgifterna till läroverkens ljus- och vedkassor. Skolöverstyrelsen, som verkställde ifrågavarande utredning, beräknade kostnaderna för denna anordning approximativt till 330,000 kronor. I enlighet med av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet uttalad åsikt, att en ny årlig statsutgift av sådan storlek icke borde införas på en gång utan att den ifrågasatta befrielsen från terminsavgiften borde

genomföras successivt, hava i de till 1928, 1929 och 1930 års riksdagar avlåtna statsverkspropositionerna för ändamålet beräknats för budgetåret 1928/1929 ett anslag å en femtedel, för budgetåret 1929/1930 å två femtedelar och för budgetåret 1930/1931 å tre femtedelar av nyssnämnda belopp. Riksdagen har icke haft något att erinra mot Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag.

Slutligen vill jag erinra därom, att det nyss omnämnda anslaget, som avser att vid vissa läroverk för samtliga lärjungar minska terminsavgiften till ljus- och vedkassan, går tillbaka till de kristidsår, då bränslekostnaderna voro särskilt höga och sagda avgift följaktligen särskilt betungande. Från att i början hava utgått med betydande belopp och anlitats av de flesta allmänna läroverk har anslaget under senare år kunnat betydligt nedsättas och icke behövt anlitas av mer än ett fåtal läroverk. För vardera av budgetåren 1927/1928 och 1928/1929 var anslaget begränsat till 5,000 kronor. För budgetåret 1929/1930 beviljades ett till högst 13,000 kronor ökat belopp och för budgetåret 1930/1931 höjdes förevarande anslagspost ytterligare till högst 17,000 kronor.

Vid 1931 års riksdag anvisades med bifall till Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1931/1932 ett extra förslagsanslag av 284,000 kronor såsom bidrag till täckande av utgifter, som skola bestridas av ljus- och vedkassor vid allmänt läroverk, därav högst 20,000 kronor finge, efter Kungl. Maj:ts beprövande, användas såsom bidrag till nedbringande av avgifterna till nämnda kassor i sådana fall, då desamma kunde anses alltför tyngande. Genom den ifrågavarande anslagshöjningen kunde avgiftsbefrielsen sagda budgetår utsträckas att avse fyra femtedelar av totalbeloppet.

I fråga om kassornas allmänna anordning och uppgifter hava nu de sakkunniga framlagt åtskilliga förslag. Efter att hava erinrat om vissa framställningar bland annat rörande inrättandet av en särskild ny kassa för bestridande av vissa utgifter, som nu helt eller delvis falla utom ramen för kassornas ändamål, angående önskvärdheten av att tillföra vissa kassor ökade inkomster och rörande borttagandet av kollegiets befattning med räkenskaperna, lägga de sakkunniga på dessa spørsmål följande allmänna synpunkter:

De sakkunniga.

Vid behandling av föreliggande framställningar rörande kassorna vid de allmänna läroverken ha de sakkunniga i första hand ansett sig böra överväga möjligheten av att sammanslå de nu befintliga kassorna till *en gemensam kassa* för expenser m. m. i likhet med vad förhållandet är vid högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarierna och tekniska läroverken. De sakkunniga ha emellertid funnit, att detta ej lämpligen låter sig göra. Vad först byggnadsfonden beträffar, måste den hållas skild från övriga kassor, då vederbörande läroverks lokalstyrelse har att bestämma över densamma och den dessutom skall revideras av bl. a. en av kommunalstyrelsen utsedd revisor, vilken härvid måste kunna övertyga sig om att bygg-

Allmänna synpunkter.

nadsfonden verkligen använts för fastighetens räkning. Då den nuvarande premie- och fattigkassan erhåller inkomster bl. a. av donationer, ersättning för helgonskyld m. m., vilka medel ju ej kunna få användas t. ex. för undervisningsmateriel eller belysning, måste dylika medel ändock särskilt bokföras, varför det ej blir någon lättnad, om denna kassa sammanslås med de övriga. Till sist återstå ljus- och vedkassan samt biblioteks- och materielkassan. Ur läroverkets synpunkt skulle visserligen hinder för sammanslagning av dessa kassor ej föreligga, men då staten nu bidrager med avgift till ljus- och vedkassan för de lärjungar, som därifrån befrias, skulle i alla fall behöva särskilt beräknas, huru stor del av terminsavgiften, som belöper sig på kostnaden för värme, ljus, löner till betjäning o. d., varför de sakkunniga ej heller funnit det innebära någon fördel att sammanslå dessa båda kassor. Därtill kommer, att då utgifterna för värme och ljus vid en skola äro oundvikliga, det med en dylik ordning lätt skulle kunna inträffa, att terminsavgiften till en sammanslagen kassa bleve för lågt bestämd för att också kunna i tillräcklig grad bekosta undervisningsmateriel, böcker och andra biblioteks- och materielkassan åvilande utgifter av olika slag. Då vidare gäller, att det med nu föreslagen kolumnbokföring ej kan anses medföra någon nämnvärd ökning i bokföringsarbetet, om de nuvarande kassorna bibehållas, särskilt som en uppdelning efter olika utgiftsrubriker enligt det ovan sagda under alla förhållanden måste ske, ha de sakkunniga häri funnit ytterligare ett skäl för att de nuvarande kassorna alltfört hållas skilda från varandra.

Kassorna böra också behålla sina nuvarande namn utom premie- och fattigkassan, för vilken de sakkunniga med hänsyn bl. a. till de nya uppgifter, som skulle påvila densamma, vilja föreslå beteckningen *understöds- och premiekassan*.

Beträffande den förut nämnda ifrågasatta *nya kassan* för diverse tillfälliga utgifter hålla de sakkunniga ej för nödvändigt att en sådan inrättas. De utgifter, som ansetts böra bestridas av densamma, torde i allmänhet kunna utgå antingen ur biblioteks- och materielkassan eller ur understöds- och premiekassan. Ur den sistnämnda skulle alltså dels lämnas bidrag till kostnaderna för behövande lärjungars deltagande i museibesök, exkursioner o. d. och dels betalas inträdesavgifter och resor för de lärare, som i egenskap av färdledare ha ledningen av dylika utfärder, varvid dock förutsättes, att lärares resekostnad beräknas efter samma grunder, som gälla för skolresor. Vidare skulle liksom för närvarande i fall av trängande behov lämnas understöd, sjukvård och begravningshjälp. Rektor skulle dessutom få rätt att anlita denna kassa för vidtagande av andra åtgärder i syfte att främja ungdomens fostran och undervisning. Härur skulle alltså kunna betalas ett föredrag, som rektor kan finna lämpligt för lärjungarna, eller en filmföreläsning, för vilken kanske vederbörande fordrar någon garantisumma från skolan.

De sakkunniga övergå därefter till att behandla de olika kassornas utgifter och inkomster och anföra:

Byggnads-
fonden.

Byggnadsfonden bör bidraga till läroverkets möblering i den mån ej vederbörande kommun i samband med 1927 års skolreform eller eljest åtagit sig densamma. Kunql. Maj:ts medgivande till åtgärder i sådant syfte torde för framtiden ej behöva inhämtas för varje särskilt fall, för så vitt byggnadsfonden har medel, utan generell föreskrift bör givas i läroverks-

stadgan om befogenhet för lokalstyrelsen att härutinnan besluta. I avsikt att bereda kassan tillräckliga inkomster vilja de sakkunniga föreslå, att den nuvarande redan år 1863 till 5 kronor fastställda terminsavgiften må vid sådana läroverk, där kommunen ej åtagit sig inredning och möblering, av lokalstyrelsen kunna efter skolöverstyrelsens medgivande för viss tid bestämmas till högst 10 kronor, när så erfordras. Denna förändring avser ingalunda att befria kommunen från någon del av dess åtagande beträffande fastighetens underhåll. Förslaget har uteslutande till syfte att hålla denna terminsavgift vid ungefär samma realvärde, som ursprungligen avsetts, och varigenom beredes möjlighet för byggnadsfonden att, då så befinnes oundgängligen nödvändigt, delvis bekosta möblering. Då byggnadsfonden skall bestrida kostnaderna för fastighetens underhåll, har det ansetts skäligt att viss del av eventuellt inflytande *hyresmedel* tilllöres fonden. För närvarande torde växlande praxis hava tillämpats i fråga om hyresinkomsters upptagande i räkenskaperna. Vid vissa läroverk synas de ha upptagits, vid andra ha de lämnats utanför. De sakkunniga hålla det för uppenbart, att dylika läroverket tillkommande inkomster ovillkorligen böra redovisas i samband med övriga medel, och ha i detta syfte avfattat förslag till bestämmelser härom i läroverksstadgan.

Vid övervägandet av frågan om sättet för de nämnda inkomsternas fördelning på läroverkets olika kassor hava de sakkunniga ansett skäligt, att med hänsyn till hyresmedlens natur desamma fördelas å byggnadsfonden, ljus- och vedkassan samt biblioteks- och materielkassan. Till undvikande av alltför invecklade fördelningsgrunder ha de sakkunniga funnit lämpligt föreslå, att i regel de inlytande hyresinkomsterna fördelas lika mellan de nämnda tre kassorna. Då emellertid i vissa fall särskilda förhållanden härutinnan kunna föreligga, som motivera en annan fördelning, anse de sakkunniga, att lokalstyrelsen bör ha rätt att bestämma huru med inlytande hyresmedel skall förätlaras, därest den i särskilt fall skulle finna, att hyresmedel böra disponeras på annat sätt än här förutsatts.

Ljus- och vedkassan skall ha samma uppgifter som för närvarande, men bör dessutom bekosta utgifter för renskrivning, kollationering och dylikt arbete, som kan erfordras för rektors expedition, vartill de sakkunniga återkomma i kap. V i samband med frågan om arbetet å rektorsexpeditionerna. Ljus- och vedkassans inkomster utgöras liksom för närvarande av terminsavgifter, vartill som förut sagts normalt skulle komma $\frac{1}{3}$ av hyresinkomster. I överensstämmelse med vad flera rektorer föreslagit anse de sakkunniga, att den del av inskrivningsavgiften, som nu tillfaller denna kassa, i stället bör tillöras understöds- och premiekassan, som är i stort behov av ökade inkomster, då kraven på densamma stegras. Härtill kommer ytterligare, att irägavarande inkomster hava jämförelsevis ringa betydelse för ljus- och vedkassan.

Terminsavgifterna till denna kassa böra så bestämmas, att tillräckligt rörelsekapital finnes för bränsleinköp under sommaren, för avlöning åt vaktmästare och eldare samt för andra kassan åvilande utgifter under den del av höstterminen, som förlyter före uppbörden till läroverkets kassor.

Biblioteks- och materielkassan är avsedd att alltfört bestrida samma utgifter som för närvarande. Särskilt måste uppmärksammas, att kassans förpliktelser vid enligt beslut av 1927 års och senare riksdagar upprättade läroverk äro väsentligen mera begränsade än som gäller i fråga om de tidigare bestående. För att beträffande samtliga läroverk nedbringa kas-

Ljus- och vedkassan.

Biblioteks- och materielkassan.

sans utgifter ha de sakkunniga tänkt sig, att kostnaderna för tryckning av årsredogörelse och katalog kunna minskas genom de begränsningar i dessa publikationer, som de sakkunniga samtidigt ifrågasatt. Att kostnader för inköp av moderna hjälpmedel för kontorsarbetet å rektorsexpeditionen skola påföras denna kassa, anse de sakkunniga självklart under förutsättning att kassans tillgångar så medgiva.

Då det sedan en följd av år varit regel, att terminsavgiften till denna kassa utgår med 10 kronor vid de flesta läroverk, synes tiden vara inne att bringa läroverksstadgans föreskrifter i överensstämmelse med denna ordning. Riksdagens medgivande till höjningen för viss tidsperiod skulle alltså ej vidare erfordras. Beloppet kan lämpligen för varje termin bestämmas av rektor efter kollegiets hörande. De sakkunniga utgå nämligen ifrån att rektor är den, som bäst kan överblicka kassans ställning och läroverkets olika behov, varför han i detta fall bör ha bestämmanderätten. För att emellertid de olika ämnesrepresentanterna bland lärarna skola ha möjlighet att framföra sina synpunkter, bör stadgas, att kollegiet skall höras, innan terminsavgiften bestämmes. — Hittills utgående 3 kronor av varje erlagd inskrivningsavgift böra fortfarande tillföras denna kassa. Därtill skulle, i enlighet med vad ovan sagts, komma normalt $\frac{1}{3}$ av hyresinkomsterna. Till denna kassa böra slutligen också föras eventuella anslag från stat, kommun eller enskilda till bokinköp, bokbindning och andra sådana ändamål.

Understöds-
och premie-
kassan.

Understöds- och premiekassan skall dels bestrida samma utgifter som för närvarande och dels utgifter för vissa ändamål, för vilka en ny kassa ansetts behöflig och vilka de sakkunniga närmare angivit. De sakkunniga avse, att denna kassa må kunna disponeras för tillfälliga mera oberäknade behov, som dock ha berättigande och kunna gagna skolan och dess lärjungar. Hittills har det för statsläroverken mött stora svårigheter att för åtskilliga fullt legitima ändamål bereda medel, vilka i motsvarande läge stå en kommunal eller privat skola till buds. Detta misslörhållande ha de sakkunniga velat söka undanröja. Genom den föreslagna lydelsen av läroverksstadgans § 217 ha de sakkunniga givit bestämmelsen en så vidsträckt formulering, att rektor ej skall behöva känna någon tvekan om att en viss utgift kan påföras ifrågavarande kassa. Vid dispositionen av denna kassas medel torde lämpligen böra så förfaras, att enligt kollegiets bestämmande visst belopp årligen reserveras för premier.

För att bereda ökade inkomster åt understöds- och premiekassan föreslås i enlighet med det ovan sagda, att kassan får 7 kronor av varje inskrivningsavgift, d. v. s. även den del av inskrivningsavgiften, som hittills tillfallit ljus- och vedkassan. De sakkunniga ha vidare tänkt sig, att sådana avgifter, som erlagts för icke verkställda fyllnadsprövningar, skulle tillfalla denna kassa, för så vitt de icke inom stadgad tid återfördrats av de anmälda. — Därjämte anse de sakkunniga sig böra föreslå, att *räntor*, som inlyta å tillfälliga kassabehållningar, även om i dessa ingå statsmedel, som, på sätt för närvarande är medgivet, gjorts räntebärande för läroverkets räkning, må av rektor kunna helt eller delvis tillföras denna kassa. Om t. ex. biblioteks- och materielkassan har en sparad behållning under hela året, bör ju denna kassa givetvis ha ränta på sin behållning, men då vid uppbörder inlutna medel ej omedelbart åtgå eller, vad beträffar avgifter till statsverket, ej omedelbart skola redovisas, så uppstå alltid en del bankräntor, vilka lämpligen kunna förstärka understöds- och premie-

kassan. Då emellertid denna kassas inkomster från donationer, helgonskyld och kollektmedel uppgå till väsentligt olika belopp vid skilda läroverk, ha de sakkunniga ansett lämpligast att i läroverksstadgan icke formulera bestämmelsen om räntors bokföring generellt lika för alla skolor utan i stället föreslagit, att rektor skall få avgöra, huru stor del av ränteinkomsten, som bör tillföras understöds- och premiekassan. På detta sätt vinnes den fördelen, att ränteinkomsten kan fördelas allt efter de lokala förhållandena, och respektiva kassor härigenom få en förstärkning, även om den vid de mindre läroverken blir jämförelsevis liten.

I fråga om *terminsavgifterna* och därmed sammanhängande frågor anföra därefter de sakkunniga i huvudsak följande:

Även om de sakkunniga enligt förslagen i det föregående sökt att bereda ökade inkomster åt de olika kassorna utan att terminsavgiften i regel skall behöva undergå någon avsevärd förhöjning, torde det ej kunna undgås, att, särskilt vid mindre läroverk, kraven på biblioteks- och materielkassan ändock bliva svåra att tillgodose. De sakkunniga ha med hänsyn härtill föreslagit, att besparingar i all möjlig utsträckning böra göras med avseende på tryckning av årsredogörelse och katalog, men ha därjämte framhållit, att kostnaden för blanketter och dylikt tryck bör kunna nedbringas åtskilligt, om en centralisering av blankettrycket, t. ex. genom skolöverstyrelsens åtgöranden, kunde åstadkommas. Då vid ett stort antal av de mindre läroverken avgiften till byggnadsfonden ej får överstiga 5 kronor, och det sammanlagda beloppet av terminsavgifterna till läroverkets kassor sålunda kan komma att understiga vad som vid vissa andra läroverk är fallet, ha de sakkunniga även övervägt, om icke undantagsvis vid dessa läroverk avgiften till biblioteks- och materielkassan skulle kunna få höjas ända till 15 kronor efter Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall. Då emellertid terminsavgiften för många hem med flera barn i skolåldern representerar en kännbar utgift, ha de sakkunniga ej velat förorda en dylik höjning, särskilt som läroverken numera åtnjuta bidrag av statsmedel till bokinköp och bokbindning. Skulle i något enstaka fall det ej bliva möjligt för ett läroverk att tillgodose berättigade krav på undervisningsmateriel, torde det böra bliva föremål för övervägande, huruvida icke anledning kan föreligga att genom engångsanslag av statsmedel, så som skett t. ex. i fråga om de nya högre allmänna läroverken för flickor, undanröja svårigheterna.

I nu förevarande sammanhang hava de sakkunniga ansett sig icke kunna underlåta att ägna uppmärksamhet åt bestämmelserna om lindring i lärjungarnas terminsavgifter, särskilt i fråga om läroverkets kassor.

Nu gällande bestämmelser innehålla dels allmänna föreskriiter om sättet för ansökan om befrielse från eller nedsättning i terminsavgifter, dels närmare stadganden om de grunder, som skola iöfjas vid prövningen av dessa ansökningar, dels slutligen vissa regler beträffande befrielsens eller nedsättningens omfattning samt dess fördelning å statsverkets eller läroverkets kassor.

Beträffande de allmänna grunderna för lokalstyrelsens prövning av ansökningarna om befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna hava de sakkunniga funnit de nuvarande förätningsbestämmelserna i vissa hänseenden tillfredsställande, medan de i andra lämna rum för berättigade erinringar.

Terminsavgifter och befrielse från sådana.

Den huvudanmärkning, som enligt de sakkunnigas mening kan framställas mot den nuvarande ordningen, gäller den stadgade uppdelningen av lärjungar i obemedlade och mindre bemedlade. Dessa bägge kategorier äro nämligen i verkligheten ingalunda bestämt och klart avgränsade från varandra. De olika lärjungarnas behov av lättnad i terminsavgifterna växlar givetvis avsevärt. En grupp, vilken innesluter det stora flertalet lärjungar, låter sig avskilja såsom icke i behov av sådan lättnad. En annan och vida mindre grupp befinner sig i så ömmande ekonomiska omständigheter, att all möjlig lindring måste anses bestämt av behovet påkallad. I de relativt talrika fall, som kunna inordnas mellan dessa bägge ytterlighetsgrupper, strävar lokalstyrelsen att, med hänsyn till föreliggande förhållanden, så rättvist som möjligt avväga nedsättningen.

Nu berörda överväganden ha lett de sakkunniga till den uppfattningen, att det skulle innebära en given fördel, om begreppen »obemedlad» och »mindre bemedlad» utmönstrades ur hithörande bestämmelser och dessa i stället inriktades på att i anslutning till säkerligen allmänt tillämpad praxis fastslå allenast gången för prövningen.

Med bibehållande, såsom redan antytts, i övrigt av de allmänna grunderna för prövningens verkställande hava de sakkunniga velat ifrågasätta, att författningen till en början fastslår att de lärjungar, som kunna anses verkligt behövande, skola befrias från *samtliga* avgifter och sålunda — sedan den av riksdagen bestämda övergångstiden i fråga om avgifterna till ljus- och vedkassan gått till ända — åtnjuta helt avgiftsfri undervisning. Beträffande övriga lärjungar synes böra gälla, att graden av behov skall vara bestämmande för nedsättningens större eller mindre omfattning.

Innan de sakkunniga inlåta sig på spörsmålet, huru denna nedsättning lämpligen bör i författningsväg närmare regleras, anse sig de sakkunniga böra principiellt avhandla frågan om grunderna för befrielse från eller nedsättning i dels avgiften till statsverket, dels avgifterna till läroverkets olika kassor. I detta avseende lämnar läroverksstadgan redan nu ganska detaljerade anvisningar.

Beträffande förstnämnda avgift gäller för närvarande enligt § 220 mom. 3 b), att obemedlad lärjunge skall helt och hållet befrias från densamma samt att mindre bemedlad lärjunge skall erlägga halva avgiften. Detta stadgande kompletteras emellertid av bestämmelsen i § 220 mom. 3 c), att lärjunge väl må kunna erhålla lindring med avseende på avgift till statsverket utan att åtnjuta sådan med avseende på avgifterna till biblioteks- och materielkassan samt till byggnadsfonden, men icke tvärtom.

Innebörden av dessa bestämmelser är sålunda, att lindring i *första rummet* skall medgivas i fråga om *statsavgiften*. Så har också i verkligheten förfarits. Enligt inhämtade uppgifter, avseende höstterminerna 1927—1930, har sådan lindring åtnjutits av respektive 36,3, 36,2, 36,5 och 37,4 procent av samtliga lärjungar. Åt det övervägande antalet, respektive 31,0, 31,1, 27,3 och 28,5 procent av samtliga lärjungar, har meddelats *hel* befrielse. Höstterminen 1927 uppgingo befrielserna i fråga om biblioteks- och materielkassan till 16,0 procent och i fråga om byggnadsfonden till 26,8 procent. De hade sålunda i förra fallet väsentligen och i senare något mindre omfattning än de totala befrielserna i fråga om statsavgiften.

Denna ordning, vilken är att betrakta såsom fullt skälig, hava de sakkunniga funnit böra lämnas alldeles orubbad. De blivande bestämmelserna

böra alltså ytterligare fastslå, att befrielse från eller nedsättning i avseende på avgiften till statsverket må meddelas utan hinder därav, att lärjungar erlägger full avgift till en eller flera av läroverkets kassor. Samedelst vinnes en andra klar och fixerad regel.

I ytterligare ett par avseenden hava de sakkunniga velat ifrågasätta mindre jämkningar i de nuvarande bestämmelserna rörande befrielse från statsavgift. De sakkunniga åsyfta härvid den medgivna reduktionen för lärjungar från samma familj, vilken är reglerad så, att den äldsta lärjungens förhållanden alltid blir avgörande för prövningen. Det har syntts de sakkunniga mindre lämpligt att här angiva en viss lärjungare, då andra omständigheter kunna beträffande denne eller någon av syskonen omöjliggöra medgivande av behöflig lindring. Genom den föreslagna lydelsen av § 220 mom. 3 b) har den ifrågavarande olägenheten undanröjts.

Vad slutligen angår lindring i avgifterna till läroverkets kassor, har ordningen i detta avseende under senare år undergått en avsevärd och mycket betydelsefull förändring. Ännu läsåret 1927—1928 gällde, att befrielse kunde meddelas allenast från avgift till biblioteks- och materielkassan samt byggnadsfonden, medan samtliga lärjungar vid ett och samma läroverk måste erlägga lika stor avgift till ljus- och vedkassan. Sedan 1927 års riksdag uttalat sig för den omläggningen, att befrielse måtte kunna meddelas även i fråga om sistnämnda avgift, biföll 1928 års riksdag ett av Kungl. Maj:t framställt förslag av innebörd, att sagda avgift skulle kunna i fråga om obemedlade lärjungar successivt lindras, samtidigt som ersättning av statsmedel skulle utgå till varje läroverk med belopp motsvarande de sammanlagda avgifter till ljus- och vedkassan, från vilka befrielse lämnats. För budgetåret 1928/1929 skulle befrielsen avse $\frac{1}{5}$ av avgiften. Sedermera har riksdagen för varje år anvisat ökade medel för åtgärdens fullföljande; innevarande budgetår lämnas befrielse från $\frac{2}{5}$ av den ifrågavarande avgiften.

Närmast synes från riksdagens sida hava åsyftats, att befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan skulle tillkomma den grupp av starkt behövande lärjungar, vilka enligt tidigare ordning erlade avgift allenast till denna kassa. Emellertid erhöll beslutet en sådan utformning, att stadgans bestämmelser helt sammanfalla i vad de avse befrielse från statsavgift och från nu förevarande avgift. Sådan befrielse skall tillkomma »obemedlad lärjungare» och kan sålunda lämnas även lärjungar, som erlägga full avgift till läroverkets övriga kassor. Till en början synes man vid tolkningen närmast hava väglets av tanken på det syfte, som med åtgärden främst torde hava avsetts, i det att antalet befriade lärjungar höstterminen 1928 — den första, under vilken ordningen i fråga tillämpades — utgjorde 17,1 procent. Sedermera har detta antal successivt stegrats och uppgick höstterminen 1930 till ej mindre än 27,9 procent. Uppenbarligen skönjer man i dessa siffror en anpassning efter den nya stadgans kategoriska föreskrift, ehuru tillämpningen ännu icke kunnat helt genomföras. Samtidigt konstaterar man, att den nämnda avsevärda ökningen av befrielserna från avgift till ljus- och vedkassan motsvaras av en nedåtgående tendens i fråga om befrielserna från avgift till biblioteks- och materielkassan och till byggnadsfonden. Höstterminen 1927 utgjorde sålunda antalet från avgift till biblioteks- och materielkassan befriade lärjungar 16,0 procent; höstterminen 1930 hade antalet nedgått till 14,5 procent. I fråga om befrielserna

från avgift till byggnadsfonden voro motsvarande siffror 26,8 och 24,3 procent.

Den i de nu anförda siffrorna påvisbara tendensen kan alltså sägas vara, att befrielsen från avgift till ljus- och vedkassan (tillsvidare under övergångstiden endast partiell) icke kommit att begränsas till lärjungar av den kategori, som tidigare erlade avgift uteslutande till denna kassa, utan utsträckt till att omfatta hela den grupp, som författningsenligt skall åtnjuta befrielse från avgift till statsverket. Samtidigt vill det förefalla som om en något större återhållsamhet än tidigare visats vid beviljandet av lindring i fråga om avgifterna såväl till biblioteks- och materielkassan som till byggnadsfonden. Det låter sig alltså sägas, att de ökade befrielsemöjligheterna i fråga om ljus- och vedkassan medfört någon minskning i samma möjlighet i vad de avse de båda övriga kassorna, en utveckling, som åtminstone delvis torde sammanhånga med de stegrade anspråken på de ifrågavarande kassorna efter 1927 års skolreform.

På grund av den anbefallda stränga återhållsamheten vid äskande av anslag hos riksdagen synes det icke kunna uteslutas, att den ökning av förslagsanslaget till bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor, som oundgängligen erfordras för fullföljandet av den godtagna planen för dessa avgifters totala avskrivning med den sista femtedelen under budgetåret 1932/1933, kan komma att möta stora svårigheter. Det ifrågavarande anslaget utgör för närvarande 284,000 kronor, varav dock 20,000 kronor disponeras för särskilt ändamål. Den ytterligare ökning, som skulle erfordras för den ursprungliga planens genomförande, har av skolöverstyrelsen beräknats till 66,000 kronor.

Enär det enligt de sakkunnigas mening ur flera olika synpunkter måste anses högeligen angeläget, att den ifrågavarande planen utan rubbning fullföljes och att sålunda redan under läsåret 1932—1933 möjlighet må föreligga för att *alla verkligt behövande lärjungar vid de allmänna läroverken skola kunna komma i åtnjutande av fullständigt avgiftsfri undervisning*, hava de sakkunniga ansett sig böra ingående undersöka förutsättningarna för en dylik ordning utan att i nuvarande statsfinansiella läge ställa ytterligare krav på anslag å budgeten.

Den grundläggande synpunkten vid denna prövning har, såsom redan betonats, varit, att ingen verkligt behövande lärjunge skall erlägga avgift för undervisningen. Därjämte har det kravet ansetts böra uppställas, att en eventuell ny ordning dels icke kan få medföra ökade utgifter för statsverket eller äventyra läroverkskassornas ställning, dels icke för övriga lärjungar kan få medföra någon nämnvärd höjning av de nu utgående avgifternas belopp.

Innan de sakkunniga inlåta sig på ett övervägande av den omläggning, som ur angivna synpunkter kan finnas lämplig och möjlig, vilja de sakkunniga erinra, att förhållandena före 1904 års numera upphävida läroverksorganisation tedde sig väsentligen mera enkla och överskådliga än de nuvarande. Terminsavgifterna utgingo då till biblioteks- och materielkassan med 4 kronor 50 öre, till byggnadsfonden med 5 kronor samt till ljus- och vedkassan med ett vid skilda läroverk växlande belopp, som normalt torde ha rört sig omkring 6 kronor. Någon avgift till statsverket förekom då ej. När en lärjunge då för tiden åtnjöt lindring i terminsavgiften genom befrielse från endera eller bägge av de förstnämnda avgifterna, ut-

gjorde följaktligen den avgift, som han hade att erlägga, ungefär två tredjedelar, respektive en tredjedel av den avgift, som erlades av de fullt betalande. Lärjungarna fördelades med andra ord i terminsavgiftshänseende på allenast tre kategorier.

Enligt det nu tillämpade systemet komma olika lärjungar vid ett och samma läroverk att erlägga ganska avsevärt växlande avgifter. Förhållandet belyses genom nedanstående sammanställning närmast avseende läroverket i Halmstad, men sammanställningen är i all huvudsak, med någon modifikation, betingad av växling i avgifterna till ljus- och vedkassan samt biblioteks- och materielkassan, tillämplig å samtliga läroverk med undantag av nya elementarskolan i Stockholm, vars ekonomi regleras av särskilda föreskrifter.

De olika möjligheterna vid sagda läroverks realskola innevarande hösttermin äro följande:

1. Fulla avgifter till såväl statsverket som läroverket	20 kronor + 32 kronor = 52:— kr
2. Halv avgift till statsverket och full avgift till läroverket	10 » + 32 » = 42:— »
3. Ingen avgift till statsverket och avgifter till biblioteks- och materielkassan samt byggnadsfonden, jämte $\frac{1}{5}$ av avgiften till ljus- och vedkassan	= 18:40 »
4. Ingen avgift till statsverket och avgift till biblioteks- och materielkassan jämte $\frac{1}{5}$ av avgiften till ljus- och vedkassan	= 13:40 »
5. Ingen avgift till statsverket och avgift till byggnadsfonden jämte $\frac{1}{5}$ av avgiften till ljus- och vedkassan	= 8:40 »
6. Ingen avgift till statsverket och endast $\frac{1}{5}$ av avgiften till ljus- och vedkassan	= 3:40 »

De föreliggande avgiftsalternativen bliva sålunda: 3.40 kronor, 8.40 kronor, 13.40 kronor, 18.40 kronor, 42 kronor och 52 kronor. Å gymnasiet utgöra de båda sista avgifterna 47 kronor och 62 kronor.

Därest i enlighet med den av riksdagen godtagna planen den återstående femtedelen av avgiften till ljus- och vedkassan avvecklats och förhållandena i övrigt varit oförändrade, skulle följande avgiftsgrupper hava förelagat:

i realskolan 0, 5, 10, 15, 42 och 52 kronor,
å gymnasiet 0, 5, 10, 15, 47 och 62 kronor.

Det faller genast i ögonen, att differentieringsmöjligheterna för närvarande äro mycket stora mellan 3.40 och 18.40 kronor, respektive 0 och 15 kronor; däremot förefinnes en anmärkningsvärd diskontinuitet mellan 18.40 respektive 15 kronor och 42 (47) kronor. Denna konsekvens av det nuvarande systemet torde säkerligen föranleda, att vissa lärjungar komma att få erlägga väl hög avgift, och ordningen kan sålunda knappast vara ägnad att underlätta ett fullt rättvist avvägande av den behöfliga lindringen i alla de fall, som komma under vederbörlig prövning. För såväl lärjungarna som för lokalstyrelserna synes det därför vara till bestämd fördel, om den förefintliga diskontinuiteten kunde undanröjas.

En utväg att uppnå detta syfte är att vid befrielse eller nedsättning låta samtliga avgifter till läroverkets kassor utgöra ett enhetligt belopp. I de fall, då befrielse skulle ifrågakomma, bör denna sålunda med en dylik ordning gälla sagda belopp i dess helhet. Då lindring genom nedsättning be-

viljas, skulle denna icke, på sätt för närvarande gäller, meddelas genom hel befrielse från avgift till viss kassa, utan i stället avse viss del av den sammanlagda avgiften. Den erlagda avgiften skulle sedermera fördelas mellan samtliga irågakommande kassor i förhållande till de stadgade fulla avgiftsbeloppen. En oavvislig förutsättning för en dylik omläggning är emellertid, att statsverket ersätter ljus- och vedkassan för de belopp, som denna går förlustig, icke blott genom befrielse från utan också genom nedsättning i avgifterna.

Allteftersom man önskar mindre eller större differentieringsmöjligheter, kunna olika alternativ tänkas tillämpade i fråga om nedsättningens storlek. Ur praktisk synpunkt torde emellertid allenast följande tre vara av beskaffenhet att böra komma under omprövning. I desamma förutsättes nedsättningen avse hälften, tredjedelar eller fjärdedelar av avgifterna till läroverkets kassor.

På grundval av en avgift till ljus- och vedkassan av förslagsvis 18 kronor komma avgiftsgrupperna enligt de tre nämnda alternativen att utgöra:

Alt. 1. (tudelning): 0, 16.50 och 33 kronor,

Alt. 2. (tredelning): 0, 11, 22 och 33 kronor; samt

Alt. 3. (fyrdelning): 0, 8.25, 16.50, 24.75 och 33 kronor.

Statsverkets bidrag till ljus- och vedkassan skulle utgå med följande belopp för varje lärjunge inom en var av de av nedsättningen berörda grupperna:

Alt. 1. 18 och 9 kronor,

Alt. 2. 18, 12 och 6 kronor,

Alt. 3. 18, 13.50, 9 och 4.50 kronor.

Enligt alternativ 1 skulle efter de sakkunnigas mening differentieringsmöjligheterna bliva mera begränsade än önskligt och alltför små i jämförelse med nuvarande ordning. Såsom en följd härav synes kunna befaras, att gruppen från avgift helt befriade lärjungar skulle bliva större än enligt de båda övriga alternativen. Därigenom skulle statsverkets bidrag till ljus- och vedkassorna avsevärt ökas. Och tillika kan biblioteks- och materielkassan beräknas erhålla så väsentligt minskade inkomster, att åtskilliga lärjungar kunna väntas få avgifterna förhållandevis starkt höjda (från 18.50 kronor till 33 kronor).

De nämnda olägenheterna föreligga icke i fråga om alternativ 2. Antalet avgiftsgrupper mellan 0 och 43 kronor är sålunda lika stort som enligt nuvarande ordning. Gruppen helt befriade lärjungar torde icke kunna väntas nämnvärt ökad och någon kännbar individuell höjning av avgifterna synes med hänsyn till dessas storlek inom de skilda grupperna behöva inträda endast i förhållandevis få fall och risken härför torde genom ett mera smidigt övergångsförfarande kunna väsentligen minskas. En förutsebar invändning mot en tredelning av innebörd, att densamma skulle möta praktiska svårigheter, torde icke behöva tillmätas större betydelse. Avgiften till ljus- och vedkassan är nämligen av beskaffenhet att kunna allenast förslagsvis beräknas. Under sådana omständigheter lär det ingalunda vara ogörligt att fastställa densamma till ett med 3 jämnt delbart kronal.

I nu berörda avseenden visar alternativ 3 företräde framför alternativ 2 allenast därutinnan, att de beräknade avgifterna i de skilda grupperna vid vissa läroverk kunna komma att närmare ansluta sig till nuvarande ordning. Möjligen kan det förhållandevis låga beloppet i andra gruppen, 8.25

kronor, medföra en viss lockelse att starkare än skäligt begränsa antalet helt befriade. En svaghet i jämförelse med alternativ 2 föreligger emellertid också däri, att gruppernas antal är större än för närvarande, varigenom den praktiska tillämpningen kan bereda lokalstyrelsen ökade svårigheter.

Vid övervägande av olika på frågan inverkan omständigheter hava de sakkunniga ansett sig böra vid reglerandet av terminsavgiftsindringen giva bestämt företräde åt alternativ 2.

Då det slutligen gäller att avgöra, huruvida den ifrågavarande ordningen är möjlig att genomföra ur de olika synpunkter, som förut angivits, må först framhållas, att med hänsyn till lärjungarnas avgiftsbelastning samt för skipande av rättvisa i görligaste mån vid lokalstyrelsens prövning, det ovan skisserade systemet enligt de sakkunnigas åsikt erbjuder avsevärda fördelar i jämförelse med det nuvarande.

Vad vidare angår den ifrågasatta ordningens sannolika inverkan på statens utgifter för bidrag till ljus- och vedkassorna samt de olika läroverkens ekonomi, påkallar denna sida av den föreliggande frågan en noggrann prövning. En av de sakkunniga, som beträffande ett medelstort läroverk ägt tillgång till nödigt källmaterial, har för närmare belysning av detta spörsmål verkställt en »provbedömning» av samtliga befrielser från eller nedsättningar i terminsavgifterna vid läroverket i fråga under en tioårsperiod i enlighet med grunderna för alternativen 2 och 3.

Denna undersökning har ådagalagt, att beträffande läsaren 1921—1922 till och med 1927—1928 såväl biblioteks- och materielkassans som byggnadsfondens inkomster praktiskt taget icke skulle rönt någon inverkan av den ifrågasatta ordningens tillämpning. Därest statsverket under dessa år lämnat bidrag till ljus- och vedkassan enligt något av de prövade alternativen 2 och 3, skulle detta bidrag utgjort allenast omkring 60 procent av det bidrag, som skulle utgått, om förutsättningar för full befrielse förelegat i enlighet med läroverksstadgans bestämmelser. Och dock har konsekvent räknats med, att *samtliga* lärjungar, som tidigare erlade avgift uteslutande till ljus- och vedkassan, erhållit högsta möjliga reduktion.

I stort sett samma resultat uppvisar undersökningen beträffande läsåret 1928—1929, då — såsom jämväl de förut meddelade statistiska uppgifterna för riket i dess helhet givit vid handen — tillämpningen av de nya grunderna för bedömandet fortfarande starkt påverkades av den förut gällande ordningen.

Beträffande åter de båda senaste läsåren 1930—1931 och 1931—1932 förete förhållandena i ett avseende en annan bild. En jämförelse mellan de båda systemen ådagalägger, att även för dessa år statsverkets kostnader sannolikt skulle ha varit omkring 40 procent lägre, därest alternativ 2 eller 3 varit i tillämpning. Men däremot visa biblioteks- och materielkassan samt byggnadsfondens inkomster någon, ehuru icke särskilt stark nedgång.

Denna senare företeelse är emellertid, såvitt de sakkunniga förmå bedöma läget, väsentligen betingad av den i utveckling stadda praxis att allt mera begränsa befrielserna framför allt i vad de avse avgiften till biblioteks- och materielkassan. Genom denna tillämpning av nuvarande bestämmelser komma ej få lärjungar att erlægga avgift till denna kassa, vilka enligt tidigare regler skulle varit befriade däriifrån och till följd av statens inskridande i fråga om ljus- och vedkassan bort åtnjuta i det närmaste avgiftsfri undervisning. Den stadgade sammankopplingen av befrielsen från

statsavgift och från avgift till ljus- och vedkassan, varigenom en grupp lärjungar, som tidigare allenast befriats från den förra, erhållit en nära nog fördubblad reduktion, har sålunda i verkligheten kommit att få till följd, att läroverkets övriga kassor indirekt erhållit en för visso välbehörlig, men knappast avsedd subvention av statsmedel. Emellertid förtjänar i detta sammanhang uppmärksammas, att de sakkunniga genom olika föreslagna åtgärder låtit sig angeläget vara att stärka särskilt biblioteks- och materielkassans ställning, vadan senast berörda omständighet icke synes kunna tillmätas så stor betydelse, att nuvarande ordning bör bibehållas endast för att indirekt stödja denna kassa.

Den verkställda undersökningen, vilken närmast måst begränsas till ett enda läroverk men som sedermera i kontrollsyfte utsträckts till ytterligare ett annat läroverk med i all huvudsak samstämmigt resultat, har sålunda varit ägnad att undanröja betänkligheterna mot en övergång till det ovan angivna systemet i betraktande av de avsevärda tekniska företräden, som detsamma, enligt vad förut framhållits, uppvisar i jämförelse med nuvarande ordning. Och alldeles bestämt finna sig de sakkunniga böra förorda en övergång till detsamma, därest det statsfinansiella läget skulle befinnas omöjliggöra en planmässig avveckling under budgetåret 1932/1933 av den återstående femtedelen av de mest behövande lärjungarnas avgifter till ljus- och vedkassan eller annorledes göra en inskränkning i det av staten lämnade bidraget till ljus- och vedkassorna oundgänglig. En jämförelse mellan alternativen 2 och 3 ur senast berörda synpunkter har utvisat, att de med hänsyn såväl till statsverkets kostnader som läroverkskassornas inkomster äro jämställda.

Vid sådant förhållande hava de sakkunniga i bilagda förslag till ändringar i läroverkstadgan givit åt § 220 mom. 3 c) en lydelse, som ansluter sig till den ifrågasatta ordningen med tillämpning av alternativ 2. Så tillvida har principiell anknytning sökts till hittillsvarande bestämmelser, att prövningen av frågor rörande nedsättning i avgifterna till läroverkets kassor alltjämt förutsättes skola ske med beaktande av biblioteks- och materielkassans samt byggnadsfondens tillgångar och utgifter. Härvid bör dock uppmärksammas, att lokalstyrelsen enligt den föreslagna ordningen ej kan tillgodose den ena av dessa kassor utan att samtidigt tillgodose den andra. Denna olägenhet torde emellertid i viss mån kunna kompenseras genom lämplig fördelning av hyresinkomsterna, på sätt de sakkunniga i annat sammanhang förordat.

På grund av den ståndpunkt, de sakkunniga intagit, har det ansetts ofrånkomligt att närmare överväga, med vilket belopp förslagsanslaget »bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor» bör beräknas utgå för budgetåret 1932/1933, därest den föreslagna ordningen då skulle vinna tillämpning.

För innevarande budgetår utgår för det ändamål, som närmast är i fråga, ett belopp av 264,000 kronor. Vid oförändrade dispositionsgrunder skulle detta belopp för att möjliggöra den godtagna planens fullföljande enligt av skolöverstyrelsen verkställda beräkningar behöva höjas med 66 000 kronor till 330,000 kronor. Såsom den verkställda särskilda undersökningen utvisat och jämväl av allmänna grunder kan förutses, skulle emellertid anslaget belastning enligt den nya ordningen icke oväsentligt minskas. Att på förhand fullt säkert bedöma denna minsknings storlek är givetvis med hänsyn till vid olika läroverk förefintliga växlande förhållanden

icke görligt. Uppenbart är också, att vid övergången skäligen hänsyn till nuvarande lärjungars förhållanden måste göra en viss varsamhet vid tillämpningen av en eventuell ny ordning nödvändig. På grund härav torde man vara hänvisad att räkna en möjlig nedsättning av anslaget med erforderlig försiktighet. De sakkunniga hava efter övervägande av denna angelägenhet ur skilda synpunkter ansett sig böra beräkna densamma till 30 procent. Under denna förutsättning skulle för budgetåret 1932/1933 för ändamålet i fråga erfordras ett belopp av 330,000 kronor — 99,000 kronor = 231,000 kronor eller avrundat 230 000 kronor. Med beräkning av oförändrat belopp, 20,000 kronor, att efter Kungl. Maj:ts beprövande användas såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till ljus- och vedkassan i sådana fall, då desamma kunna anses alltför tyngande, skulle följaktligen såsom bidrag till täckande av utgifter, som skola bestridas av nämnda kassa, behöva för budgetåret 1932/1933 anvisas ett extra förslagsanslag av 250,000 kronor.

Innan jag går in på vad överstyrelsen i sitt yttrande över de sakkunnigas betänkande rörande dessa spørsmål anfört, vill jag i detta sammanhang redogöra för vad överstyrelsen i sina petita för budgetåret 1932/1933 anfört rörande bidragen till täckande av utgifter för de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor. Överstyrelsen meddelar till en början, att under vart och ett av de tre senaste budgetåren den del av anslaget, som anlåtats för att medgiva obemedlade lärjungar vid statens läroverk fullständig befrielse från terminsavgifter till läroverkens ljus- och vedkassor, ej behövt helt utnyttjas. Under åren 1928—1929, 1929—1930 och 1930—1931 ha på anslagen uppstått besparingar med respektive 20,961 kronor 21 öre, 29,622 kronor 62 öre och (preliminär beräkning) 9,901 kronor 50 öre. Därefter anför överstyrelsen i huvudsak följande:

Skolöverstyrelsens under riksdagspetita upptagna förslag i fråga om bidrag till ljus- och vedkassor.

Lärjungeantalet uppgick höstterminen 1930 till 31,385, och överstyrelsen beräknar, att det under höstterminen 1931 skall uppgå till omkring 32,000. Trots denna höjning av det av överstyrelsen ursprungligen beräknade lärjungeantalet (30,000) anser sig överstyrelsen med hänsyn till vad ovan anförts icke behöva ifrågasätta någon höjning av det ursprungligen beräknade anslaget 330,000 kronor.

Däremot har överstyrelsen, med hänsyn till Kungl. Maj:ts cirkulär till statsmyndigheterna den 12 juni 1931 angående sträng återhållsamhet i avseende å framställningar om anslagsäskanden att föreläggas 1932 års riksdag, tagit i övervägande, huruvida en sänkning av anslaget för nu ifrågasatt ändamål skulle vara möjlig. Men med hänsyn därtill, att de nyss anförda besparingarna varit stadda i ständigt sjunkande, kan överstyrelsen icke finna en sådan sänkning rådlig.

Vad åter angår den del av här ifrågasatt anslag, som avser beredande av möjlighet till nedsättning av avgiften till ljus- och vedkassan för samtliga lärjungar vid de läroverk, där denna avgift eljest skulle verka alltför tyngande, har överstyrelsen under en följd av år hemställt, dels att anslaget måtte höjas, dels att det måtte återfå sin ursprungliga karaktär av förslagsanslag. Såsom skäl för den förra av dessa åtgärder har anförts, att den pågående omorganisationen av de allmänna läroverken medför

ökning av antalet läroverk överhuvudtaget och av antalet små läroverk med svag ekonomi, av antalet lärjungar överhuvudtaget samt av antalet mindre bemedlade eller medellösa lärjungar, varjämte återopats det förhållandet, att det under en följd av år på grund av anslaget stränga begränsning visat sig omöjligt att till fullo tillgodose de behov av statsbidrag, som av vederbörande rektorers framställningar i ärendet framgått såsom fullt bestyrkta. Såsom skäl för den senare av nyssnämnda båda förändringar har anförts, att det för varje år föreliggande behovet i här ifrågavarande avseende är beroende av så oberäkneligt växlande faktorer, att en pålitlig förhandsberäkning i själva verket aldrig är möjlig. Vad överstyrelsen sålunda anført i fråga om ökning av förevarande anslag har av Kungl. Maj:t och riksdagen behjärtats; anslaget, som för budgetåret 1928/1929 utgjorde 5,000 kronor, höjdes för budgetåret 1929/1930 till 13,000 kronor, för budgetåret 1930/1931 till 17,000 kronor och för budgetåret 1931/1932 till 20,000 kronor. Däremot har Kungl. Maj:t icke för riksdagen framlagt förslag om anslaget förändring till förslagsanslag.

Vad nu vidkommer ifrågavarande delanslag för budgetåret 1932/1933, anser överstyrelsen visserligen, att alltjämt starka skäl tala för dess förändring till förslagsanslag; överstyrelsen vill särskilt framhålla, att varje särskilt års anslagsbehov är i hög grad beroende av så växlande och svårberäknliga förhållanden som väderleken och bränslepriserna. Då emellertid Kungl. Maj:t hittills icke upptagit överstyrelsens förslag i förevarande särskilda avseende, vill överstyrelsen under nu rådande statsfinansiella förhållanden, vilka bl. a. framkallat det ovan omnämnda cirkuläret den 12 juni 1931, icke för närvarande ifrågasätta en sådan förändring av anslaget natur.

Om emellertid anslaget således alltjämt skall vara fixerat till ett visst maximibelopp, ligger det, för att anslaget verkligen skall fylla sin uppgift, makt uppå, att detta belopp sättes någorlunda högt.

Överstyrelsen hemställer, att ifrågavarande särskilda anslag må för budgetåret 1932/1933 bibehållas vid samma belopp som för budgetåret 1931/1932 eller 20 000 kronor.

Då anslaget i övrigt i det föregående beräknats till 330,000 kronor, skulle alltså för anslaget i det hela erfordras ett belopp av 350,000 kronor.

*Skrivelse
10/11 1931
från statens
organisations-
nämnd angående läro-
verkens ljus-
och vedkassor.*

Såsom jag förut erinrat, har vidare statens organisationsnämnd i skrivelse den 19 december 1931 fäst uppmärksamheten vid vissa brister i nu tillämpade grunder för befrielse från bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor. Organisationsnämnden erinrar om riksdagens skrivelse den 2 juni 1927, och berör den utredning, som i ärendet av skolöverstyrelsen i anledning därav verkstälts samt de beslut, som härutinnan av Kungl. Maj:t och riksdagen fattats, varefter nämnden anför:

För utrönande av den omfattning, i vilken lokalstyrelserna vid de olika läroverken beviljat befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan, har organisationsnämnden låtit genom skolöverstyrelsen införskaffa utredning från samtliga allmänna läroverk (utom nya elementarläroverket i Stockholm) rörande nämnda förhållanden. Den inkomna utredningen visar, att av de till ett antal av sammanlagt 34,583 uppgående eleverna vid de ifrågavarande läroverken under nu pågående hösttermin icke mindre

än 9,868, d. v. s. i genomsnitt 28,5 procent kommit i åtnjutande av den nedsättning med fyra femtedelar av avgiften till ljus- och vedkassan, som för närvarande kan ifrågakomma. Än vidare framgår av utredningen, att antalet elever, som fått nedsättning i avgifterna i fråga, varierar betydligt mellan de olika läroverken. Medan sålunda vid vissa läroverk nedsättning beviljats för ett antal elever understigande 10 procent av samtliga elever (exempelvis realläroverket å Östermalm i Stockholm med 7,5 procent och läroverket i Östersund med 8 procent), har vid andra läroverk nedsättning beviljats för mer än 50 procent av hela elevantalet (exempelvis läroverken i Kristinehamn med 57 procent och i Söderköping med 58 procent).

Att antalet från ifrågavarande avgift befriade elever måste vara avsevärt olika vid olika läroverk, är ett naturligt förhållande, beroende på den olika ekonomiska bärkraften hos befolkningen på skilda platser. Dock synes det organisationsnämnden som om de synnerligen stora differenserna icke kunna på detta sätt vinna sin förklaring utan bero på en väsentligen olika tillämpning av hithörande bestämmelser. Vad riksdagen med sitt ovannämnda uttalande år 1927 åsyftade torde snarast hava varit, att befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan skulle tillkomma endast de elever, vilka tidigare erlade avgift allenast till nämnda kassa, med andra ord de allra mest behövande eleverna. Den utformning beslutet sedermera erhöll innebär emellertid, som ovan antytts, att förutsättningarna för hel befrielse från statsavgift och från avgift till ljus- och vedkassan äro alldeles sammanfallande, något som också, i anledning av olikheter i bestämmelsernas tillämpning, genom en skolöverstyrelsens cirkulärskrivelse den 9 september 1929 till rektorerna vid de allmänna läroverken särskilt påpekats. Befrielsen från ifrågavarande avgift har således, mot vad som från början torde hava avsetts, kommit att anknytas till den avgift, från vilken i första rummet vinnes befrielse, nämligen statsavgiften.

För att erhålla en uppfattning om förhållandet mellan antalet elever, som befriats från nu ifrågavarande avgift och från avgifterna till andra läroverkets kassor, har organisationsnämnden i några enstaka fall gjort sig underrättad om i vilken grad befrielse från avgiften till den s. k. biblioteks- och materielkassan förekommit. (Vid prövning av ansökning om sådan befrielse gäller, att hänsyn skall tagas jämväl till kassans tillgångar och utgifter.) Det har därvid visat sig, att befrielse från dessa avgifter beviljats i betydligt färre antal fall än beträffande ljus- och vedkassan. Sålunda har vid ett läroverk, där 213 elever erhållit nedsättning i avgiften till ljus- och vedkassan, befrielse från avgiften till biblioteks- och materielkassan meddelats allenast 171 elever, och vid ett annat läroverk, där antalet nedsättningar i den förra avgiften uppgått till 201, befrielse från den senare avgiften beviljats uti blott 40 fall.

Det ovan anförda synes organisationsnämnden giva vid handen, att beviljandet av befrielse från avgiften till läroverkens ljus- och vedkassor på sina håll sker i en betydligt större omfattning än som kan anses nödigt och ur statens synpunkt önskvärt. Detta förhållande beror givetvis i första hand på den utformning bestämmelserna härom erhållit, men det torde icke vara helt oberättigat att antaga, att den över befrielseansökningarna beslutade myndigheten, lokalstyrelsen, stundom låtit sig inluera av intresset att till undvikande av alltför många befrielser från avgifterna till läroverkens övriga kassor vara trikostig med beviljandet av nedsättning i avgifterna till ljus- och vedkassan, där bristen ifylles av statsmedel.

Organisationsnämnden vill i anledning härav för sin del ifrågasätta, huruvida icke till vinnande av en ur statsfinansiell synpunkt mera tillfredsställande anordning, vissa ändringar i bestämmelserna angående befrielse från ifrågavarande avgifter borde tagas under Kungl. Maj:ts övervägande. Syftemålet skulle då i främsta rummet vara dels att bringa bestämmelserna i fråga i större överensstämmelse med vad som ursprungligen torde hava avsetts, eller att befrielse från avgifterna till ljus- och vedkassan skulle tillkomma de mest behövande, och dels att i möjligaste mån förhindra att lokalstyrelserna låta utgåendet av statsbidrag till ljus- och vedkassan i och för sig inverka på bedömandet av ansökningar om befrielse från avgifterna till nämnda kassa.

Det nämnda syftemålet synes knappast kunna uppnås annat än genom att i en eller annan ordning anknyta bestämmelserna om befrielse från bidrag till ljus- och vedkassan till motsvarande bestämmelser angående avgifterna till läroverkens övriga kassor. Därvid lära flera möjligheter stå till buds. Sålunda kan tänkas, att såsom villkor för befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan skulle uppställas, att befrielse erhållits jämväl från avgifterna till de övriga kassorna. Detta lärer stå mest i överensstämmelse med tanken, att ifrågavarande befrielse skulle tillgodonjutas huvudsakligen av elever i så ömmande omständigheter, att de enligt den förut gällande ordningen icke haft att erlægga någon annan avgift än den till ljus- och vedkassan. En annan utväg vore att på det sättet jämställa ljus- och vedkassan med läroverkets övriga kassor, att för de fall, där befrielse från avgifterna till samtliga kassorna icke kan äga rum, tillskapa möjlighet till en nedsättning i avgifterna över hela linjen, proportionsvis lika för alla kassorna. Denna anordning giver tillfälle till bättre anpassning efter elevernas olika förmögenhetsställning än den nyss antydda.

Att en anordning sådan som den nyss skisserade skulle på ett mera adekvat sätt än den nuvarande tillgodose de intressen, som i första hand lära hava givit impulsen till anordnandet av ifrågavarande statsbidrag, synes organisationsnämnden stå klart. Dessutom skulle en sådan anordning givetvis medföra en icke ringa besparing för statsverket. Beloppet härav är vanskligt att utan en grundligare undersökning förutsäga, men sannolikt är att, därest den föreslagna förändringen genomföres, den ökning av anslagets belopp för nästkommande budgetår med 66,000 kronor, som på grund av planen för det nuvarande statsbidragets successiva ökning eljest lärer bliva nödvändig, skall kunna undvikas och att till och med någon minskning i anslagets belopp skall kunna äga rum. Med hänsyn till nödvändigheten att under nuvarande finansiella situation hålla statsutgifterna så låga som möjligt, synes därför de föreslagna förändringarna böra vidtagas så tidigt, att hänsyn därtill kan tagas vid bestämmandet av ifrågavarande anslags storlek för nästkommande budgetår. Organisationsnämnden tillåter sig fördenskull hemställa att Kungl. Maj:t täcktes gå i föriättning om utiärdande av sådana bestämmelser med avseende å befrielse från avgifterna till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor, som, på sätt här ovan ifrågasatts eller eljest, närmare än nu är fallet anknyta till motsvarande bestämmelser i fråga om läroverkens övriga kassor.

Innan skolöverstyrelsen ingår på detaljerna i vad de sakkunniga föreslagit i fråga om kassor och terminsavgifter, berör överstyrelsen frågan om lämpligheten av att överhuvud upptaga lärjungeavgifter vid de allmänna läroverken samt det principiella spørsmålet om önskvärdheten av att bibehålla den nuvarande ordningen med flera från varandra skilda kassor vid de allmänna läroverken. Överstyrelsen anför i dessa hänseenden, bland annat, följande:

Överstyrelsen har nyligen avgivit utlåtande rörande revision av stadgan för de kommunala mellanskolorna och har därvid givetvis också måst upptaga frågan om lärjungeavgifter vid dessa skolor. Överstyrelsen har då icke kunnat undgå att ännu en gång, liksom vid åtskilliga tidigare tillfällen, fästa sig vid den olikhet, som i detta avseende föreligger mellan å ena sidan de kommunala mellanskolorna och de kommunala flickskolorna, å andra sidan de allmänna läroverken. Vid de båda angivna slagen av kommunala skolor får det — med undantag av avgifter för realexamen — icke utan Kun. Maj:ts medgivande upptagas några lärjungeavgifter; vid de allmänna läroverken är det föreskrivet en mångfald av sådana avgifter. Överstyrelsen kan icke finna någon principiell grund till denna olikhet. Den är historiskt förklarlig, men den är principiellt ohållbar. Ty icke lär någon kunna göra gällande, vare sig att staten, som har det ekonomiska ansvaret för de allmänna läroverken, har mindre ekonomiska möjligheter än kommunerna, som hava det ekonomiska ansvaret för de kommunala skolorna, eller att lärjungarna i de allmänna läroverken äro genomgående bättre ekonomiskt ställda än lärjungarna i de ifrågavarande båda slagen av kommunala skolor. Överstyrelsen finner förklarligt, att de sakkunniga icke hava ansett sig böra upptaga denna fråga. Men överstyrelsen vill begagna tillfället att giva uttryck åt den meningen, att meranämnda olikhet är ohållbar och innebär en orättvisa gentemot lärjungarna i de allmänna läroverken, samt att följaktligen frågan om en utjämning av ifrågavarande ojämnheter bör upptagas, så snart det ekonomiska läget medger en mera djupgående revision av bestämmelserna rörande här ifrågavarande läroanstalters ekonomiska förvaltning, än som för närvarande är möjlig. Därmed har överstyrelsen emellertid icke velat yttra sig angående den riktning, i vilken utjämningen bör gå. Det ligger icke i sakens natur, att den avgiftsfrihet, som är stadgad såsom det normala i fråga om de kommunala läroanstalterna, också bör införas vid de allmänna läroverken. Man kan också räkna med den möjligheten, att det förlätningsmässigt lämnas kommunerna frihet att upptaga lärjungeavgifter inom gränser, som motsvara de för de allmänna läroverken gällande. Så mycket synes emellertid redan nu kunna sägas angående den riktning, i vilken den önskvärda utjämningen bör gå, att man i första hand bör inrikta sig på upphävande av de terminsavgifter vid de allmänna läroverken, som icke gå till de särskilda läroverken utan till statsverket.

Av ovan antydda skäl kan emellertid frågan om en sådan mera djupgående revision av bestämmelserna angående lärjungeavgifter vid olika slag av läroanstalter icke för närvarande betraktas som aktuell, utan överstyrelsen utgår ifrån att dylika avgifter tills vidare komma att bibehållas vid de allmänna läroverken. Innan överstyrelsen övergår till vad de sakkunniga föreslagit i fråga om dessa avgifter, vill överstyrelsen emel-

Yttranden
över sakkun-
nigförslaget.

Skolöver-
styrelsen.

Allmänna
synpunkter.

lertid något beröra ytterligare en inledande fråga. De sakkunniga erinra därom, att det stundom ifrågasatts, att man borde frångå den i det föregående omnämnda sedan länge gällande ordningen, att det — bortsett från sådana för varje särskilt läroverk säregna kassor, som kunna hava uppstått genom donation eller på annat sätt — vid varje läroverk skall finnas vissa från varandra skilda så att säga ordinarie kassor, var och en med sina särskilda bestämmelser i fråga om inkomster och utgifter, och i stället, i analogi med vad som gäller vid vissa andra slag av läroanstalter, införa en ordning med en enda för läroverkets ordinarie utgifter avsedd gemensam kassa. De sakkunniga avböja för sin del denna tanke. Vad de anföra mot densamma synes överstyrelsen icke i allo övertygande.

Ljus- och
vedkassan.

Efter dessa inledande reflexioner övergår överstyrelsen till att behandla de sakkunnigas förslag rörande varje särskild kassa och anför därvid be-
träffande *ljus- och vedkassan* i huvudsak följande:

Av de utav de sakkunniga föreslagna ändringarna avser en kassans *uppgift*. Denna har utökats till att omfatta jämväl kostnaderna för renskrivningsgöromål. Denna ändring är ägnad att väcka en viss tvekan redan av det skälet, att en dylik uppgift för kassan icke har något sakligt sammanhang med kassans huvuduppgifter, som givit upphov till densamma benämning. I fråga om förändringens innebörd i övrigt vill överstyrelsen anföra följande.

Hittills hava de särskilda kostnader för arbete på rektorsexpeditionen, som äro erforderliga utöver rektors egen avlöning, utgått ur ett av riksdagen beviljat särskilt anslag »arvoden till biträden å rektorsexpeditionerna», alltså bestritts av staten. Nu anse de sakkunniga, att de personer, som tjänstgöra såsom biträden på rektorsexpeditionerna, utgöra överkvalificerad arbetskraft för utförande av rent mekaniskt skrivarbete sådant som t. ex. avskrivning av bokslutet, betygstabeller i examina, åtskilliga statistiska tabeller, protokollsutdrag samt renskrivning av uppsatta koncept till skrivelser jämte kollationering av avskrifter och utdrag m. m., och att man fördenskull för dylikt arbete bör anlita särskild hjälp, som erhåller ersättning efter för detsamma å orten gängse grunder. Överstyrelsen vill icke bestrida, att det kan finnas ett visst fog för denna uppfattning, men vill dock framhålla ett par synpunkter, som peka i annan riktning. Det kan understundom vara ganska svårt att draga en rationell gräns mellan dylikt mera mekaniskt arbete och sådant arbete, som är också sakligt krävande och icke utan olägenhet kan anförtros åt någon annan än rektor själv eller hans biträde. De sakkunnigas förslag innebär, å ena sidan att skrivbiträdet icke är skyldig att utföra dylikt mera mekaniskt arbete, å andra sidan att han, om han utför det, är berättigad att för detsamma uppbära särskild ersättning efter samma grunder som en annan renskrivare. Det torde under sådana förhållanden ej sällan visa sig ganska svårt att draga en bestämd gräns mellan det arbete, som skrivbiträdet är skyldig att utföra för sitt egentliga arvode, och det, för vilket han äger rätt till renskrivningsersättning; och särskilt i betraktande därav, att för dylik ersättning intet maximum föreslås — vilket ur andra synpunkter kan vara förklarligt — kan sagda svårighet medföra vissa risker för att ljus- och vedkassan för ifrågavrande ändamål belastas tyngre, än de sakkunniga tänkt sig.

I fråga om ljus- och vedkassans *inkomster* innebär de sakkunnigas för-

slag, att två inkomstposter skulle utgå ur stadgans bestämmelser och i stället en ny inkomstpost där införas.

De inkomster, som skulle utgå ur stadgan, äro kassans andel i inskrivningsavgifter samt avkastning av eventuella donationer. Den förra av dessa båda inkomstposter skulle överföras till understöds- och premiekassan, såsom den nuvarande premie- och fattigkassan skulle komma att benämnas. De sakkunniga förmena, att ifrågavarande inkomster hava jämförelsevis ringa betydelse för ljus- och vedkassan men skulle vara av värde såsom ett tillskott till understöds- och premiekassans hittills alltför små inkomster. Riktigheten av denna förmodan är omöjlig att närmare bedöma, då de sakkunniga icke lämnat någon som helst redogörelse för det hittillsvarande beloppet av ifrågavarande avgifter. Det ligger emellertid i sakens natur, att ett och samma inkomstbelopp får relativt mindre betydelse för en kassa, ju större belopp denna sammanlagt har att röra sig med. Då nu ljus- och vedkassorna överhuvudtaget röra sig med betydligt större belopp än premie- och fattigkassorna, ligger det i sakens natur, att förlusten på den förra sidan är så ringa, att den kan anses betydelselös, i synnerhet då man, såsom i de sakkunnigas förslag är fallet, vill öka kassans utgifter.

Den andra av de båda ovan angivna minskningarna i kassans inkomster är av mer formell än reell natur. Det torde vara mycket sällan, som någon donator tänker på sådana ändamål, som tjänas av ljus- och vedkassan. Överstyrelsen finner det vara en formell förbättring utan saklig innebörd, att ifrågavarande punkt i enlighet med de sakkunnigas förslag utgår ur bestämmelserna om ljus- och vedkassan.

Svårare är det att bilda sig en bestämd mening angående den ändring, som de sakkunniga föreslå i fråga om nya inkomster för kassan, nämligen att till densamma skall föras tredjedelen av inflytande hyresmedel, där ej lokalstyrelsen i särskilt fall annorlunda bestämmer. Överstyrelsen har intet att erinra mot denna bestämmelse, bl. a. av det skälet att den i många fall icke innehåller någonting i sak nytt utan endast utgör ett lagfästande av redan förefintlig praxis. Men överstyrelsen vill påpeka, att den praktiska innebörden av den föreslagna bestämmelsen är omöjlig att bedöma, enär de sakkunniga icke förete någon som helst utredning angående beloppet av de hyresmedel, som pläga inflyta vid varje särskilt läroverk. Även utan sådan utredning kan man emellertid med full säkerhet säga, att bestämmelsen skulle komma att verka synnerligen ojämnt. Det finnes läroverk med betydande hyresinkomster, och det finnes läroverk med praktiskt taget inga hyresinkomster. Och i stor utsträckning är det helt naturligt så, att det råder ett visst sammanhang mellan lärjungeantalet och hyresinkomsterna. De mindre läroverken ha i stor utsträckning anspråkslösa lokaler och ligga dessutom i små samhällen, där det i varje fall, även om lokalerna skulle vara lämpliga för uthyrning, är föga tillfälle till sådan. Och tvärtom — de större läroverkens lokaler äro i stor utsträckning både lämpliga för uthyrning och på grund av samhällets beskaffenhet efterfrågade för sådan. Med andra ord: de läroverk, som på grund av lågt lärjungeantal ha klena inkomster av terminsavgifter, ha ofta också klena inkomster av uthyrning; och de läroverk, som ha stora inkomster av terminsavgifter, ha ofta också stora hyresinkomster. Då härtill kommer, att den anordning, som enligt de sakkunnigas förslag skulle lagfästas, redan i stor utsträckning vunnit hävd i praxis, innebär

förändringen icke någon tillfredsställande motvikt mot den försämring i kassans ställning, som förorsakas av att densamma enligt de sakkunnigas förslag skulle gå miste om andel i inskrivningsavgifterna men få sina utgifter ökade med kostnaderna för renskrivning. Man måste således gå till annat håll för att få den lucka fylld, som genom sagda förändringar helt visst skulle uppstå vid vissa läroverk.

På sätt och vis kan man säga, att luckan fylles automatiskt, därigenom att avgiften till denna kassa, i olikhet med avgifterna till övriga kassor, icke är bestämd till visst belopp utan fastställes i mån av behov. Det gäller således helt enkelt att låta lärjungarna betala bristen. Men denna metod är otillfredsställande. Visserligen skall enligt läroverksstadgan avgiften till kassan för sådana lärjungar, som från densamma befrias, betalas av staten. Och detta statens åtagande, som hittills avsett den enda form av befrielse från ifrågavarande avgift, som förekommit, nämligen fullständig befrielse, skulle enligt de sakkunnigas förslag, som innefattar jämväl möjligheten att få befrielse från en del av avgiften, utsträckas till att omfatta även de genom sådan partiell befrielse uppkommande luckorna i inkomsterna. Men härmed är ingen säkerhet given mot risken för att avgiften såsom sådan, bortsett från frågan, till hur stor del den betalas av lärjungarna och till hur stor del av staten, skall kunna springa upp till betänkligt höga belopp, som i varje fall träffa de icke befriade lärjungarna.

Då nu de sakkunniga föreslå ändringar, som skulle innebära med säkerhet ökade utgifter och i många, kanske de flesta fall minskade inkomster för kassan, kan överstyrelsen av redan anförda skäl icke annat än hysa betänkligheter mot förslaget. Men överstyrelsen kan, såsom ock i det föregående antytts, icke betrakta de sakkunnigas förslag i dess helhet såsom annat än ett försök att i de avseenden, betänkanDET gäller, åstadkomma vissa mindre förbättringar, som skulle kunna vara av något gagn tillsvidare, intill dess att de ekonomiska förhållandena medgiva en grundligare omreglering av ifrågavarande förvaltningsområde. Under denna förutsättning vill överstyrelsen i huvudsak icke motsätta sig, vad de sakkunniga föreslagit angående ljus- och vedkassan — till frågan om befrielser från terminsavgifter återkommer överstyrelsen längre fram. Överstyrelsen förutsätter emellertid därvid i likhet med de sakkunniga, att av anslaget »bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor» alltför jämt må användas visst belopp för lyndring av terminsavgifterna vid av dessa avgifter särskilt tyngda läroverk. Dessutom vill överstyrelsen — för att lokalstyrelserna icke skola bli frestade att fastställa onödigt höga terminsavgifter — föreslå, att för avgiftens höjande över 25 kronor må erfordras överstyrelsens medgivande.

Vad angår beloppet av det för ifrågavarande ändamål erforderliga anslaget, får överstyrelsen erinra därom, att överstyrelsen i vederbörande punkt av sina den 31 augusti 1931 avgivna riksdagspetita hemställt, det täcktes Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att såsom bidrag till täckande av utgifter, som skola bestridas av ljus- och vedkassan vid allmänt läroverk, för budgetåret 1932/1933 anvisa ett extra förslagsanslag av 350,000 kronor, därav högst 20,000 kronor må, efter Kungl. Maj:ts beprövande, användas såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till nämnda kassa i sådana fall, då desamma kunna anses alltför tyngande, men att Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1932 års riksdag hänvisat till förevarande sakkunnigbetänkande och förklarat sig, när utredningen i

ämnet blivit slutförd, ämnas till riksdagen avlåta särskild proposition i ämnet samt föreslagit riksdagen att, i avbidan på sådan proposition, såsom bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor beräkna ett extra förslagsanslag av 250,000 kronor. Överstyrelsen för sin del har ingen anledning antaga, att den del av ifrågavarande anslag, som avser terminsavgiftens lindring vid särskilt tyngda läroverk, under nuvarande förhållanden skulle behöva höjas utöver det av överstyrelsen beräknade beloppet av 20,000 kronor men kan icke taga ståndpunkt till frågan om anslagets belopp i det hela, förrän överstyrelsen längre fram i detta utlåtande behandlat de sakkunnigas förslag till förändrade bestämmelser rörande befrielse från terminsavgifter överhuvudtaget.

Vid denna punkt har undervisningsrådet *A. Johansson* anmält en från skolöverstyrelsen avvikande mening. Reservationen är i denna del av följande lydelse:

Överstyrelsen har påpekat, hurusom de sakkunniga velat påföra de allmänna läroverkens kassor ökade utgifter, utan att någon skulle behöva ha någon nämnvärd kännning av denna ökning, men helt naturligt icke lyckats lösa det problem, som de sålunda uppställt för sig utan i verkligheten låtit de ökade utgifterna gå ut över lärjungarna i form av ökade terminsavgifter eller minskning i befrielse från terminsavgifter. Och överstyrelsen har för egen del funnit sig nödsakad att fortskrida ännu längre på den sålunda inslagna vägen, i det att överstyrelsen under vissa förutsättningar föreslår ytterligare höjning av terminsavgiften till biblioteks- och materielkassan. För min del kan jag icke finna det riktigt att på detta sätt låta lärjungarna ensam vidkännas bördan av den helt visst ofrånkomliga ökningen i utgifter utan har ansett, att denna åtminstone i någon mån borde bäras av staten. Emellertid har jag med hänsyn till det statsfinansiella läget icke velat ifrågasätta, att detta skulle bli fallet vid alla eller ens flertalet läroverk utan endast yrkat på en återgång till den äldre ordningen i fråga om statens bidrag till ljus- och vedkassorna, såtillvida att det fastställes ett maximum för uttagande av avgift till dessa kassor och staten ikläder sig ansvar för den del av den för varje termin fastställda avgiften, som överskrider detta maximum. Att jag stannat just för denna form av statens andel i ansvaret för de ökade utgifterna, beror i huvudsak på följande omständigheter. Anordningen innebär ingen oprövad nyhet utan endast en återgång till en gammal beprövad anordning. Skulle den nu återupptagas, så skulle den emellertid bli omgärdad med större säkerhet mot möjliga missbruk, än som förelåg under den tidigare period, då den varit i kraft, nämligen såtillvida, att för avgiftens bestämmande till belopp, som överskred det, vilket finge uttagas av lärjungarna, skulle erfordras överstyrelsens medgivande. Vidare skulle anordningen med de för närvarande gällande bränslepriserna försaka staten helt obetydliga utgifter; dess värde ur läroverkens och lärjungarnas synpunkt skulle visserligen vara ringa ur synpunkten av det omedelbart föreliggande behovet, men skulle vara stort såsom säkerhet mot obehagliga överraskningar i framtiden — och för sådana överraskningar äro avgifterna till ljus- och vedkassan särskilt känsliga, enär de icke äro fastställda till visst belopp utan växla i mån av behov.

Bestämmelser av denna innebörd skulle knappast kunna påverka anslagsbehovet för budgetåret 1932/1933. Däremot skulle givetvis uppgiften

för anslaget »bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor» behöva angivas på annat sätt än på senare år. Anslaget borde beviljas för att efter grunder, som Kungl. Maj:t må fastställa, bereda ljus- och vedkassorna vid de allmänna läroverken ersättning för vad de i terminsavgifter förlora dels därigenom, att vissa lärjungar bliva i vederbörlig ordning befriade från avgift till sagda kassa, dels därigenom, att i sådana fall, då ifrågavarande avgift blivit i vederbörlig ordning fastställd till högre belopp än 25 kronor, dock icke högre belopp än det sistnämnda blir av lärjungarna uttaget.

Biblioteks-
och materiel-
kassan.

Skolöverstyrelsen granskar därefter de föreslagna ändringarna i fråga om *biblioteks- och materielkassan* och anför i huvudsak:

I fråga om kassans *uppgift* göra de sakkunniga ett begränsande tillägg med hänsyn till det förhållandet, att i fråga om åtskilliga läroverk vederbörande kommun numera åtagit sig att ansvara för inredning och möbelutrustning. Mot syftet med detta tillägg har överstyrelsen intet att erinra. Men överstyrelsen vill framhålla, att det torde vara svårt att vare sig i detta särskilda avseende eller överhuvud finna en avfattning av bestämmelserna, som är tillräckligt tydlig för att i varje särskilt fall giva tillräcklig vägledning för besvarande av frågan, huruvida en viss utgift kan anses höra till denna kassas område eller med andra ord huruvida rektor har rätt att bestrida en viss utgift med denna kassas medel.

I fråga om biblioteks- och materielkassans *inkomster* föreslå de sakkunniga dels en ändring av bestämmelsen angående terminsavgift, dels att till inkomsterna också må läggas viss del av hyresmedel. Med hänvisning till vad de sakkunniga anfört såsom motivering för det senare av dessa båda förslag samt till vad överstyrelsen i motsvarande avseende anfört i fråga om ljus- och vedkassan får överstyrelsen tillstyrka bifall till förslaget. Däremot finner sig överstyrelsen böra något närmare ingå på frågan om terminsavgift.

För närvarande är, såsom i det föregående erinrats, terminsavgiften till biblioteks- och materielkassan i läroverksstadgan bestämd till 4 kronor 50 öre. Då emellertid kassans inkomster redan för länge sedan visat sig otillräckliga vid så gott som alla läroverk, har riksdagen under en lång följd av år periodvis medgivit, att den till kassan utgående terminsavgiften må, efter medgivande av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, höjas till högst 10 kronor. Av detta medgivande har det vida övervägande flertalet av läroverk funnit sig nödsakade att göra bruk. Med hänvisning härtill föreslå nu de sakkunniga, att avgiftens maximibelopp i läroverksstadgan skall höjas till 10 kronor och att således för uttagande av avgift upp till denna gräns hädanefter icke skall erfordras medgivande vare sig av Kungl. Maj:t eller av riksdagen. Mot vad sålunda föreslås har överstyrelsen intet att erinra. Emellertid framhålla de sakkunniga, att det trots all sparsamhet mången gång, särskilt vid mindre läroverk, icke torde kunna undgås, att kraven på biblioteks- och materielkassan bli svåra att tillgodose. Under sådana omständigheter hava de övervägt, huruvida man icke, åtminstone i vissa fall och under vissa förutsättningar, kunde tänka sig att höja avgiften till kassan ända till 15 kronor. Emellertid hava de — med hänsyn till önskvärdheten av att så långt som möjligt undvika höjning av terminsavgifter — avstått från att framlägga något förslag i antydd riktning och i stället hänvisat till den möjligheten, att staten i sär-

skilt behjärtansvärda fall skulle kunna träda emellan med engångsanslag till ett läroverks biblioteks- och materielkassa efter analogi med vad som skett i fråga om de på senare åren nybildade högre allmänna läroverken för flickor. Överstyrelsen kan icke annat än obetingat instämma i vad de sakkunniga anfört angående önskvärdheten av att i vissa fall erhålla sådant statsbidrag; men överstyrelsen vågar i nuvarande ekonomiska läge icke göra sig stora förhoppningar om möjligheterna i sådant avseende utan finner det riktigast, att man söker sätta läroverken i stånd att så långt som möjligt reda sig utan dylika bidrag, och finner sig därför föränlåten att trots de sakkunnigas avböjande av tanken på höjda terminsavgifter ändock något närmare ingå på densamma. Emellertid hava de sakkunniga ställt frågan om uppgift för och avgifter till biblioteks- och materielkassan i sådant sammanhang med motsvarande fråga rörande byggnadsfonden, att överstyrelsen — med föregripande i viss mån av vad överstyrelsen i det följande har att anföra om denna senare fond — redan här nödgas något beröra, vad de föreslagit angående denna.

Överstyrelsen erinrar därefter om att §§ 212 och 213, till vilka den för byggnadsfonden konstitutiva § 218 hänvisar, göra skillnad mellan de fall, då kommun åtagit sig att tillhandahålla undervisningslokaler, och de fall, då sådant åtagande icke föreligger. Därefter anföres:

Dessa bestämmelser hava till stor del sitt upphov i äldre tider, då förhållandena i fråga om kommunernas åtagande av byggnadsskyldighet gentemot läroverken växlade från ort till ort. Numera hava emellertid samtliga vederbörande kommuner åtagit sig att var och en i fråga om sitt eller sina allmänna läroverk tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler, med undantag allenast i fråga om nya elementarskolan i Stockholm, vilken emellertid faller utanför frågan om de allmänna läroverkens kassor, enär för detta läroverks ekonomiska förvaltning överhuvudtaget gälla särskilda bestämmelser.

Visserligen hava vissa kommuner till sagda åtagande knutit något förbehåll av innebörd, bortsett från växlingar i avfattningen, att läroverkets byggnadsfond skall bidra till ifrågavarande kostnader; men dylika förbehåll rubba intet i det förhållandet, att huvudansvaret åligger kommunen. Under sådana omständigheter giva §§ 212 och 213 i själva verket knappast tillräckligt svar på frågan om byggnadsfondens uppgift — utom i ett avseende, som tidigare ganska ofta varit föremål för delade meningar men som numera torde få anses avgjort genom § 212. Överstyrelsen åsyftar frågan, huruvida en kommuns åtagande att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler skall anses innefatta jämväl skyldighet att svara för dessa lokalers underhåll. För besvarande av denna fråga är det av vikt att lägga märke till senare delen av nämnda paragraf. Enligt där meddelad bestämmelse skall byggnad och *underhåll* av läroverkshus ske på bekostnad av läroverkets byggnadsfond under den förutsättningen, att i paragrafens förra del angivet åtagande icke föreligger eller skyldighet i sagda avseende eljest icke förefinnes. Av detta förhållande mellan paragrafens båda delar torde man kunna draga den slutsatsen, att uttrycket »tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler» i sig innefattar även underhållsskyldighet.

Under sådana förhållanden kan en undersökning av frågan, vilka skyldigheter som enligt gällande bestämmelser åligger ett läroverks byggnads-

fond, icke komma till annat resultat, än att byggnadsfonden vid de nu existerande allmänna läroverken — med de undantag, som i fråga om vissa läroverk kunna följa av förut omnämnda förbehåll i kommunernas åtaganden — icke har någon annan ordinarie uppgift än att bestrida brandförsäkring och andra läroverkets fastigheter åliggande utgifter. Endast för det fall att det i framtiden skulle upprättas nya läroverk, utan att vid upprättandet knötes det villkor, att kommunen skulle ikläda sig meranämnda åtagande, skulle läroverksstadgans bestämmelser om längre gående uppgifter för byggnadsfonden komma att få någon praktisk betydelse. Men med sådana fall torde man icke behöva räkna; tvärtom har ju, såsom de sakkunniga erinra, utvecklingen gått i den riktningen, att när staten under senare år fattat beslut om upprättande av nytt allmänt läroverk, därvid såsom villkor fästs längre gående åtagande från kommunens sida än det nyss omnämnda, nämligen att åtaga sig tillhandahållandet jämväl av inredning och möbelutrustning för läroverkets lokaler. Emellertid har det, åtminstone i de flesta kommuner, oberoende av bestämmelsers och åtagandens ordalydelse, utvecklats sig en praxis, som motsvarar vad överstyrelsen i det föregående anfört rörande smärre underhållskostnaders utgående ur biblioteks- och materielkassan i sådana kommuner, som åtagit sig ansvaret för läroverkets inredning och möbelutrustning, nämligen att smärre underhålls- och reparationskostnader bestritts av byggnadsfonden. Av skäl, som överstyrelsen i nämnda sammanhang antytt, skulle överstyrelsen anse sannolikt, att denna praxis kommer att i stor utsträckning fortfa, hur man än avfattar § 218, men skulle dock anse lyckligare, om vederbörande kommun till lokalstyrelsens förfogande ställde ett årligt belopp, som finge användas för här ifrågavarande ändamål, utan att varje hithörande detaljärende behövde underställas kommunal myndighet. Till dessa frågor återkommer överstyrelsen i den del av detta utlåtande, som är särskilt ägnad åt byggnadsfonden. I nu förevarande sammanhang vill överstyrelsen framhålla, att byggnadsfonden, även om den bär åtskilliga smärre reparationskostnader, dock vid ett stort antal läroverk har vida mindre utgifter än inkomster och följaktligen under årens lopp samlar icke obetydliga besparingar. Av dylika besparingar bestridas ganska ofta, efter Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall, dels mera dryga byggnads- och reparationskostnader — i vilket fall givetvis en lättnad beredes kommunen — dels kostnader, som rätteligen skulle åligga biblioteks- och materielkassan. Den senare av dessa möjligheter är uttryckligen förutsatt i läroverksstadgans nyss anförda föreskrift; den förra torde väl hava ansetts alltför nära till hands liggande för att erfordra någon föreskrift i stadgan.

Av den anförda redogörelsen för de båda kassorna framgår, att det icke kan anses såsom någon för byggnadsfonden karakteristisk uppgift att sörja för möblering. Denna uppgift åligger, i den mån som icke vederbörande kommun åtagit sig densamma, biblioteks- och materielkassan. Först i sådana fall, då denna kassa icke kan gå i land med denna uppgift men byggnadsfonden har överskott, som icke är erforderligt för fondens egna uppgifter, kan det komma i fråga, att byggnadsfonden lämnar ett tillfälligt bidrag till möbleringskostnaderna. Att under sådana omständigheter föreslå en höjning av avgifterna till byggnadsfonden, för att denna skall bliva bättre i stånd att bära utgifter, som rätteligen alls icke åligga densamma utan biblioteks- och materielkassan, synes vara en fullständigt

omotiverad omväg. Om man överhuvud anser sig böra reflektera på möjligheten att ålägga lärjungarna höjda avgifter, då bör frågan ställas så: behöver varje särskild kassa upptaga högre avgifter för att kunna fylla sina egna uppgifter? De sakkunniga däremot fråga: behöver byggnadsfonden upptaga höjda avgifter för att kunna fylla biblioteks- och materielkassans uppgifter?

Till frågan, huruvida byggnadsfonden behöver höjda avgifter för att fylla sina egna uppgifter, återkommer överstyrelsen i den avdelning av detta utlåtande, som kommer att ägnas särskilt åt byggnadsfonden; uppenbart synes i varje fall, att man icke bör vidtaga extra åtgärder för att genom höjda avgifter skaffa densamma ökade förutsättningar att fylla biblioteks- och materielkassans uppgifter. Svårare är frågan, huruvida man bör bereda biblioteks- och materielkassan själv ökade möjligheter att svara för sina egna utgifter.

Det lider intet tvivel, att biblioteks- och materielkassan vid många läroverk befinner sig i en svår ställning. Nu hava de sakkunniga å ena sidan som sin mening uttalat, att denna kassa bör bära vissa utgifter, om vilka det hittills rått tvekan, huruvida de rätteligen böra anses höra till dess område. Å andra sidan hava de föreslagit dels vissa besparingsåtgärder i fråga om kataloger m. m., vilka överstyrelsen icke har anledning att närmare beröra i detta utlåtande, dels föreslagit införande i läroverksstadgan av den hittills periodvis medgivna höjningen i terminsavgift samt av den likaledes i stor utsträckning i praxis redan tillämpade fördelningen av hyresmedel, så att kassan får viss del i dessa. I fråga om ingen av dessa åtgärder kan det med säkerhet beräknas, vilken betydelse den kommer att få. Uppenbart är emellertid, att de båda senare åtgärderna, vilka formellt utgöra höjning av inkomsterna, i stor utsträckning icke innebära någon verklig ändring utan endast lagfästade av en redan gammal praxis, samt att hyresinkomsterna just i de fall, då höjda inkomster skulle vara särskilt av nöden, i regel äro så små, att de hava endast helt ringa betydelse. Under sådana omständigheter hava de sakkunniga helt visst fog för sina farhågor, att biblioteks- och materielkassan i många fall, särskilt vid de mindre läroverken, trots de föreslagna förändringarna dock alltjämt skall få svårt att fylla sina uppgifter. Då härtill kommer, att överstyrelsen — av skäl, som i det föregående anförts — ställer sig skeptisk till förhoppningarna om att få direkta statsbidrag till biblioteks- och materielkassorna vid andra läroverk än sådana, som nyupprättas eller åtminstone väsentligt utvidgas, möjligen också vid provårsläroverk samt i sådana fall, då ett läroverk genom nybyggnad eller annan åtgärd får väsentligt utvidgade lokaler, har överstyrelsen funnit sig icke kunna undgå att upptaga frågan om höjning av terminsavgifterna till biblioteks- och materielkassan. Närmast vill överstyrelsen då ansluta sig till vad de sakkunniga i detta avseende föreslagit i fråga om byggnadsfonden. De säga härom — efter de i det föregående refererade, enligt överstyrelsens mening icke fullt riktiga orden om fondens bidrag till möbleringskostnader —: »I avsikt att bereda kassan tillräckliga inkomster vilja de sakkunniga föreslå, att den nuvarande redan år 1863 till 5 kronor fastställda terminsavgiften må vid sådana läroverk, där kommunen ej åtagit sig inredning och möblering, av lokalstyrelsen kunna efter skolöverstyrelsens medgivande för viss tid bestämmas till högst 10 kronor, när så erfordras». Av skäl, som i det föregående anförts, finner överstyrelsen denna motivering för höjning av

avgifterna till byggnadsfonden ohållbar; men däremot kan man enligt överstyrelsens mening med större rätt tillämpa en liknande tankegång på biblioteks- och materielkassan. Det är uppenbart, att de läroverk, i fråga om vilka kommunen gjort det ifrågavarande åtagandet, härigenom fått större möjlighet att tillgodose sina behov i fråga om inredning och möblering än andra läroverk; det kan då synas ganska skäligt, att dessa andra läroverk få någon form av ersättning för det kommunala bidrag, som på denna punkt icke kommer dem till del. Enligt överstyrelsens mening vore det principiellt riktigare, att denna ersättning utginge av statsmedel än i form av höjda terminsavgifter; men med denna möjlighet torde det under nuvarande förhållanden icke kunna räknas. Under sådana omständigheter finner sig överstyrelsen — om ock med tvekan och under uttryckligt framhållande därav, att det endast är under trycket av nu rådande abnorma ekonomiska läge, som överstyrelsen framlägger förslaget — böra tillstyrka, att avgiften till biblioteks- och materielkassan må kunna höjas med det belopp utöver det normala maximum, som de sakkunniga föreslå i fråga om byggnadsfonden, alltså till högst 15 kronor, och under den garanti mot missbruk, som skulle ligga i att för dylik höjning skulle erfordras överstyrelsens medgivande.

Avvikande mening har även vid denna punkt anmälts av undervisningsrådet *Johansson* med instämmande av undervisningsrådet *H. Wallin*, som anföra:

Den avfattning, som överstyrelsen föreslår för läroverksstadgans bestämmelser angående biblioteks- och materielkassan samt byggnadsfonden, synes förutsätta, att biblioteks- och materielkassan i sådana fall, då vederbörande kommun åtagit sig att tillhandahålla läroverket inredning och möbelutrustning, normalt icke skall bestrida några kostnader för underhåll av hithörande materiel, och att byggnadsfonden normalt icke skall bestrida några kostnader för lokalernas underhåll. Överstyrelsen hänvisar i stället till den anordningen, att vederbörande kommun till rektors, respektive lokalstyrelsens förfogande ställer ett årligt belopp, avsett för smärre reparations- och underhållskostnader. En dylik anordning skulle helt visst vara värdefull. Men det torde icke av kommunernas här ifrågavarande åtagande följa någon skyldighet för kommunen att vidtaga densamma; åtagandet kan fyllas på ett formellt lika tillfredsställande sätt, om varje, även den minsta, reparationsåtgärd göres till föremål för behandling av vederbörande kommunala myndigheter. Men härav följer dels en tyngd i hithörande ärendens behandling, som icke stämmer väl överens med den huvuduppgift för föreliggande betänkande, som avser att åstadkomma förenklingar i rektors förvaltningsbestyr, dels också en osjälvständighet för rektor, som är ägnad att inverka menligt på läroverkets arbete. Det är en ur alla synpunkter olämplig situation, om rektor icke skall kunna ombesörja den minsta reparation utan att vara bunden av kommunala myndigheter. Men denna situation kan icke med säkerhet förebyggas, såvida icke rektor får rätt att bestrida dylika mindre arbeten med läroverkets egna medel. Det är sant, att en sådan anordning är ägnad att bereda kommunen någon lindring i dess åtagande; men den olägenheten, att läroverket självt bär en ringa del av de ekonomiska bördor, som formellt skulle åligger kommunen, är — om den ens kan anses som en olägenhet — i varje fall mindre än den omständlighet i rektors arbete och den osjälvständighet i hans ställning, som skulle kunna bli en följd där-

av, att han icke finge anlita läroverkets kassor för här ifrågavarande ändamål.

Skolöverstyrelsen övergår därpå till de sakkunnigas förslag rörande *Premie- och fattigkassan*. I huvudsak anföres följande:

Detta förslag innebär förändringar i fråga om kassans såväl benämning som uppgift och inkomster. Då kassans benämning beror av dess uppgift, vill överstyrelsen först upptaga, vad de sakkunniga i detta avseende föreslå.

De sakkunniga föreslå dels en förändrad ordning mellan de olika leden i uppräknigen av kassans olika uppgifter, i det att vad som nu står främst, av dem sättes sist, dels införande av vissa helt nya led i denna uppräknig.

Vad de i detta senare avseende föreslå sammanhänger med deras ställning till det i det föregående omnämnda från åtskilliga håll framställda önskemålet om upprättande av en helt ny kassa för tillgodoseende av sådana behov, som icke osökt låta sig inordna under de för närvarande föreskrivna kassorna. Överstyrelsen har redan erinrat därom, att de anse vissa av de behov, som i sådant avseende pläga anföras, lämpligen kunna tillgodoses genom biblioteks- och materielkassan, och har även för sin del anslutit sig till denna mening. I fråga åter om åtskilliga andra sådana behov hänvisa de sakkunniga till en omorganiserad premie- och fattigkassa, vilken med anledning av denna utvidgning av sina uppgifter också skulle erhålla förändrad benämning. På vilka behov de därvid tänka, framgår av de nya moment, som tillagts i deras förslag till angivande av kassans uppgift. Och vad som sålunda säges i själva förslaget exemplifieras ytterligare genom några ord i motiveringen; överstyrelsen anför från denna följande uttalanden: »Ur den sistnämnda skulle alltså dels lämnas bidrag till kostnaderna för behövande lärjungars deltagande i museibesök, exkursioner och dylikt och dels betalas inträdesavgifter och resor för de lärare, som i egenskap av färdledare ha ledningen av dylika utfärder, varvid dock förutsättes, att lärares resekostnad beräknas efter samma grunder, som gälla för skolresor. — — — Rektor skulle dessutom få rätt att anlita denna kassa för vidtagande av andra åtgärder i syfte att främja ungdomens fostran och undervisning. Härur skulle alltså kunna betalas ett föredrag, som rektor kan finna lämpligt för lärjungarna, eller en filmföreläsning, för vilken kanske vederbörande fordrar någon garantisumma från skolan.» Härmed anse sig de sakkunniga tydligen hava tillgodosett icke blott det ovan omförmälda önskemålet om en ny kassa utan också det behov, som överstyrelsen gjort gällande, då den i en av de sakkunniga omnämnd framställning den 12 augusti 1929 hemställt, att utredningen angående de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning måtte omfatta jämväl sättet för bestridande av de av idrotts- och friluftsvksamheten vid de allmänna läroverken förorsakade kostnader.

Det föreligger emellertid en avgjord skillnad mellan vad överstyrelsen i sagda framställning anført såsom önskemål och vad de sakkunniga nu föreslå. Överstyrelsen gör i framställningen gällande, att ifrågavarande verksamhet, om den rätt skall kunna utnyttjas, kommer att förorsaka läroverken kostnader, som icke kunna bäras av de till läroverkens disposition stående medlen, och framhåller bland sådana kostnader särskilt dels kostnader för anskaffande av idrottsmateriel, dels kostnader för lärares och lärjungars i samband med verksamheten nödvändiga resor. Vad de förra

av dessa kostnader vidkommer, anser överstyrelsen, att de rätteligen böra bestridas av biblioteks- och materielkassan men att denna vid de flesta läroverk redan torde vara så hårt anlitad, att den icke kan tagas i anspråk för nya ändamål; och i fråga om den senare gruppen av kostnader gör överstyrelsen gällande, att de för närvarande icke synas kunna bestridas ur någon av läroverkens ordinarie kassor och icke heller torde kunna åläggas lärare och lärjungar. Av de sålunda särskilt angivna kostnaderna anse nu de sakkunniga att kostnaden för inköp av idrottsredskap själfv-fallet skall bestridas av biblioteks- och materielkassan, men de säga sig tillika vara väl medvetna därom, att det särskilt vid en del mindre läroverk kan erbjuda svårigheter att få denna kassas medel att räcka till. Överstyrelsen har samma uppfattning i båda avseendena och har åtminstone gjort ett försök att förbättra kassans ställning genom vad i det föregående föreslagits angående eventuell höjning av terminsavgiften. Vad åter vidkommer resekostnader av här ifrågavarande slag, utgå de sakkunniga från att inga andra lärjungar än behövande skulle kunna få bidrag till sådana kostnader. Utan att vilja uttala sig om huruvida en sådan begränsning i de av överstyrelsen tidigare framhållna önskemålen är i och för sig lämplig, är överstyrelsen dock medveten om att man för närvarande icke torde kunna komma längre i fråga om deras förverkligande än vad de sakkunnigas förslag giver vid handen. Emellertid måste överstyrelsen anse, att de sakkunniga i övrigt icke till fullo utrett frågan angående sådana utgifter, som icke osökt låta sig hänföras till någon av de ordinarie kassorna. Det kan nämligen vid ett läroverk förekomma utgifter, som äro i hög grad önskvärda eller rentav ofrånkomliga men som lika litet låta sig hänföra under de av de sakkunniga föreslagna nya bestämmelserna angående de olika kassornas utgifter som under de hittills gällande bestämmelserna.

På grund av vad sålunda anförts måste överstyrelsen anse, att de sakkunniga genom sitt förslag till omorganisation av premie- och fattigkassan icke på ett fullt tillfredsställande sätt löst det problem, som de själva därvid uppställt för sig. Under sådana omständigheter skulle man kunna tänka sig, antingen att bestämmelserna angående sagda kassas utgifter ytterligare vidgades utöver vad de sakkunniga föreslagit eller att det verkligen infördes en ny kassa. Principiellt sett skulle överstyrelsen föredraga den senare av dessa båda utvägar, enär kassans uppgift, om den ytterligare vidgas, blir tämligen konturlös. Emellertid har överstyrelsen i det föregående på mer än ett ställe mer eller mindre bestämt uttalat den meningen, att de sakkunnigas förslag överhuvud taget icke är lämpat att läggas till grund för en mera genomgripande reglering av de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning och att det för närvarande icke heller är någon lämplig tid att företaga en sådan reglering, utan att hela den nu föreliggande frågan bör betraktas såsom avseende mera begränsade och tillfälliga åtgärder för att i väntan på en grundligare utredning och bättre tider dock söka finna en något bättre ordning än den nuvarande för läroverkens ekonomiska förvaltning. Med denna uppfattning av det just nu aktuella problemläget är överstyrelsen böjd att tillstyrka så föga ingripande förändringar som möjligt i fråga om läroverkens kassor och vill därför — likasom överstyrelsen i det föregående ställt frågan om hel eller partiell sammanslagning av dessa kassor på framtiden — göra på samma sätt även med frågan om inrättande av en ny ordinarie kassa. Men under

sådana omständigheter måste överstyrelsen i stället upptaga den andra av de båda ovan antydda möjligheterna och föreslå, att premie- och fattigkassans uppgifter ytterligare utvidgas utöver vad de sakkunniga hava föreslagit.

Till utgångspunkt för bestämmelse om en sådan ytterligare utvidgning vill överstyrelsen taga, vad rektor Fischer föreslog i ett inledningsföredrag på rektorsmötet 1931, nämligen att det skulle upprättas en kassa för tillfälliga och oförutsedda utgifter. En bestämmelse i denna riktning borde enligt överstyrelsens mening kunna sammanarbetas med vad de sakkunniga föreslagit angående understöds- och premiekassans uppgift. Framför det, åtminstone för åtskilliga fall, mindre träffande uttrycket »tillfälliga och oförutsedda» utgifter, skulle emellertid överstyrelsen föredraga ett uttryck, som helt enkelt angåve, att till denna kassa må föras sådana utgifter, som icke enligt i övrigt gällande bestämmelser kunna påföras någon annan av de ordinarie kassorna. Under denna förutsättning skulle man icke behöva något försök till tillnärmelsevis fullständig uppräknig av de olika ändamål, för vilka kassan må anlitas. Dock skulle överstyrelsen gärna se, om man alltjämt positivt angåve samma slag av utgifter, som hittills varit kassans enda uppgift. Om emellertid kassans uppgift blir på nämnda sätt utvidgad, så är det av de sakkunniga föreslagna namnet på kassan — vilket redan med deras egna förutsättningar i fråga om kassans uppgift är föga träffande — synnerligen litet betecknande. Överstyrelsen föreslår fördensskull, att den må benämnas *kassan för understöd, premier och diverse utgifter*.

För en kassa med så pass omfattande uppgift som denna borde det egentligen beredas ganska avsevärda inkomster. De sakkunniga hava också föreslagit vissa ökade eller nya inkomstposter i jämförelse med vad som för närvarande gäller för premie- och fattigkassan. Andelen i inskrivningsavgifter har höjts från för närvarande 2 kronor 50 öre till 7 kronor för lärjunge. Och till kassan hava förts dels sådana vid anmälan till fyllnadsprövning efter studentexamen erlagda avgifter, som icke efterföljts av någon prövning och i fråga om vilka vederbörande icke begagnat sin rätt att återkräva desamma, dels efter rektors beprövande räntor å tillfälliga, för löpande utgifter icke omedelbart behövliga kassabehållningar. Överstyrelsen har intet att erinra mot något av dessa förslag men måste som sin mening uttala, att, med undantag i fråga om den första punkten, deras praktiska innebörd i de flesta fall torde komma att bli mycket ringa. Överstyrelsen måste följaktligen betrakta frågan om en tillfredsställande ordning för denna kassa såsom alltjämt olöst. Vid vissa läroverk torde den kunna lösas genom den rätt, som skulle tillkomma lokalstyrelsen, att besluta om annan disposition av inflytande hyresmedel än den i läroverksstadgan såsom normal angivna. Men just vid de läroverk, där kassan skulle vara i största behov av förstärkning, torde det i regel finnas endast obetydliga, om ens några, hyresmedel att disponera. Emellertid vill överstyrelsen under nuvarande förhållanden icke sätta i fråga vare sig höjda statsanslag eller höjda terminsavgifter annat än i verkligt trängande nödfall; och överstyrelsen nödgas därför ställa även denna fråga på framtiden.

De sakkunnigas förslag till ändringar i fråga om *byggnadsfonden* har givit överstyrelsen anledning till följande huvudsakliga erinringar förutom dem, för vilka jag i det föregående redogjort:

Byggnadsfonden.

Överstyrelsen har framhållit, att de för närvarande gällande bestämmelserna angående byggnadsfondens uppgift icke giva någon riktig bild av de faktiska förhållandena, i det att numera samtliga vederbörande kommuner åtagit sig att tillhandahålla de inom varje särskild kommun befintliga allmänna läroverken erforderliga undervisningslokaler. Samma anmärkning kan riktas mot de sakkunnigas förslag. Överstyrelsen har likaledes i det föregående påpekat den onödiga omgång, som ligger däri, att de sakkunniga vilja göra byggnadsfonden till mellanhand för bestridande av kostnader, som rätteligen åligga biblioteks- och materielkassan. Emellertid torde det alltfort kunna inträffa, att byggnadsfonden får överskott, under det att biblioteks- och materielkassan eller någon annan av läroverkets kassor icke på ett tillfredsställande sätt kan fylla sina uppgifter. För sådana fall bör byggnadsfonden kunna träda hjälpande emellan; men då en dylik åtgärd icke bör vara annat än av tillfällig undantagsnatur, torde det vara riktigast, att beslutanderätten i sådana ärenden alltjämt förbehålles Kungl. Maj:t.

Med de förändringar, som överstyrelsen sålunda ifrågasätter, bliva byggnadsfondens uppgifter ej oväsentligt begränsade i jämförelse med vad de sakkunniga föreslå. Under sådana omständigheter finnes ingen anledning att ifrågasätta en sådan höjning av terminsavgiften till kassan, som av dem föreslås. Det kan till och med sättas i fråga, huruvida det är lämpligt att införa en sådan bestämmelse angående kassans andel i hyresinkomster, som de föreslå. Men med hänsyn därtill, att en sådan bestämmelse i stor utsträckning icke innebär någonting nytt utan allenast ett lagfästande av redan förefintlig praxis, vill överstyrelsen icke motsätta sig denna del av deras förslag. Överstyrelsen utgår emellertid därvid från den förutsättningen, att lokalstyrelsen icke drager sig för att i mån av behov använda sin rätt att disponera hyresmedlen på annat sätt än det i stadgan såsom normalt angivna. Särskilt vill överstyrelsen dels, i anslutning till vad i det föregående anförts, erinra därom, att kassan för understöd, premier och diverse utgifter vid flertalet läroverk torde bliva i stort behov av inkomster utöver de ordinarie, dels också erinra därom, att, såsom de sakkunniga framhålla, de allmänna läroverken i Stockholm icke hava någon byggnadsfond, varför det vid dessa läroverk torde få anses ligga i sakens natur, att hyresmedlen disponeras på annat sätt, än i nu förevarande paragraf anges.

Överstyrelsen framhåller vidare, att de sakkunnigas förslag i fråga om *terminsavgifterna till statsverket* icke innebära annat än vissa formella ändringar i de till §§ 217 och 218 gjorda hänvisningarna, vilka ändringar bliva nödvändiga på grund av vissa ändringar i uppställningen av sagda båda §§. Överstyrelsen påpekar, att överstyrelsen anser önskvärt, att dessa avgifter till statsverket avvecklas. Överstyrelsen vill dock för närvarande icke ifrågasätta några ändringar i desamma. Under sådana omständigheter säger sig överstyrelsen icke hava någonting i denna del att föreslå utöver vad som kan bliva en följd av ändringar i §§ 217 och 218.

Befrielse
från termins-
avgifter.

Därefter upptager överstyrelsen till övervägande de sakkunnigas förslag rörande den för samtliga terminsavgifter gemensamma frågan om grunderna för *befrielse* från sådana avgifter. Överstyrelsen har i sak ingen väsentlig

erinran att göra emot flertalet av de detaljändringar, som av de sakkunniga i detta hänseende föreslagits. I ett par avseenden göras dock vissa erinringar.

Till en närmare granskning har överstyrelsen upptagit de sakkunnigas förslag i vilken utsträckning och på vad sätt nedsättning i eller befrielse från terminsavgifterna till olika kassor skall äga rum. Sedan överstyrelsen påpekat, att de sakkunnigas synpunkter härvidlag till syftet och delvis även i detalj sammanfalla med vad statens organisationsnämnd anfört i sin ovan delvis återgivna framställning, anför överstyrelsen bland annat:

De skäl, som såväl av de sakkunniga som av organisationsnämnden anföras för behovet av en förändring, äro huvudsakligen följande. Det beslut, som 1928 års riksdag fattat angående ersättning av statsmedel för vad de allmänna läroverken kunde komma att förlora genom befrielser från avgifter till ljus- och vedkassan, har fått en vidsträcktare avfattning, än som från början torde hava varit avsett. Härav har följt, att den på sagda beslut byggande avfattningen av läroverksstadgans bestämmelser angående befrielse från sagda avgift har inbjudit till att meddela sådan befrielse i en utsträckning, som riksdagen icke torde hava tänkt sig. Härav har i sin tur följt, att det för sagda ersättning avsedda anslaget kommit att bli alltför belastat; och man måste, särskilt under nuvarande statsfinansiella förhållanden, söka efter utväg att icke blott undvika ytterligare belastning av detsamma utan också nedbringa det under det belopp, vartill det på senare tid uppgått. Till denna tankegång, som tydligen ser saken uteslutande ur statsfinansiell synpunkt, lägga emellertid de sakkunniga vissa andra synpunkter, med vilka de vilja tillgodose jämväl läroverkens intressen. När de underkasta de gällande bestämmelserna en prövning i syfte att finna enligt deras mening bättre bestämmelser, säga de: »Den grundläggande synpunkten vid denna prövning har, såsom redan betonats, varit, att ingen verkligt behövande lärjunge skall erlægga avgift för undervisningen. Därjämte har det kravet ansetts böra uppställas, att en eventuell ny ordning dels icke kan få medföra ökade utgifter för statsverket eller äventyra läroverkskassornas ställning, dels icke för övriga lärjungar kan få medföra någon nämnvärd höjning av de nu utgående avgifternas belopp.» Om man sammanställer detta uttalande med vad de sakkunniga i annat sammanhang framhållit och föreslagit därom, att biblioteks- och materielkassorna i stor utsträckning icke kunna fylla de krav, som ställas på desamma, samt att såväl ljus- och vedkassorna som premie- och fattigkassorna skola få vidgad uppgift med därav följande nya utgifter, så kan man säga, att de sakkunniga vilja konstruera en ordning, enligt vilken läroverkens kassor skola kunna kännas vid ökade utgifter men utan att någon part får nämnvärd kännning av dessa. Det ligger i sakens natur, att en sådan uppgift är olöslig. Emellertid föreligger de sakkunnigas försök till lösning i vissa bestämmelser. De hava också undersökt, huru dessa bestämmelser i tillämpningen skulle komma att verka genom att såsom stickprov taga förhållandena vid högre allmänna läroverket i Halmstad, sådana dessa skulle hava gestaltat sig, under förutsättning att bestämmelserna varit gällande under vissa särskilt angivna läsår. Denna undersökning mynnar ut i följande. Om läroverksstadgans nuvarande bestämmelser hade varit i kraft under höstterminen 1927, skulle staten i ersätt-

ning till ljus- och vedkassan hava betalat 2,444 kronor, biblioteks- och materielkassan hava fått terminsavgifter till sammanlagt belopp av 4,130 kronor samt byggnadsfonden till sammanlagt belopp av 1,995 kronor. Om i stället de nu föreslagna bestämmelserna hade varit i kraft, skulle staten hava betalat 1,365 kronor, biblioteks- och materielkassan hava fått 4,060 kronor och byggnadsfonden 2,030 kronor. D. v. s. staten skulle hava vunnit 1,079 kronor och byggnadsfonden 35 kronor, under det att biblioteks- och materielkassan skulle hava förlorat 70 kronor. Hur mycket lärjungarna skulle hava förlorat, hava de sakkunniga icke ansett nödigt att räkna ut. Men av de anförda siffrorna framgår, att det under denna enda termin skulle hava varit sammanlagt 1,044 kronor; och man bör lägga märke till, att de lärjungar, som skulle hava fått bära denna ökade börda, icke skulle hava varit de fullt betalande utan de, som fått partiell befrielse från terminsavgifter.

Det är ganska tydligt, att en sådan förändring icke kan anses tillfredsställande ur läroverkens synpunkt. Att låta staten och en kassa, som har små behov, förtjäna på bekostnad av mindre bemedlade lärjungar och en kassa, som vid de flesta läroverk har en mycket svår ställning, detta kan icke vara en önskvärd förändring.

Det är under sådana omständigheter icke underligt, att den punkt, där de sakkunnigas förslag mött starkast kritik i de från läroverken inkomna yttrandena, är detta deras förslag till förändrade grunder för befrielse från terminsavgifter. Som skäl för kritiken anföres framför allt, att det blir biblioteks- och materielkassan, som skulle bli lidande på förändringen; däremot tycks man hava med jämnmood funnit sig i att även lärjungarna skulle bli lidande. I själva verket bör man också enligt överstyrelsens mening göra en bestämd skillnad mellan de båda av överstyrelsen nyss påpekade olägenheter, som skulle följa av den föreslagna ändringen. Att lärjungarna få betala något mer, än för närvarande är fallet, är i och för sig icke önskvärt; men i nuvarande statsfinansiella läge torde man nödgas finna sig i denna olägenhet. Däremot kan överstyrelsen icke tillstyrka en ordning, som skulle ställa biblioteks- och materielkassan i sämre ställning än för närvarande. Överstyrelsen har därför försökt att finna någon skala för befrielse från terminsavgifter, som ger större rätt åt biblioteks- och materielkassan.

Enligt de sakkunnigas förslag synes det vara möjligt att behandla frågor om befrielse från å ena sidan avgifter till statsverket, å andra sidan avgifter till läroverkets kassor fristående från varandra utom i det fall, att en lärjunge blir helt befriad från avgifter av det senare slaget, i vilket fall han också skall helt befrias från den förra avgiften. Vidare bära avgifterna till läroverkets kassor enligt de sakkunnigas förslag så avpassas, att deras summa låter sig jämnt delas med tre. Om vi nu utgå från de bestämmelser rörande avgifterna till varje särskild kassa, som överstyrelsen i det föregående föreslagit, kan man exempelvis räkna med att ett läroverk får avgifterna bestämda på följande sätt: till ljus- och vedkassan 15 kronor, till biblioteks- och materielkassan 10 kronor, till byggnadsfonden 5 kronor, sammanlagt 30 kronor. Man skulle då — bortsett från avgifterna till statsverket — få följande skala för avgifter till läroverkets kassor: 0 kronor, 10 kronor, 20 kronor, 30 kronor. Nu kan man emellertid tänka sig bestämmelser, som å ena sidan föra statsavgiften in i skalan, å andra sidan bättre tillgodose biblioteks- och materielkassan. Det skulle

fortfarande finnas möjlighet att erhålla fullständig befrielse från alla avgifter. På nästa stadium skulle man betala den avgift, som kan anses svårast att undvara. Detta är otvivelaktigt avgiften till biblioteks- och materielkassan. Svarare kan det måhända vara att i övrigt gradera de olika avgifternas omistlighet. Överstyrelsen tänker sig emellertid följande fortsättning av skalan. På nästa stadium skulle tillkomma avgiften till ljus- och vedkassan. Därefter skulle tillkomma halva avgiften till statsverket. Sist skulle tillkomma andra hälften av avgiften till statsverket samt avgiften till byggnadsfonden. I realskolan, där avgiften till statsverket utgör 20 kronor, skulle skalan således komma att bli följande: 0 kronor, 10 kronor, 25 kronor, 35 kronor, 50 kronor; i gymnasiet, där avgiften till statsverket är 30 kronor, skulle skalan bli: 0 kronor, 10 kronor, 25 kronor, 40 kronor, 60 kronor. Skalan kommer visserligen icke att förete så jämna intervaller som den av de sakkunniga föreslagna. Men bortsett från att denna synpunkt knappast är av större betydelse, är skillnaden mera skenbar än verklig; jämnheten i de sakkunnigas skala är nämligen vunnit bl. a. därigenom, att de möjliga variationerna i fråga om avgiften till statsverket hava lämnats utanför skalan. Att göra någon bestämd jämförelse mellan det sätt, varpå de sakkunnigas förslag skulle verka, och det, varpå överstyrelsens förslag skulle verka, är omöjligt bl. a. av det skälet, att avgiften till statsverket enligt de sakkunnigas förslag faller utanför skalan och kan tänkas kombinerad med denna på olika sätt men enligt överstyrelsens förslag är på ett fast sätt inarbetad i skalan. Det synes emellertid sannolikt, att överstyrelsens förslag för statsverket skulle medföra å ena sidan något ökad utgift i ersättning för befrielser från avgiften till ljus- och vedkassan, å andra sidan något ökad inkomst till följd av minskning i befrielseerna från avgifter till statsverket.

Vilken inverkan sådana bestämmelser som de av överstyrelsen sålunda föreslagna skulle hava på beloppet av de av statsmedel utgående ersättningarna till ljus- och vedkassorna, låter sig icke med säkerhet beräkna, förrän man hinner få någon erfarenhet av de nya bestämmelsernas tillämpning. Överstyrelsen har emellertid knappast anledning antaga, att bestämmelserna skulle komma att ställa synnerligen mycket större krav på sagda anslag än de bestämmelser, som föreslås av de sakkunniga. Överstyrelsen kan därför ansluta sig till dessas mening, att sagda anslag för budgetåret 1932/1933 torde kunna begränsas till 250,000 kronor.

Statskontoret har berört de sakkunnigas förslag i denna del och därvid *Statskontoret.* anfört:

Vad de sakkunniga föreslagit beträffande vissa förändringar i avseende å de allmänna läroverkens kassor och fonder har föranlett erinringar från statskontorets sida allenast i följande hänseenden. Tillfälliga kassabehållningar, även om i dessa ingå statsmedel, kunna för närvarande göras räntebärande. De sakkunniga ifrågasätta, att dessa räntor skola kunna av rektor tillföras den kassa, som av rektor anses vara i behov av ökad medel. Statskontoret måste för sin del finna det vara lämpligare, att räntemedlen tillföras viss bestämd kassa och i så fall understöds- och premiekassan. Förutom behovet av att, såsom de sakkunniga anfört, bereda ökad tillgång i denna kassa talar nämligen för ett dylikt förfaringssätt önskvärdheten av att vid alla läroverk tillämpa enhetliga principer. Inkomster från uthyrning av läroverkens lokaler hava föreslagits kunna helt tillföras ljus-

och vedkassan. Det torde dock kunna ifrågasättas, huruvida icke någon del av inkomsten skäligen bör tillföras byggnadsfonden. Härigenom torde nämligen kunna vinnas större intresse från vederbörande kommuns sida att bidraga till vidtagandet av anordningar för tennisspel och annan idrott vid läroverket.

De sakkunnigas förslag till ändrade grunder för terminsavgifternas beräknande föranleder icke till någon erinran från statskontorets sida.

*Departement-
schefen.*

Den uppgift, som i nu förevarande avseende förelegat för de sakkunniga, har varit av övervägande teknisk natur. Det har gällt att söka uppnå en ordning, som bättre än den hittills tillämpade möjliggör överblick över läroverkens ekonomiska förhållanden och klart avgränsar de skilda kassornas uppgifter. Däremot har det icke ingått i de sakkunnigas uppdrag att överväga en nyordning av förhållandena på området. Förslag till en genomgripande sådan, på grundval av en helt avgiftsfri undervisning och med driftkostnaderna fördelade mellan staten och vederbörande läroverkskommun, har för övrigt på sin tid framlagts av skolkommissionen, men i samband med den för 1927 års riksdag framlagda reformen av de allmänna läroverken icke ansetts böra föranleda framställning till riksdagen. Uppenbarligen är det nuvarande statsfinansiella läget en tillräcklig anledning att icke heller nu ifrågasätta åtgärder, som skulle väsentligen öka statsverkets kostnader för den högre undervisningens upprätthållande.

Med de förutsättningar, från vilka de sakkunniga haft att utgå, synes mig det föreliggande förslaget i huvudsak väl ägnat att undanröja de påtalade bristerna i de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltningsordning. Jag finner sålunda goda skäl anförda för bibehållande av de tre hittillsvarande kassorna, byggnadsfonden, biblioteks- och materielkassan samt den av de sakkunniga under beteckningen understöds- och premiekassan upptagna. Likaledes anser jag, att de sakkunniga på ett i det hela lyckligt sätt angivit de uppgifter, som skulle tillkomma de olika kassorna. Härav följer bl. a., att jag icke kan godtaga de erinringar, som från skolöverstyrelsens sida framställts mot benämningen understöds- och premiekassan.

Vad angår spørsmålet om lärjungarnas avgifter till de skilda kassorna samt de inkomster, som i övrigt skulle tillföras desamma, har skolöverstyrelsen i ett avseende gjort gällande en från de sakkunnigas avvikande uppfattning, som synes mig förtjänt av beaktande. Sakkunnigförslaget innebär, såsom förut framhållits, att terminsavgiften till byggnadsfonden skulle under vissa förutsättningar kunna höjas från fem till tio kronor. I fråga om biblioteks- och materielkassan hava de sakkunniga föreslagit, att avgiften definitivt skulle fastställas till högst tio kronor. Skolöverstyrelsen åter hävdar, att anledning till förhöjning av förstberörda avgift saknas, medan däremot ett bestämt påvisbart behov under

vissa betingelser förefinnes för en ökning av sistnämnda avgift till 15 kronor. Av de skäl överstyrelsen anfört har jag blivit övertygad, att denna senare utväg är den, som bäst tillgodoser läroverkens intressen. Jag håller sålunda före, att avgiften till biblioteks- och materielkassan nu bör normalt fastställas till högst tio kronor, men att möjlighet bör föreligga att i trängande fall öka densamma till 15 kronor. För sådan höjning synes dock medgivande böra inhämtas av Kungl. Maj:t.

Med nämnda jämkning torde det föreliggande förslaget i nu berörda del böra godtagas.

I detta sammanhang har jag att överväga ytterligare en angelägenhet, som både ur läroverkens och ur budgetsynpunkt är av ganska stor räckvidd. Jag åsyftar frågan om bidrag av statsmedel till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor, i syfte att obemedlade lärjungar må kunna erhålla lindring i de till dessa kassor utgående terminsavgifterna. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har anslag för detta ändamål anvisats från och med budgetåret 1928/1929 med successivt ökade belopp. För innevarande budgetår utgår anslaget med 284,000 kronor, varav dock 20,000 kronor avsetts att bereda allmän lindring av avgifterna i fråga vid vissa läroverk med särskilt höga kostnader för bränsle m. m. Under innevarande läsår utgår bidraget på sådant sätt, att obemedlade lärjungar erlägga allenast $\frac{1}{5}$ av det belopp, med vilket avgiften till ljus- och vedkassan eljest utgår vid vederbörande läroverk, medan statsverket tillskjuter återstoden.

Enligt den av 1928 års riksdag godtagna planen för statens ifrågavarande bidragsverksamhet skulle från och med budgetåret 1932/1933 förutsättningar föreligga för fullständig befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan — den enda i fråga om vilken tidigare ingen lindring kunnat förekomma — och därmed också för realiserande av det behjärtansvärda önskemålet om möjlighet till helt avgiftsfri undervisning vid statens läroverk. För möjliggörande härav har skolöverstyrelsen beräknat, att det erforderliga förslagsanslaget behöver höjas med 66,000 kronor och sålunda utgå med 350,000 kronor, samt hemställt om framställning till riksdagen av denna innebörd.

De sakkunniga hava ingått i ett närmare övervägande av olika hithörande förhållanden och därvid uttalat, att genom viss omläggning av de stadgade grunderna för befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna anslagsbehovet för nämnda ändamål skulle kunna begränsas till 250,000 kronor. Jag vill ock erinra, att statens organisationsnämnd i den framställning, för vilken jag i det föregående redogjort, påkallat åtgärder av i det väsentliga enahanda syftning.

För de sakkunnigas ingående överväganden i denna punkt har jag likaledes utförligt redogjort, och anser jag mig här kunna begränsa mig till att framhålla, att förslaget bygger på den förvisso riktiga grundsatsen,

att *alla verkligt behövande lärjungar böra komma i åtnjutande av helt avgiftsfri undervisning vid statens läroverk*. När det gäller de lärjungar, åt vilka med hänsyn till graden av behov nedsättning i avgifterna till läroverkets kassor bör beredas, framlägga de ett detaljerat förslag, vars huvudtanke är den, att nedsättningen bör drabba *samtliga* kassor i lika mån, därvid staten, i principiell anslutning till vad som skett under senare år, bör träda emellan för täckande av all den förlust, som ljus- och vedkassan av nu nämnd anledning får vidkännas.

Statens organisationsnämnd har för den av nämnden ifrågasatta omläggningen anvisat tvenne utvägar. Antingen skulle såsom villkor för befrielse från avgiften till ljus- och vedkassan uppställas, att befrielse erhållits jämväl från avgifterna till de övriga kassorna. Eller ock skulle ljus- och vedkassan jämföras med läroverkets övriga kassor på det sättet, att för de fall, där befrielse från avgifterna till samtliga kassorna icke kan äga rum, tillskapas möjlighet till en nedsättning i avgifterna över hela linjen, proportionsvis lika för alla kassorna. Denna sistnämnda anordning, vilken organisationsnämnden finner giva tillfälle till bättre anpassning efter elevernas olika förmögenhetsställning än den andra, sammanfaller sålunda med de sakkunnigas förslag.

Medan statskontoret godtagit sakkunnigförslaget, har detsamma föränlett åtskilliga erinringar från skolöverstyrelsen. Överstyrelsen vill visserligen inför de statsfinansiella svårigheterna icke motsätta sig en omläggning. Men överstyrelsen har icke ansett sig kunna tillstyrka en ordning, som skulle ställa biblioteks- och materielkassan i sämre ställning än för närvarande. Överstyrelsen framlägger i detta syfte ett modifierat förslag, enligt vilket befrielse från avgifterna till statsverket och till läroverkets kassor skulle meddelas i en bestämd ordning, alltefter graden av lärjungens behov. Jämväl enligt detta förslag skulle möjlighet föreligga att erhålla fullständig befrielse från alla avgifter.

Huvudskälet för skolöverstyrelsens avböjande av sakkunnigförslaget är, såsom redan antytts, att biblioteks- och materielkassan skulle bli mindre väl tillgodosedd än fallet varit under de år — från och med läsåret 1928/1929 — då den nya ordningen varit i tillämpning. Denna synpunkt har emellertid ingalunda varit främmande för de sakkunniga. Tvärtom hava dessa låtit sig angeläget vara att med tillgängligt material belysa förslagets verkningar för läroverkens ekonomi och avvägt detsamma med tanke på att rubbningen må bli så föga kännbar som möjligt.

Förhållandet är obestriddigen det, att den betydelsefulla åtgärd, som på grund av 1927 års riksdags principuttalande vidtogs av 1928 års riksdag till underlättande av obemedlade lärjungars studier vid allmänna läroverk, i verkligheten kommit att få en väsentligen annan och vidare innebörd än som avsetts. Syftet var, såsom av riksdagsskrivelsen framgår,

att bereda möjlighet för den kategori lärjungar, som erlade avgift *endast* till ljus- och vedkassan, att erhålla befrielse från denna, varigenom deras undervisning skulle kunna bli helt kostnadsfri. Sedermera har läget förändrats såtillvida, att, i samband med införandet av statsbidrag till ljus- och vedkassan, läroverken i alltmera minskad omfattning meddelat lindring i avgifterna till biblioteks- och materielkassan. I stället för en grupp lärjungar, vilkas enda avgift utgjorde den till ljus- och vedkassan, har uppstått en annan, som erlägger avgift allenast till biblioteks- och materielkassan. Man kan alltså uttrycka saken så, att genom statens åtgöranden i fråga om ljus- och vedkassan biblioteks- och materielkassan beretts ett indirekt understöd.

De sakkunnigas och organisationsnämndens härutinnan överensstämmande förslag gå nu ut på att skapa en ordning, vilken realiserar i full utsträckning det syfte som med åtgärden i fråga avsågs. Och därvid har man, just för att icke biblioteks- och materielkassorna skola behöva i alltför hög grad bliva lidande, tänkt sig en repartisering mellan olika kassor, varigenom tillika beredes möjlighet för ett mera rättvist avvägande av lindringen i avgifterna för lärjungar av växlande behovsgrad.

I avseende på statens ekonomiska medverkan förutsätter denna plan en dubbel ändring i den för närvarande tillämpade ordningen. De mest behövande lärjungarna skola erhålla *full* befrielse från avgift och därvid ljus- och vedkassan helt ersättas av statsverket för de avgiftsbelopp, som den gått förlustig. Men därjämte skola sådana lärjungar, som finnas vara i behov av nedsättning i totalavgiften, kunna erhålla *partiell* befrielse från avgiften till nämnda kassa, och förutsättes härvid, att statsverket ersätter jämväl de avgiftsbelopp, som på grund av sådan nedsättning berövas kassan.

Vad angår utformningen av skolöverstyrelsens förslag i nu berörda avseende, torde det icke kunna bestridas, att detsamma i förhållande till de sakkunnigas är behäftat med vissa brister, även om det har förtjänsten att något bättre tillgodose biblioteks- och materielkassan.

Sälunda rubbar förslaget den alltifrån statsavgifternas införande bestående ordningen, att befrielse i första hand skall lämnas från dessa avgifter. Ytterligare gäller, att byggnadsfonden skulle bliva relativt svagt tillgodosedd, en eventualitet som säkerligen är ägnad att möta starka betänkligheter inom läroverkskommunerna. Vidare bör framhållas, att ur rent teknisk synpunkt överstyrelsens »skala», såsom ämbetsverket för övrigt självt framhåller, är underlägsen de sakkunnigas.

Redan med hänsyn till dessa omständigheter är jag benägen giva företräde åt de sakkunnigas med organisationsnämndens sammanfallande förslag. Jag har så mycket större anledning att intaga en sådan ståndpunkt som överstyrelsen å ena sidan förklarar sig icke med säkerhet kunna beräkna de föreslagna bestämmelsernas inverkan på beloppet av

de av statsmedel utgående ersättningarna till ljus- och vedkassorna, och å andra sidan medgivit, att kraven på statskassan på grund av desamma kunna väntas ökade.

Sedan jag sålunda i princip funnit mig böra godtaga de av de sakkunniga angivna allmänna grunderna för avgifternas utgående vid fall av nedsättning, vill jag allenast tillfoga, att deras förslag i övrigt beträffande sättet för prövningen m. m. av hithörande ärenden samtliga synas mig innebära påtagliga förbättringar och ägnade att skapa reda och rättvisa vid handläggningen.

Vad slutligen angår det belopp, varmed anslaget till bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassor bör upptagas för budgetåret 1932/1933, hava de sakkunniga på förut anförda grunder beräknat desamma till 250,000 kronor, därav 20,000 kronor skulle disponeras för att efter Kungl. Maj:ts beprövande utgå såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till ljus- och vedkassan i sådana fall, då desamma kunna anses alltför tyngande. Beräkningarna i fråga hava lämnats utan erinran av såväl skolöverstyrelsen som statskontoret. För min del finner jag mig böra förorda, att anslag äskas till sagda belopp och med angivna fördelning.

II. Avlöning åt lärarpersonal vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter.

Jag övergår nu till att redogöra för de spörsmål, som innefattas i punkt 2 av vad jag här ovan omnämnt böra föreläggas riksdagens prövning och varom de sakkunniga avgivit vissa förslag. Dessa förslag beröra först och främst frågan om formerna för beviljandet av tjänstledighet och meddelande av förordnande vid fall av tjänstledighet och vakans vid de allmänna läroverken och vissa andra läroanstalter. I andra hand avse förslagen åtskilliga förändringar i avlöningsbestämmelserna för lärarpersonalen, närmast föranledda av vad de sakkunniga nyss anförts hava föreslagit i fråga om tjänstledighet o. s. v.

Det torde då vara lämpligt att först erinra om nuvarande bestämmelser ifråga om tjänstledighet och förordnande vid ifrågavarande läroanstalter, varvid jag följer vad de sakkunniga i detta avseende anført: *Nuvarande bestämmelser.*

I fråga om *de allmänna läroverken och högre lärarinneseminariet* gäller för närvarande, att all tjänstledighet för vilket som helst ändamål skall prövas av skolöverstyrelsen eller Kungl. Maj:t. Undantag göres allenast för det fall, att »oförutsedda hinder möta för lärare att bestrida sin tjänst», då rektor äger för högst två veckor bevilja ledighet med skyldighet att om sådan åtgärd så snart lämpligen kan ske underrätta skolöverstyrelsen. Förordnande av vikarie tillkommer den ledighetsbeviljande myndigheten, dock att vid av Kungl. Maj:t beviljad tjänstledighet vikarie förordnas av skolöverstyrelsen.

Vid *folkskoleseminarierna* åter stadgas, att tjänstledighet för kortare tid än hel termin beviljas av vederbörande konsistorium. För hel termin eller längre tid är prövningen förlagd till skolöverstyrelsen eller i vissa fall Kungl. Maj:t enligt meddelade närmare bestämmelser i stadgan. Dock äger rektor vid tillfälligt förfall för lärare bevilja ledighet under högst två veckor.

Jämväl i nu berörda fall förordnas vikarie av den ledighetsbeviljande myndigheten, dock att, därest tjänstledighetsfrågan prövats av Kungl. Maj:t, vikarieförordnande ändock utfärdas av skolöverstyrelsen.

Om rektors beslut skall underrättelse så snart ske kan meddelas konsistorium och skolöverstyrelsen, om konsistoriets beslut på samma sätt skolöverstyrelsen.

Statens *småskoleseminarier* följa i nu berörda avseenden samma regler som folkskoleseminarierna.

Frågor om tjänstledighet för lärare vid statens *blindundervisningsanstalter* och om förordnande av vikarier för tjänstledig lärare prövas utan inskränkning av vederbörande direktion eller styrelse. Dock må tjänstledighet under ferierna samt under lästermin intill en vecka kunna beviljas av rektor.

Direktionen (styrelsen) skall emellertid snarast möjligt underrätta skolöverstyrelsen om vidtagen åtgärd beträffande tjänstledighet eller förordnande av vikarie.

I huvudsak enahanda ordning är ock föreskriven i fråga om statens *sinnesslöanstalter*.

Den lokala styrelsen vid *de tekniska läroverken* är i fråga om lärares tjänstledighet utrustad med samma befogenhet, som beträffande folkskoleseminarium tillkommer konsistorium. I händelse av tillfälligt förfall äger rektor likaledes för lärare bevilja tjänstledighet under högst två veckor.

I fråga om förordnande av vikarie gäller ock i princip enahanda ordning som nyss sagts beträffande folkskoleseminarierna med den avvikelser allenast, att underrättelse om av rektor beviljad ledighet och förordnad vikarie ofördröjligen skall meddelas styrelsen, men icke skolöverstyrelsen.

Vid behov av längre ledighet än här nämnts ankommer prövningen alltefter fallets beskaffenhet på skolöverstyrelsen eller Kungl. Maj:t. Vikarieförordnande utfärdas dock även vid dessa läroanstalter alltid av skolöverstyrelsen.

De sakkunniga.

Åtskilliga av dessa bestämmelser förefalla de sakkunniga alltför kategoriska och snävt utformade. De ändringar, som böra vidtagas, föranleda i sin tur i effektivitetens intresse modifikationer i gällande avlöningsbestämmelser.

De sakkunniga anföra i huvudsak:

Vad angår handläggningen av ärenden rörande tjänstledigheter och vikarieförordnanden för kortare tid, vill det förefalla de sakkunniga, som om den nu i fråga om det stora flertalet läroanstalter gällande ordningen präglas av en tungroddhet, som ur saklig synpunkt knappast kan betecknas såsom försvarlig och som i varje fall, då det gäller att åvägabringa förenklingar i den administrativa apparaten, osökt inbjuder till en omläggning. Enligt de sakkunnigas mening kan det icke medföra några större olägenheter för den centrala skolmyndigheten, utan tvärtom vara ägnat att från densamma avlyfta ett icke ringa antal ärenden av övervägande formell natur, om en mindre omständlig ordning vinner tillämpning vid handläggningen av hithörande ärenden.

I detta syfte vilja de sakkunniga beträffande *de allmänna läroverken* föreslå, att åt rektor inrymmas befogenhet — utöver den nu stadgade rätten att vid fall av oförutsedda hinder bevilja ledighet och meddela vikariatsförordnande för högst två veckor — att besluta rörande ledighet åt lärare för styrkt sjukdom eller för fullgörande av offentligt uppdrag under en tid av förslagsvis högst en termin. Den här förordnade anordningen torde lämpligen kunna utsträckas att gälla även i fråga om förordnande av vikarie å vakant tjänst för kortare tid, förslagsvis högst en termin. Givetvis bör det ankomma på skolöverstyrelsen att till ledning för rektorernas prövning av hithörande ärenden meddela erforderliga direktiv, på sätt i analog fall redan skett i viss utsträckning.

Uppenbarligen måste emellertid, med hänsyn bl. a. till den centrala prövningen av frågor rörande uppflyttning i högre lönegrad och pension, sörjas för att meddelande om beviljade ledigheter och utfärdade förordnanden lämnas den centrala myndigheten. Till undvikande av onödigt mångskriveri synes denna angelägenhet kunna på ett praktiskt och ur olika synpunkter betryggande sätt ordnas så, att rektor en eller två gånger i terminen till skolöverstyrelsen insänder fullständig förteckning över samtliga av honom under den närmast tillämdalupna perioden beviljade tjänstledigheter och meddelade förordnanden.

Genom den föreslagna anordningen uppnås tillika en icke oväsentlig

reduktion i till skolöverstyrelsen inlöpande ärenden, i vilka för närvarande beslut måste meddelas genom förordnanden, som tillställas såväl rektor (direktion) som den utanordnande myndigheten.

För att ändringarna i nu berörda avseende skola erhålla större praktisk betydelse är det emellertid av nöden, att föreskrift lämnas rörande avlöningsavdrag för befattningshavare, som åtnjuter tjänstledighet för fullgörande av offentligt uppdrag eller för enskilda angelägenheters vårdande. Enligt hittills gällande ordning hava flertalet ärenden av denna art måst underställas Kungl. Maj:ts prövning, då gällande avlöningsbestämmelser stadga, att befattningshavaren *kan* förpliktas avstå så mycket av avlöningen, som erfordras för tjänstens uppehållande. I enlighet med, såvitt de sakkunniga känna, hittills allmänt följd praxis, synes föreskrift kunna meddelas därom, att befattningshavare, där ej Kungl. Maj:t finner skäl annorlunda förordna, i berörda fall *skall* avstå vad som åtgår till vika-riens avlöande.

Ytterligare en förenkling torde i detta sammanhang böra påkallas. Vid här åsyftade kortare vikariat inträffar mycket ofta, att den tjänstledige lärarens befattning uppdelas på andra lärare vid samma eller annan läroanstalt å orten. Enligt nu gällande bestämmelser skall ersättningen i sådant fall alltefter tjänstgöringens omfattning beräknas i bråkdelar av den fastställda avlöningen för e. o. lärare. Uppenbarligen skulle det vid beräkningen av ersättningen innebära en bestämd lättnad, därest vid dylika partiella vikariat, liksom vid fall av partiell tjänstgöring i allmänhet, vederbörande vikaries arvode utginge enligt de för timplärare fastställda grunder. Sagda förändring medför vid en tjänstgöring, som närmar sig det för adjunkt stadgade maximum, någon kostnadsökning för statsverket, medan i fråga om vikarie för lektor och för adjunkt med minimi-tjänstgöring kostnaden skulle något minskas eller bli oförändrad. I det hela synes därför ändringen icke vara ägnad att medföra någon kostnadsökning för statsverket. De sakkunniga hava ansett sig böra framlägga förslag till ändringar i gällande avlöningsbestämmelser av den innebörd, som här i korthet angivits.

Enahanda ordning, som här föreslagits för de allmänna läroverken, torde i huvudsak böra komma i tillämpning även vid *högre lärarinne-seminariet*.

De sakkunniga framhålla, att beträffande formerna för beviljande av tjänstledighet för ordinarie lärare och förordnande av vikarie för kortare tid de föreslagna förändringarna borde med vissa modifikationer kunna tillämpas även vid folk- och småskoleseminarierna. De anföra därefter beträffande vikariatsarvode för rektor vid blindundervisningsanstalt bland annat följande:

De sakkunniga vilja rikta uppmärksamheten på att vikariatsarvode för rektor vid blindundervisningsanstalt icke författningsmässigt fastställts, utan förutsättes, att Kungl. Maj:t meddelar föreskrift för varje särskilt fall. Då härvid under normala förhållanden torde tillämpas för Tomtebodainstitutet de grunder, som gälla i fråga om högre läroverk, samt för förskolan i Växjö, hantverksskolan i Kristinehamn och anstalten i Lund de grunder, som föreskrivits för realskola, äro generella bestämmelser av denna innebörd ägnade att göra särskild hänvändelse till Kungl. Maj:t överflödig. Anmärkas må, att den nuvarande ordningen tillkommit efter beslut av riksdagen.

För att möjliggöra tillämpningen av den av de sakkunniga föreslagna grundsatsen, att ersättning bör beräknas enligt vad som gäller i fråga om timlärararvoden även vid partiella vikariatsförordnanden, och för att författningsenligt fastslå en normal ordning beträffande avlöningsminskning vid tjänstledighet för svag hälsas vårdande, enskilda angelägenheter m. fl. dylika anledningar, hava de sakkunniga föreslagit erforderliga ändringar i kungörelserna rörande löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid skilda läroanstalter (660, 661, 662 och 663/1918) m. fl. avlöningsförfattningar (1108/1918, 474/1919 och 421/1921). I fråga om timlärararvodena ha i anslutning till hittills gällande ordning de tekniska läroverken undantagits, då beträffande dessa läroanstalter generellt timlärararvode icke finnes fastställt. Vad angår högre lärarinneseminariet, har det med hänsyn till de med seminariet förenade läroanstalterna, normalskolan och realskolan, funnits önskvärt, att motsvarande stadgande, som föreslås i fråga om de allmänna läroverken, meddelas även i fråga om de nämnda läroanstalterna. Vad åter angår partiellt vikarierande lektor hava de sakkunniga med hänsyn till växlande förhållanden ansett praktiska skäl tala för att avgrändet alltjämt borde vila hos Kungl. Maj:t efter prövning av de i olika fall föreliggande omständigheterna.

*Skol-
överstyrelsen.*

Nyssnämnda förslag hava givit skolöverstyrelsen anledning till vissa erinringar. Överstyrelsen genomgår till en början de av de sakkunniga föreslagna ändringarna i den för *de allmänna läroverkens* lärarpersonal grundläggande avlöningsförfattningen, kungörelsen den 22 juli 1918 (nr 660), och anför i huvudsak följande:

För närvarande finnes bestämt *dels* ett efter vederbörande kön och utbildning växlande arvode för extra och vikarierande ämneslärare samt ett efter utbildning växlande arvode för vikarierande ämneslärarinna, *dels* ett efter kön och utbildning växlande arvode för timlärare i läsämnen. Om en person erhåller förordnande att uppehålla en del av den med en tjänst förenade tjänstgöringen, erhåller han förordnande såsom partiellt tjänstgörande vikarie (någon sällsynt gång såsom partiellt tjänstgörande extralärare) och vikariearvode i förhållande till tjänstgöringen. Om till exempel en lektor med 19 veckotimmars tjänstgöring erhåller ledighet från 7 av dessa timmar, åtnjuter vikarien $\frac{7}{19}$ av fullt vikariearvode. Det ligger i sakens natur, att uträkningen av dylika partiella arvoden stundom kan bliva ganska invecklad eller åtminstone tidsödande. För att nu minska rektors arbete i detta avseende föreslå de sakkunniga, att en partiellt tjänstgörande icke-ordinarie lärare alltid skall avlönas såsom timlärare. För att fortfarande taga samma exempel som nyss, skulle en fullt kompetent icke-ordinarie lärare, som förordnas till partiellt vikarierande lektor, under nyss angivna förhållanden uppbära icke, såsom för närvarande, $\frac{7}{19} \times 3,300$ kronor utan 7×140 kronor, i båda fallen för läsår räknat och med bortseende från olika slag av avlöningstillägg. Redan i det sålunda anförda exemplet skulle det tydligen uppstå en viss förenkling genom den föreslagna förändringen. Men dennas betydelse ur förenklingssynpunkt framträder klart, först om man håller i minne, att ett stort antal av dylika

partiella förordnanden å ena sidan avse helt korta ledigheter, å andra sidan avse ett och samma förordnandes uppdelande på flera personer. Det kan t. ex. hända, att en lektor med nyss angivet timantal behöver icke partiell ledighet utan för en kortare tid fullständig ledighet samt att det för denna korta tid är omöjligt att skaffa en vikarie för hela tjänstgöringen. Under sådana omständigheter uppdelas förordnandet på flera personer, vilka kanske skola på grund av olikheter i kön och kompetens avlönas efter olika grunder. Man kan t. ex. tänka sig, att förordnandet delas mellan en lärare med full kompetens, en lärare utan full kompetens, en lärarinna med full kompetens och en lärarinna utan full kompetens samt att dessa förordnas att sköta respektive 3, 4, 5 och 7 timmars tjänstgöring. Då blir varderas årsavlöning enligt nuvarande bestämmelser respektive $\frac{3}{10} \times 3,300$ kronor, $\frac{4}{10} \times 2,900$ kronor, $\frac{5}{10} \times 3,000$ kronor och $\frac{7}{10} \times 2,600$ kronor, enligt de sakkunnigas förslag 3×140 kronor, 4×120 kronor, 5×130 kronor och 7×110 kronor — i samtliga fall med bortseende från tillägg av olika slag. Om man gör klart för sig, att dylika fall äro ganska vanliga, får man också klart för sig, att förenklingen och tidsbesparingen bliva avsevärt större, än man vid betraktande av varje fall för sig kan vara benägen att tro. Emellertid kan det icke förnekas, att förändringen i viss mån skulle medföra en orättvisa. En fullt tjänstgörande lärare med lägre timtal har fått detta låga timtal därför, att hans tjänstgöring av en eller annan anledning, t. ex. mycket hemarbete med skrivingar är mera betungande än den tjänstgöring, som ålagts en lärare med högre timtal. Denna olikhet mellan de båda tjänsternas tjänstgöringsförhållanden försvinner givetvis icke därigenom, att den ordinarie innehavaren av tjänsten blir tjänstledig och vikariatet delas upp på flera personer. Den, som blir partiellt tjänstgörande vikarie med $\frac{7}{10}$ av full tjänstgöring, har helt säkert mer ansträngande arbete än den, som blir partiellt tjänstgörande vikarie med $\frac{7}{27}$ av full tjänstgöring. Denna olikhet i tjänstgöring kommer enligt nu gällande bestämmelser att motsvaras av olikhet i avlöningen, enär $\frac{7}{10}$ av fullt arvode är mer än $\frac{7}{27}$; men enligt de sakkunnigas förslag skulle båda få samma avlöning. Det är därför endast med tvekan, som överstyrelsen kan ansluta sig till de sakkunnigas förslag; men överstyrelsen gör dock detta med tanke på den säkerligen ej obetydliga förenkling av åtskilliga, särskilt i förhållande till sakens vikt, tidsödande räkneprocedurer, som detsamma skulle medföra. Emellertid har av kamreraren hos direktionen över Stockholms stads undervisningsverk påpekats, att förändringen, för att vid provårsläroverken medföra någon verklig förenkling, behöver kompletteras med vissa förändringar i kungörelserna nr 475/1919 och 364/1919. I fråga om motiveringen tillåter sig överstyrelsen hänvisa till vad sagde kamrerare anförde. Emellertid har han icke i detalj utfört de ändringar, vilkas behövlighet han sålunda framhållit. Överstyrelsen har därför gjort ett försök att avfatta förslag till sådana ändringar och får — utom det att överstyrelsen tillstyrker, vad de sakkunniga i förevarande avseende föreslagit — föreslå, att § 11 mom. 2 i kungörelsen den 16 juli 1919 (nr 475), angående grunder för beräkning av tjänstgöringspenningar m. m. för rektorerna vid de allmänna läroverken samt av avlöningsförmåner i vissa fall för tjänstledig lärare ävensom av arvoden åt ordinarie och extra ordinarie lärare och lärarinnor vid de allmänna läroverken, må erhålla följande ändrade lydelse:

»Det särskilda arvode å 300 kronor, vilket tillkommer rektor samt ordinarie lektor och adjunkt vid provårsläroverk, under förutsättning att han

ej är förordnad att för minst en termin vara föreståndare för provårskursen, skall i sin helhet betraktas som lön. Av det särskilda arvode å 500 kronor, vilket tillkommer första lärarinna vid samrealskola, skall en tredjedel anses motsvara tjänstgöringspenningar och — — — av vederbörande vikarie.»

Dessutom får överstyrelsen påpeka, att § 6 mom. 4 i samma kungörelse bör såsom konsekvens av här ifrågakarande ändringar erhålla följande ändrade lydelse:

»Den, som förordnas att såsom vikarie uppehålla rektors undervisningskyldighet, skall avlönas såsom timlärare.»

De sakkunniga föreslå vidare den förändringen i kungörelsen nr 660/1918, att den praxis, vilken utbildat sig i fråga om den del av avlöningen, som en ordinarie lärare skall avstå i sådana fall, då han är tjänstledig av annan anledning än sjukdom, skall införas i själva författningen, så att man icke, såsom nu är fallet, skall behöva för varje gång underställa frågan Kungl. Maj:ts eller annan myndighets prövning. Denna förändring är enligt överstyrelsens mening en förbättring. Överstyrelsen vill emellertid påpeka, att den synes komma att sakna omedelbar tillämplighet i fråga om en del fall, nämligen sådana, som jämlikt kungörelsen nr 471/1916 skola underställas Kungl. Maj:ts prövning. Överstyrelsen tillåter sig fördenskull komplettera, vad de sakkunniga i förevarande avseende föreslagit, därhän, att ifrågakarande stycke i kungörelsen nr 660/1918 må erhålla följande lydelse:

»att, därest annan — — — sköta befattningen, befattningshavaren skall — utan hinder av vad som föreskrives i kungörelsen den 30 augusti 1916 (nr 471) angående befogenheten att besluta i fråga om skyldighet för innehavare av statstjänst att under tjänstledighet för särskilt uppdrag frånträda annan avlöningsförmån än tjänstgöringspenningar —, där ej Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, under ledigheten utöver sina tjänstgöringspenningar avstå så mycket av lönen, som för befattningens uppehållande erfordras; skolande i — — — tjänst- och nådar;

att övningslärare — — — sköta befattningen, skall — utan hinder av vad som föreskrives i nyssnämnda kungörelse nr 471/1916 —, där ej Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, under ledigheten — — — uppehållande erfordras.»

Utöver de frågor, som de sakkunniga upptagit angående ändringar i kungörelsen nr 660/1918, tillåter sig överstyrelsen fästa uppmärksamheten vid en egendomlighet i sagda kungörelse, vilken torde bero på förbiseende och som lämpligen synes kunna rättas i nu förevarande sammanhang. Bland de föreskrifter, som meddelas i kungörelsen, finnes ett stadgande, att extra ordinarie lärare, vilken erhållit förordnande med full tjänstgöring under hel lästermin eller därutöver men av sjukdom är hindrad att sköta sin befattning, skall, därest han före förordnandet tjänstgjort vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium minst ett år, under ledigheten äga uppbära två tredjedelar av det honom enligt gällande bestämmelser eljest tillkommande arvode. Då det i övrigt råder full motsvarighet mellan avlöningsförhållanden vid de i detta stadgande angivna läroanstalterna och högre lärarinneseminariet, torde även tjänstgöring vid sistnämnda läroanstalt böra räknas till godo i här ifrågakarande avseende. Detsamma gäller i huvudsak även de tekniska läroverken. Då emellertid de icke-ordinarie lärarnas tjänstgöringsförhållanden vid sistnämnda läroanstalter i vissa avseenden skilja sig från förhållandena vid övriga här ifråga-

varande läroanstalter, torde det böra göras ett — för övrigt även av andra skäl önskvärt — förtydligande tillägg i kungörelsen nr 660/1918:

»att e. o. lärare — — — före förordnandet under minst ett år vid allmänt läroverk, högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarium eller tekniskt läroverk haft tjänstgöring till omfattningen motsvarande minst lektorstjänstgöring, under ledigheten — — — tillkommande arvode.»

Skolöverstyrelsen berör därefter vad av de sakkunniga föreslagits rörande ersättning åt rektors skrivbiträde. Då jag, såsom förut framhållits, ej anser mig nu böra framlägga förslag härutinnan, torde det ej vara erforderligt att ingå på dessa överstyrelsens erinringar.

Överstyrelsen förklarar sig därefter intet hava att erinra emot de sakkunnigas förslag beträffande arvode åt partiellt vikarierande adjunkt eller ämneslärarinna vid *högre lärarinneseminariet* (kungörelsen nr 661/1918). Överstyrelsen inlåter sig samtidigt på frågan om arvode åt partiellt vikarierande lektor vid samma läroanstalt. Under punkt 140 i statsverkspropositionen till 1932 års riksdag har jag erinrat om vissa framställningar och förslag i detta ämne och förklarat, att jag nu icke ansåge mig kunna föreslå framläggandet av proposition i detta ärende, som vore i behov av en uttömmande utredning. Jag finner mig därför icke nu böra ingå på vad överstyrelsen i detta hänseende anfört.

Skolöverstyrelsen anför därefter beträffande partiellt vikarierande övningskollärare vid högre lärarinneseminariet:

Överstyrelsen måste fästa uppmärksamheten vid en grupp av lärare, som kan förekomma vid högre lärarinneseminariet men som de sakkunniga förbisett, nämligen partiellt vikarierande övningsskollärare. Även sådana böra liksom övriga partiellt tjänstgörande lärare avlönas med timarvode. Men då det icke finnes fastställt något timplärläraryvode för tjänstgöring inom övningsskolan, torde för sagda lärare böra bestämmas ett timarvode, som ungefär motsvarar medeltalet av den för vikarierande övningsskollärare bestämda tjänstgöringen; detta belopp blir för manlig lärare 115 kronor och för kvinnlig lärare 100 kronor.

Överstyrelsen påpekar slutligen en inadvartens i meranämnda kungörelse angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid högre lärarinneseminariet och anför i huvudsak:

Överstyrelsen vill ock påpeka, att i kungörelsen nr 661/1918 icke ingår någon motsvarighet till den i det föregående omnämnda bestämmelsen angående understöd åt sjukledig extra ordinarie lärare, som ingår i kungörelsen nr 660/1918. Då det icke torde finnas något hållbart skäl till en sådan olikhet mellan de båda slagen av läroanstalter, får överstyrelsen hemställa, att i kungörelsen nr 661/1918 må införas en bestämmelse därom, att extra ordinarie lärare, vilken erhållit förordnande med full tjänstgöring under hel lästermin eller därutöver men av sjukdom är hindrad att sköta sin befattning, skall, därest han före förordnandet under minst ett år vid högre lärarinneseminariet, allmänt läroverk, folkskoleseminarium eller tekniskt läroverk haft tjänstgöring till omfattningen mot-

svarande minst lektorstjänstgöring, under ledigheten äga uppbära två tredjedelar av det honom enligt gällande bestämmelser eljest tillkommande arvode.

Rörande de sakkunnigas förslag beträffande motsvarande avlöningsförhållanden vid *statens folkskoleseminarier* (kungörelsen 662/1918) anför skolöverstyrelsen bland annat följande:

Vad först beträffar den av de sakkunniga föreslagna ändringen av grunderna för avlöning åt partiellt vikarierande ämneslärare, kommer denna vid seminarierna, där ämneslärares tjänstgöringsskyldighet är 20 till 22 veckotimmar, att för nämnda lärare medföra minskad avlöning i förhållande till vad som nu utgår.

Det är därför endast med tvekan, som överstyrelsen ansluter sig till de sakkunnigas förslag, vilket måste erkännas medföra lättnader för uträknandet av ifrågavarande lärares avlöning.

I anslutning till vad överstyrelsen redan framhållit vid behandlingen av de sakkunnigas förslag rörande avlöningsförhållandena vid högre lärarinneseminariet får överstyrelsen jämväl föreslå, att partiellt vikarierande övningsskollärare vid folkskoleseminarierna må avlönas med visst belopp per veckotimme, vilket synes böra utgå för manlig lärare med 115 kronor och för kvinnlig med 100 kronor, beräknat för läsår.

Vidare får överstyrelsen uttala sin anslutning till den ändring, de sakkunniga föreslagit i kungörelsen nr 662/1918, varigenom i själva författningen införes bestämmelse om den del av avlöningen, som en ordinarie lärare skall avstå vid tjänstledighet av annan orsak än sjukdom.

Med åberopande av vad överstyrelsen påpekat rörande motsvarande punkt i kungörelsen den 22 juli 1918 (nr 661) får överstyrelsen vidare föreslå, att stadgandet i kungörelsen den 22 juli 1918 (nr 662) angående den del av avlöning, som extra ordinarie lärare vid ledighet för sjukdom i vissa fall äger rätt att uppbära, kompletteras så, att även tjänstgöring vid högre lärarinneseminariet eller tekniskt läroverk må under i fråga om de allmänna läroverken och högre lärarinneseminariet angivna förutsättningar berättiga honom till nämnda förmåner.

Överstyrelsen påpekar, att i fråga om *statens småskoleseminarier* de sakkunniga icke föreslagit någon ändring av nu gällande avlöningsbestämmelser, och anför därefter:

Emellertid synes det överstyrelsen, som om de här ovan föreslagna ändrade grunderna för avlöning åt partiellt vikarierande övningsskollärare lämpligen kunde tillämpas även för partiellt vikarierande ämnes- och övningsskollärare vid statens småskoleseminarier. Vid seminarierna i Haparanda, Murjek och Lycksele utgår för närvarande avlöningen åt vikarierande manlig ämnes- och övningsskollärare med 2,800 kronor per år, vartill kommer ett särskilt lönetillägg å 200 kronor per år, således summa 3,000 kronor, och för kvinnlig sådan lärare med 2,400 kronor per år jämte särskilt lönetillägg å 200 kronor per år, alltså sammanlagt 2,600 kronor. I analogi med vad de sakkunniga föreslagit rörande partiellt vikarierande ämneslärares avlöning vid i det föregående behandlade läroanstalter synes sålunda avlöningen åt partiellt vikarierande ämnes- och övningsskollärare vid småskoleseminarierna i Haparanda, Murjek och Lycksele böra utgå för manlig lärare med 130 kronor och för kvinnlig med

110 kronor, räknat för veckotimme och läsår. Vid seminariet i Hagaström, där vikarierande ämnes- och övningsskollärare åtnjuta enahanda arvoden, som nu utgå åt vikarierande övningsskollärare vid bl. a. statens folkskoleseminarier, synes avlöningen åt partiellt vikarierande ämnes- och övningsskollärare böra utgå med samma belopp, som av överstyrelsen föreslagits rörande i avlöningshänseende likställda befattningshavare vid folkskoleseminarierna eller för manlig lärare med 115 kronor och för kvinnlig lärare med 100 kronor, räknat för veckotimme och läsår.

Då de sakkunniga i avlöningsförfattningarna (kungörelserna den 22 juli 1918 nr 660, 661 och 662) för respektive allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet och statens folkskoleseminarier föreslagit intagande av bestämmelse rörande den del av avlöningen, som en ordinarie lärare, vilken är tjänstledig av annan orsak än sjukdom, har att avstå, synes det överstyrelsen lämpligt, att de bestämmelser, som överstyrelsen i detta avseende har föreslagit rörande här ovan nämnda trenne slag av läroanstalter, jämväl komma att intagas i de för statens småskoleseminarier gällande avlöningsbestämmelserna.

Sedan skolöverstyrelsen förklarat sig intet hava att erinra mot de sakkunnigas förslag rörande avlöningsförhållandena vid *statens blindundervisningsanstalter* (inklusive vårdanstalten i Lund för blinda med komplicerat lyte) säger sig överstyrelsen kunna i sak ävenledes tillstyrka de föreslagna motsvarande ändringarna beträffande avlöningsförhållandena vid de *tekniska läroverken*. Dock hemställer överstyrelsen med hänvisning till vad överstyrelsen förut i likartat hänseende anfört, att även i de för de tekniska läroverken gällande avlöningsförfattningarna må införas bestämmelse om sjukledig icke-ordinarie lärares rätt att under vissa förutsättningar behålla en del av sina avlöningsförmåner.

Såsom jag redan inledningsvis framhållit, åsyfta de av de sakkunniga föreslagna ändringarna i gällande avlöningsförfattningar uteslutande att möjliggöra vissa i hög grad önskvärda förenklingar inom de allmänna läroverkens m. fl. läroanstalters administration. De olika uppslagen i detta avseende hava i allt väsentligt godtagits av statskontoret och skolöverstyrelsen. Beträffande innebörden av desamma får jag hänvisa till den förut lämnade redogörelsen. Även jag finner mig böra i huvudsak biträda vad som härutinnan föreslagits, och torde de ifrågavarande ändringarna böra underställas riksdagens prövning. Skolöverstyrelsen har visserligen, såsom nyss framhållits, med hänsyn till innebörden av kungörelsen den 30 augusti 1916 (nr 471) påkallat en jämkning i den av de sakkunniga föreslagna formuleringen av visst villkor i fråga om avlöningsförmånens uppbärande. Emellertid synes mig anmärkningen avse en så underordnad sak, att tillräckliga skäl icke torde föreligga att på denna punkt avvika från sakkunnigförslaget. Däremot håller jag, med anledning av vad överstyrelsen anfört, före, att de ifrågasatta nya bestämmelserna böra äga tillämpning jämväl på småskoleseminariernas lärare, och har jag i detta syfte vidtagit erforderlig ändring i förslaget.

Departementschefen.

Jag tillåter mig vidare erinra, att skolöverstyrelsen i detta sammanhang jämväl påkallat flera andra ändringar i avlöningsbestämmelserna. Dessa avse dels fördelningen i lön- och tjänstgöringspenningar av det särskilda arvode å 300 kronor, vilket tillkommer rektor samt ordinarie lektor och adjunkt vid provårsläroverk, dels fastställande av arvode för partiellt vikarierande övningsskollärare vid högre lärarinneseminariet och folkskoleseminarierna samt partiellt vikarierande ämnes- och övningskollärare vid statens småskoleseminarier, dels slutligen viss utvidgning av extra ordinarie lärares rätt till understöd under förfall på grund av sjukdom.

Även om vissa skäl kunna anföras för att nu tillmötesgå överstyrelsens önskemål i angivna avseenden, synas mig de båda förstnämnda förslagen icke äga så nära samband med den föreliggande frågan om förenklningar i läroanstalternas administration, att det må synas oavvisligt att nu upptaga dem till närmare prövning. Och vad angår frågan om i visst avseende vidgad rätt för extra ordinarie lärare att komma i åtnjutande av understöd under förfall på grund av sjukdom, torde denna angelägenhet såsom berörande ett ämne, som redan i annat sammanhang bragts under riksdagens prövning, icke nu kunna föranleda någon åtgärd.

I detta sammanhang torde jag tillika i korthet böra erinra om ytterligare en åtgärd, som i förenklingssyfte föreslagits av de sakkunniga. De sakkunniga hava riktat uppmärksamheten därå, att jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 20 november 1816 ett bidrag å sammanlagt 15,000 kronor av Stockholms stad utgår till huvudstadens läroverk. Beloppet tages helt i anspråk för bestridande i växlande utsträckning av avlöningen åt ett trettiotal olika ämnes- och övningslärare vid vissa av de äldre läroverken under motsvarande minskning av den till dessa lärare å stat utgående avlöningen. Det ligger i öppen dag, att genom denna anordning den månatliga beräkningen av de ifrågavarande lärarnas avlöning väsentligen försvåras. För avlägsnande av dessa svårigheter hava de sakkunniga ansett, att Stockholms stads ifrågavarande bidrag i sin helhet bör tillföras reservationsanslaget till de allmänna läroverken och de olika befattningshavarnas avlöning upptagas utan fyllnadsbelopp i enlighet med fastställda normer för avlöningens utgående.

Häremot har skolöverstyrelsen framhållit, att spørsmålet om det ifrågavarande bidragets fortsatta utgående i annan ordning vore föremål för prövning, och på denna grund avstyrkt sakkunnigförslaget. Statskontoret har erinrat om att ämbetsverket i utlåtande den 21 december 1931 avstyrkt ifrågasatt förändrad användning av detta bidrag. Bidraget torde, anför statskontoret vidare, för framtiden kunna antingen redovisas under riksstatens inkomsttitel »Diverse inkomster» eller såsom särskild inkomstpost å reservationsanslaget till de allmänna läroverken. Den senare anordningen torde vara att föredraga med hänsyn till bidragets ändamål.

Den i samband härmed föreslagna förändringen i fråga om lönernas upptagande i vederbörliga stater ansåge sig statskontoret böra tillstyrka.

Även om visst formellt fog må kunna föreligga för den av överstyrelsen gjorda invändningen, kan jag icke tillmäta den sådan vikt, att jag förden skull vill undandraga mig att medverka till den praktiska och arbetsbesparande åtgärd, varom de sakkunniga hemställt. Bidragsbeloppet utgår för närvarande och lär icke utan riksdagens uttryckliga medgivande kunna disponeras på annat sätt än hittills skett. Skulle de fortsatta övervägandena leda till att en annan ordning härutinnan befinnes önskvärd eller lämplig, kan densamma givetvis lika väl bringas i tillämpning, om bidraget bokföres i en samlad post eller om detsamma fördelas på ett trettiootal olika befattningshavare. På denna grund kan jag icke finna hinder möta för Kungl. Maj:t att redan från och med nästa budgetår vidtaga den för- enklingsåtgärd, varom är fråga. På sätt statskontoret förordat, torde härvid det ifrågavarande bidraget böra upptagas såsom särskild inkomstpost under reservationsanslaget och årligen inlevereras till statskontoret.

Slutligen önskar jag, i anslutning till vad jag redan inledningsvis varit i tillfälle betona, ytterligare framhålla, att den av de sakkunniga föreslagna omläggningen av skrivbiträdesinstitutionen av statsfinansiella skäl visserligen icke kan föranleda framställning till innevarande års riksdag. Denna omständighet bör emellertid icke få utgöra ett hinder för att i all den utsträckning förhållandena medgiva och göra önskvärdt den nuvarande ordningen må kunna anpassas efter den, som avses att ersätta densamma, synnerligast som skolöverstyrelsen gentemot sakkunnigförslaget i denna del icke haft några allvarigare erinringar att göra. Jag föreställer mig, att det för rektorerna skulle innebära bestämd fördel, om genom föreskrift i administrativ väg möjlighet öppnas att med större frihet, än som hittills varit medgiven, kunna välja biträde å rektorsexpeditionen. Likaledes torde det förtjäna övervägas att, i samband med den föreslagna utvidgningen av dispositionsrätten över ljus- och vedkassans medel till att avse jämväl ersättning för renskrivning och kollationering, bemyndiga skolöverstyrelsen att vid den ämbetsverket åliggande fördelningen av anslaget till skrivbiträden å rektorsexpeditioner beakta de till grund för sakkunnigförslaget liggande synpunkterna. Såvitt jag kan finna, skulle genom en dylik anordning möjlighet öppnas att inom det nuvarande anslagets ram uppnå en, med hänsyn till de olika läroverkens skiftande förhållanden, rättvisare avvägning av bidragsbeloppen och såmedelst avgjorda fördelar vinnas för arbetet å rektorsexpeditioner vid särskilt de större läroverken.

Under åberopande av vad jag ovan anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att terminsavgiften till biblioteks- och materielkassorna vid de allmänna läroverken må från och med läsåret 1932/1933 utgå med ett belopp av högst tio kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att efter i varje särskilt fall gjord framställning medgiva förhöjning av densamma intill femton kronor;

dels såsom bidrag till täckande av de utgifter, som skola bestridas av ljus- och vedkassan vid allmänt läroverk, anvisa för budgetåret 1932/1933 ett *extra* förslagsanslag av kronor 250,000:—

därför högst 20,000 kronor må, efter Kungl. Maj:ts beprövande, användas såsom bidrag till nedbringande för samtliga lärjungar av avgifterna till nämnda kassa i sådana fall, då desamma kunna anses alltför tyngande;

dels besluta, att manlig partiellt vikarierande ämneslärare vid allmänt läroverk och folkskoleseminarium samt manlig partiellt vikarierande adjunkt vid högre lärarinneseminariet skall i avlöning åtnjuta, 140 kronor, vad angår vikarierande ämneslärare vid folkskoleseminarium, därest han är behörig till lektorstjänst vid folkskoleseminarium eller adjunktstjänst vid allmänt läroverk, samt vad angår annan vikarierande ämneslärare eller vikarierande adjunkt, därest han avlagt de examina och prov, som erfordras för behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, eljest 120 kronor, för veckotimme räknat,

att kvinnlig partiellt vikarierande ämneslärare vid allmänt läroverk och folkskoleseminarium ävensom kvinnlig partiellt vikarierande adjunkt och partiellt vikarierande ämneslärarinna vid högre lärarinneseminariet skall i avlöning åtnjuta, 130 kronor, vad angår vikarierande ämneslärare vid folkskoleseminarium, därest hon är behörig till lektorstjänst vid folkskoleseminarium eller adjunktstjänst vid allmänt läroverk, samt vad angår annan vikarierande ämneslärare ävensom vikarierande adjunkt och vikarierande ämneslärarinna, därest hon avlagt de examina och prov, som erfordras för behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, eljest 110 kronor, för veckotimme räknat,

att vad hittills stadgats angående årsarvode åt extra och vikarierande ämneslärare vid högre allmänt läroverk, högre lärarinneseminariet och statens folkskoleseminarium skall avse sådan lärare med full tjänstgöring;

dels besluta, att vad i gällande avlöningsbestämmelser för lärarpersonalen vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet, statens folkskoleseminarier, statens småskoleseminarier, statens blindundervisningsanstalter, vårdanstalten i Lund för blindas med komplicerat lyte och de tekniska läroverken är föreskrivet därom, att befattningshavare, som undfar tjänstledighet av annan orsak än sjukdom, kan förpliktas att under ledigheten utöver sina tjänstgöringspenningar avstå så mycket av lönen, som för befattningens uppehållande erfordras eller eljest prövas skäligt, skall ändras därhän, att befattningshavare skall under enahanda förutsättning, där ej Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, under ledigheten utöver sina tjänstgöringspenningar avstå så mycket av lönen, eller, vad angår lärarpersonalen vid högre lärarinneseminariet, statens folkskoleseminarier och de tekniska läroverken, så mycket av lönen eller i förekommande fall av hyresersättningen eller hyresbidraget, som för befattningens uppehållande erfordras;

dels ock besluta, att, där ej Kungl. Maj:t för visst fall annorlunda bestämmer, arvodet till vikarie för rektor vid institutet och förskolan för blindas å Tomtebodas skall utgå i enlighet med de grunder, som gälla i fråga om vikarie för rektor vid högre allmänt läroverk, samt till vikarie för rektor vid förskolan för blindas i Växjö och vid hantverkskolan i Kristinehamn för blindas samt för vårdanstalten i Lund för blindas med komplicerat lyte i enlighet med de grunder, som gälla i fråga om vikarie för rektor vid realskola.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifalla samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avläsas till riksdagen.

Ur protokollet:
Gustaf Ödmann.